

169
—
9

MILITAIRE SPECTATOR

Logistiek in beweging
(zie blz. 454)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
E-mailadres: m.d.haas@mindef.nl

Secretaris: I.M. de Jong
majoor der intendance
p/a Ledenadministratie
Telefoon (070) 318 72 79

Ledenadministratie:
Instituut Defensie Leergangen
mw. E.M. de Haas-De Ruijter
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag

HOOFDREDACTEUR

prof. J.M.J. Bosch
brigade-generaal der cavalerie
p/a Inst. Defensie Leergangen MPC 58B
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 215 27 20

ADJ. HOOFDREDACTEUR

H. Emmens
commodore Koninklijke Luchtmacht

REDACTEUREN

drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel der cavalerie
drs. P.H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL
F.H. Meulman
kolonel Koninklijke Luchtmacht
drs. J. Terpstra
kolonel van de militair psychologische
en sociologische dienst
ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel van de technische staf

BUREAU REDACTIE/PRODUCTIE

mw. drs. A. Kool
p/a hoofdredacteur
Telefoon (015) 215 27 20

ABONNEMENTEN

binnenland: € 20 (± f 44,-),
studenten € 12 (± f 26,-)
buitenland: € 25 (± f 55,-)

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon (0497) 53 15 31

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: Trend-Set Snelzet bv
ISSN 0026-3869

NADruk VERBODEN

Foto omslag: In Bosnië verplaatst een Chinook
van de Royal Air Force een mortier van het
mortierpeloton en de bijbehorende munitie.
Foto: AVD-KM

MILITAIRE SPECTATOR

- 454** Editoriaal:
Logistiek in beweging
- 456** Mededelingen
- 457** A. de Munnik:
De manoeuvreoorlog in perspectief
- 464** J.W.M. Schulten:
Militaire doctrine. Minder nieuw dan het er uitziet
- 469** A. de Munnik:
Militaire doctrine, iets nieuws?
- 471** W.H. Tiemens:
Waarom 'Arnhem' mislukte
- 480** W. de Jonge:
Train and Equip. Amerikaanse particuliere organisatie helpt bij opbouw Bosnisch-Kroatische krijgsmacht
- 490** S. van Merriënboer, J.G.M. Rademaker:
Efficiëntie door klantgeoriënteerde ketenlogistiek
- 499** Boeken
- 500** Kopijverzorging
- 502** Samenvattingen / Summaries

Logistiek in beweging

Sinds de nieuwe taken van de krijgsmacht in het afgelopen decennium zijn aanvaard en vastgelegd in beleidsdocumenten als *Prioriteitennota*, *Hoofdlijnennotitie* en *Defensienota 2000*, is de organisatie voortdurend in beweging geweest. Al die veranderingen hebben ook de logistiek niet onberoerd gelaten. In eerste instantie kwam de nadruk te liggen op een meer doelmatige logistieke organisatie. Halverwege de jaren negentig zag de Project Organisatie Logistiek (POL) het licht. Gedreven door de noodzakelijke bezuinigingen op basis van de 'Novemberbrief' (1994) is de doelmatigheid van de logistieke organisatie tegen het licht gehouden. Op basis van een grondige studie zijn efficiency-maatregelen geïmplementeerd, de financiële meevallers ingeboekt en (vooral in de KL) is gereorganiseerd (zoals de vorming Hoger Onderhoudsbedrijf en Landelijk Bevoorradingsbedrijf onder gelijktijdige reorganisatie van de Directie Materieel).

Daarna zijn de logistieke ontwikkelingen niet gestopt. Enkele krijgsmachtbrede ontwikkelingen zijn: het onderzoek Competitieve Dienstverlening (CDV), het project Enterprise Resource Planning (ERP) en door wet- en regelgeving ingegeven logistieke consequenties op het gebied van Hazardous Analytical Critical Control Points (HACCP).

Competitieve Dienstverlening borduurt daarbij nog voort op het streven naar het verhogen van de doelmatigheid. Ze is een vervolg op het in 1999 gehouden Interdepartementaal Beleidsonderzoek Uitbesteding van Ondersteunende diensten van Defensie. Zo zal via de methode van de Competitieve Dienstverlening een keuze gemaakt worden tussen het in- of uitbesteden van het hoger onderhoud.

Enterprise Resource Planning-software is standaardsoftware ontworpen voor het ondersteunen van de meest voorkomende functies/processen binnen (civiele) bedrijven, zoals inkoop, verkoop, productie, opslag, financiën, et cetera. De doelstelling van het ERP-project is de selectie en implementatie van één ERP-pakket voor

* Voedselveiligheid onder operationele omstandigheden MS 169 (2000)(6).

materieel-logistieke bedrijven om zodoende op termijn integrale ondersteuning van bedrijfsprocessen en standaardisatie van de informatievoorziening te bewerkstelligen.

De (logistieke) consequenties van HACCP voor de voedselbereiding en -verstrekking zijn in dit tijdschrift eerder beschreven door Krijger.*

Naast deze defensiebrede ontwikkelingen kennen ook de KL en KLU afzonderlijk hun logistieke uitdagingen. De logistieke beleidsmakers in de KL zaten de afgelopen tijd niet stil. Zo stemde de BLS op 2 mei in met de *Beleidsvisie Logistiek*, een document dat de conceptuele ontwikkelingen op logistiek gebied binnen en buiten de KL beschouwt en richting geeft aan toekomstige logistieke ontwikkelingen. En passant is in dit document het begrip 'verzorging' (weer) uit het militaire jargon geschrapt. Als gevolg hiervan lijkt de naam van het Divisie Verzorgingscommando al voordat het formeel was opgericht, veranderd te zijn in Divisie Logistiek Commando.

Afgezien van deze definitiekwesties wordt in deze Beleidsvisie Logistiek onder meer het principe van een logistiek systeem omarmd waarbij snel, flexibel en adequaat ingespeeld moet kunnen worden op *daadwerkelijke* behoeften en verbruik. Dit in tegenstelling tot het huidige 'voorraad' push-systeem, gebaseerd op gemiddeld verbruik en voorraden op alle niveaus. Van Merriënboer en Rademaker geven elders in dit nummer een kijkje in de keuken van deze ontwikkelingen.

Deze trend, gebaseerd op ontwikkelingen in de civiele sector, schijnt ook door in de studie *Fysieke Distributie* (FD) die in de Beleidsvisie Logistiek is aangekondigd. Hierin zijn gedachten ontwikkeld over een *regionaal* distributiesysteem, gebaseerd op *directe bevoorrading* door de logistieke dienstverlener. De FD-middelen (in de toekomst onder meer wissellaadsystemen) worden in dit systeem centraal aangestuurd en decentraal/regionaal ingezet. Directe bevoorrading betekent levering tot aan de klant, in tegenstelling tot het huidige concept waarbij de klant haalplicht heeft voor het laatste deel van de bevoorradingsketen (indirecte bevoorrading).

Ook kondigt de Beleidsvisie Logistiek de studie *Instandhoudingsmanagementinformatie* (SIMI) 2000 aan. In een inmiddels verschenen lijvig rapport presenteren de Haagse beleidsmakers een beheersstructuur voor de logistieke instandhouding van de KL, met een daaraan gekoppeld

informatieplan. Bij lezing van deze studie ontvouwen zich begrippen als keten- en assortimentsmanagement en onderhouds- en systeemmanagement.

De hiervoor genoemde voorbeelden hebben gemeen dat de logistiek op integrale wijze wordt benaderd. De oude scheiding tussen bevoorrading (Intendance), transport (Aan- en Afvoertroepen, AAT), personeelsverzorging (Geneeskundige Dienst), onderhoud (Technische Dienst) en financiën/control (Militaire Administratie) wordt vager. Dat hieraan de consequentie is verbonden de genoemde dienstvakken op te heffen, te beginnen met die van de Intendance en de AAT in oktober 2000, en samen te voegen in het Dienstvak van de Logistiek is dan ook begrijpelijk. De besluitvormers hebben zich ongetwijfeld gerealiseerd dat dit een prijs vergt, althans op de korte termijn, in immateriële waarden als saamhorigheidsgevoel en *esprit de corps*. Laten we hopen dat ze dit prijskaartje niet hebben onderschat.

Naast deze grepen uit de logistieke keuken van de KL zal de toekomst de logistiek binnen de KLU ook niet onberoerd laten. Zo zal het fenomeen uitzendingen ook in het logistiek concept van de KLU een vaste plaats moeten krijgen. Daar waar de KLU traditioneel vanuit de stationaire vliegbases logistiek werd ondersteund, dwingen de uitzendingen tot een ander concept, dat meer neigt naar een operationele ketenlogistiek, waarbij de gehele keten van thuis tot in het uitzendgebied uitgerold zal moeten worden. In recente operaties en uitzendingen (Golffoorlog, Bosnië, Kosovo-crisis) is daar al veel ervaring mee opgedaan. Vergelijken we dit soort operaties met recente uitzendingen van de KL dan constateren we vele overeenkomsten waar het gaat om de logistieke ondersteuning van dergelijke operaties. Het lijkt dan ook voor de hand te liggen de logistiek meer vanuit 'joint'-perspectief te benaderen. De operatie in Bosnië is voor de komende tijd natuurlijk een prachtige kans om de mogelijkheden van 'joint-logistics' nader te onderzoeken en in de praktijk te toetsen.

'Logistiek in beweging' lijkt een terechte constatering. En alsof dit allemaal nog niet genoeg is, kondigt de Defensienota 2000 het 'Logistiek concept 2006' aan. In de studies naar dit concept zullen natuurlijk de mogelijkheden van 'joint-logistics' niet mogen ontbreken. Daarnaast zal

eveneens rekening gehouden moeten worden met 'combined-logistics'. De tijd is voorbij dat logistiek een pure nationale verantwoordelijkheid was. In internationale operaties is de logistiek ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de deelnemende landen. Verder is het onvermijdelijk dat de militaire logistiek wordt gespiegeld aan civiele ontwikkelingen op het gebied van fysieke distributie, voorraadbeheer en doelmatigheidswinst bij het onderhoud. De logistiek, eens ontstaan en ontwikkeld ter ondersteuning van militaire operaties, is inmiddels een volwassen wetenschap. De tijd dat deze wetenschap werd gedreven door militair-logistieke vragen ligt reeds lang achter ons. De civiele markt heeft niet stil gezeten en momenteel is het zo dat civiel ontwikkelde technieken en concepten vaak goed bruikbaar zijn in de militaire logistiek.

Daarbij mag evenwel nooit uit het oog worden verloren dat de logistiek in onze organisatie ten dienste staat aan een militaire operatie, en daarbij geleden nu eenmaal andere regels dan bij de logistieke ondersteuning van civiele industriële en bevoorradingsprocessen. Die andere regels bestaan voor een belangrijk deel uit het feit dat het militaire logistieke systeem ook moet functioneren onder omstandigheden waarbij het systeem stelselmatig door een vijand wordt gefrustreerd en logistieke installaties zelfs doelwit zullen zijn van vijandelijke inspanningen. Zo kan bijvoorbeeld het concentreren van voorraden bij de logistieke dienstverlener uit oogpunt van doelmatigheid en (logistieke) flexibiliteit vanzelfsprekend zijn; het krijgt echter een geheel andere dimensie als grote voorraden een lonend doel zijn voor vijandelijke acties.

Resumerend, hierboven is slechts een greep gedaan uit de recente en komende ontwikkelingen in het logistieke domein. Duidelijk is dat dit terrein ook de komende jaren nog volop in beweging zal zijn. Het is verheugend dat de logistiek blijkbaar de aandacht heeft en dat een integrale aanpak van het logistieke domein de overhand krijgt. Ook de begrippen 'combined' en 'joint' vinden binnen de logistiek steeds meer ingang. Zij winnen het van de oude benadering waarin landen en krijgsmacht delen de logistiek tot hun eigen, ongedeelde verantwoordelijkheid rekenden. Laten we tot slot bij de adoptie van moderne civiele ontwikkelingen in de logistiek niet vergeten dat 'military logistics is about war'.

Mededelingen

Aankondiging

Centrum

Voordrachten 'Kleisterlee blijk van waardering' tot 30 september 2000

Uitnodiging om initiatieven voor vernieuwde aandacht en hulp bij gevolgen van geweldservaringen tijdens internationale crisis- of humanitaire missies voor veteranen, te nomineren.

Het bestuur van de Stichting BNMO-Centrum heeft in 1998, bij het terugtreden van de toenmalige voorzitter, de heer C.F. Kleisterlee, besloten om een 'blijk van waardering' in te stellen voor personen of organisaties die zich bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt op het gebied van veteranenzorg. Deze 'blijk van waardering' is bedoeld als aanmoediging en ter stimulering van initiatieven die leiden tot nieuwe mogelijkheden voor zorg, hulpverlening en begeleiding van veteranen die te kampen hebben met de gevolgen van ingrijpende ervaringen opgedaan tijdens oorlog, internationale crisisoperaties of humanitaire missies. Deze initiatieven kunnen van diverse aard zijn, zowel wetenschappelijk of theoretisch als ook praktisch of op beleidsniveau. In het bijzonder geldt het 'blijk van waardering' het vernieuwende karakter van deze initiatieven.

Tot 30 september a.s. kunnen kandidaten voor deze 'blijk van waardering' voorgedragen worden.

Het 'blijk van waardering' bestaat uit een legpenning die de naam van de heer Kleisterlee draagt, een oorkonde en een geldbedrag van tweeduizend vijfhonderd gulden. Het wordt elke twee jaar toegekend, voor het eerst aan het eind van het jaar 2000.

Kandidaten kunnen tot uiterlijk 30 september worden voorgedragen bij het bestuur van de Stichting BNMO-Centrum, t.a.v. de Adviescommissie C.F. Kleisterlee, Postbus 269, 3940 AG Doorn. De voordracht dient te bestaan uit een korte beschrijving van het initiatief, de voorgeschiedenis, de maatschappelijke context en de samenwerking met anderen, alsmede een toelichting van maximaal 200 woorden waarom dit initiatief de onderscheiding verdient. Een onafhankelijke commissie toets deze voorstellen en adviseert het bestuur van de Stichting BNMO-Centrum. Het bestuur maakt uiterlijk 1 december 2000 bekend aan wie het 'blijk van waardering' wordt toegekend.

Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij de heer J.J. Kellermann Slotemaker, directeur van het BNMO-Centrum, telefoon 0343 - 474 200.

De manoeuvreoorlog in perspectief

A. de Munnik - kolonel der infanterie

Inleiding

Op 23 april 1996 werd door de BLS de Landmacht Doctrine Publicatie, deel I, (LDP-I) 'Militaire Doctrine' vastgesteld. Dit was de eerste, zichtbare mijlpaal van het herzieningsproces van de landmachtdoctrine voor de post-Koude Oorlogperiode. Deze mijlpaal rekende voorgoed af met de focus op het defensief in de Noord-Duitse laagvlakte, zoals dit tot de val van de muur dominant was geweest in het militaire denken van de Koninklijke Landmacht.

Alhoewel het nog tot begin 1998 duurde voordat de echte opvolger van de Gevechtshandleiding (vs 2-1386) werd uitgegeven, werd met LDP-I wel fundamenteel richting gegeven aan het militaire denken in de Koninklijke Landmacht. Vanaf dit moment wordt het denken beheerst door twee begrippen, die in de periode voor 1990 nauwelijks aan de orde waren: manoeuvreoorlogvoering en opdrachtgerichte commandovoering. Beide begrippen worden daarom vaak verheven tot de kernbegrippen van de nieuwe doctrine.

Dit artikel beoogt vooral het begrip 'manoeuvreoorlog' een praktische dimensie te geven, omdat toepassing van dit abstracte begrip moeilijk blijkt te zijn. Eerst wordt de herkomst van het begrip geschetst, vervolgens wordt de ratio van het begrip voor het huidige tijdsgewricht aangegeven en ten slotte zal de praktische invulling aan de hand van recente ervaringen worden belicht.

Ontwikkeling van het begrip 'manoeuvreoorlog'

Eerst in het laatste decennium verschijnt het begrip 'manoeuvreoorlog' frequent in de Nederlandse militaire vakliteratuur en is het onderwerp van discussie. De laatste jaren maakt het ook deel uit van formele doctrinepublicaties, zowel bij ons als bij andere westerse landen. Toch liggen de wortels van dit begrip veel verder terug in de geschiedenis. Voorbeelden die vaak aangehaald worden, zijn het Duitse offensief in Noord-Frankrijk in mei 1940 en de operatie 'Barbarossa', de Duitse inval in Rusland in juni 1941.

De oorsprong van de discussie in de jaren negentig ligt echter niet bij deze voorbeelden, maar omstreeks 1975. De US Army was, ondanks een aantal tactische successen op het gevechtsveld, ontgoocheld teruggekeerd uit Zuid-Vietnam en trachtte hieruit conclusies te trekken. De belangrijkste was dat het gebrek aan politieke wil de primaire oorzaak voor de nederlaag tegen Noord-Vietnam was geweest. Maar daarnaast was de US Army ook zelden in staat geweest haar volledige potentieel tot gelding te brengen. De Noord-Vietnamese aanvallen tastten vooral de samenhang aan en de US Army was vaak gedwongen tot gevechten, waarop zij niet goed was voorbereid.

Aan de andere kant van de wereld hadden de Israëliërs in de Jom Kippoeroorlog getoond in staat te zijn, ondanks een grote Egyptische overmacht, het initiatief over te

nemen en een aanvankelijk zeer nadelige positie om te buigen tot een uiterst gunstig eindresultaat.

Scepsis

In deze periode ontstond een zekere scepsis over het zo grondig voorbereide defensief in West-Europa. De kernvraag was daarbij of de grotendeels lineair gegroepeerde legerkorp-sen succes zouden kunnen hebben in de slijtageslag tegen het Warschou-pact. De legers van dit pact waren nu immers in staat tot het ontplooiën van operationele manoeuvre groepen om de onvermijdelijke penetratie uit te buiten.

Ook de ontwikkelingen op technologisch gebied speelden hierbij een rol; de inzet van vliegtuigen maakte aanvallen in de diepte, verticale omvattingen en uitbuiten van succes mogelijk. De potentiële toename van de effectiviteit van munitie leidde tot de verwachting dat de slijtageslag tot grote verliezen aan beide zijden zou leiden.

Amerikaanse doctrinepublicaties

Deze discussie werd hoofdzakelijk in de Verenigde Staten gevoerd en had haar weerslag in de Amerikaanse doctrinepublicaties. Zo verscheen de 1976-editie van FM 100-5,¹ waarin het

¹ FM 100-5 met de titel 'Operations' is het Amerikaanse 'kapstok'-voorschrift voor de landmachtdoctrine. Zij beschrijft de fundamenteën van het militaire denken, die vervolgens in voorschriften en handboeken voor de diverse eenheden wordt uitgewerkt. Er zijn edities verschenen in o.m. 1954, 1968, 1973, 1982 en 1993. De volgende editie zal mogelijk in 2000 verschijnen.

principe van de 'Active Defense' centraal stond. De nadruk lag op het gebruik van het terrein, onderdrukkende vuren en het gevecht van verbonden wapens, waarbij gevechtseenheden zich afwisselend concentreerden in opstellingen en verspreidden in de diepte. Zo werd de aanvaller steeds verder gesleten, naarmate zij vorderingen in de diepte maakte. Uiteindelijk moest dit leiden tot een zodanige slijtage dat voortzetting niet meer mogelijk was.

Onmiddellijk na het verschijnen was deze editie onderhevig aan hevige kritiek. Het was een louter tactische doctrine, waarin alleen het verdedigend gevecht centraal stond. Zij was te zeer toegeschreven naar een mogelijk Warschaupact-optreden in West-Europa: een geconcentreerde doorbreking op een smal front. En het antwoord hierop werd te sterk gedomineerd door slijtage door vuurkracht met te weinig tactische reserves, waardoor onacceptabele risico's in front en op de flanken konden ontstaan.

Gevolg van alle kritiek was dat in 1982 alweer een nieuwe editie van FM 100-5² verscheen. Zij verschilde sterk van de 1976-editie, doordat het operationele niveau een eigen en dominante plaats kreeg. De 1982-editie was toepasbaar in alle mogelijke theaters (een 'Rapid Deployment Force' was in 1980 opgericht) en benadrukte de manoeuvre, die in de verdediging vooral in tegenaanvallen tot uiting kwam. Zij beschreef de noodzaak tot het nemen van initiatief en het vermijden van reactief handelen.

Een ander vernieuwend element was het streven om de tegenstander in de diepte aan te grijpen, brigades tot 15 km, divisies tot 70 km en legerkorpsen tot 150 km. De opvattingen uit deze 1982-editie gingen de geschiedenis in als de 'Air-Land Battle', waarmee de landoperatie in het vervolg per definitie een joint (gezamenlijk) karakter kreeg. Met deze editie ging de US Army in 1991 de Golf-

oorlog in en zag daarin over het algemeen een bevestiging van haar opvattingen, die in de volgende 1993-editie nader werden verdiept en uitgewerkt.

Europese doctrinepublicaties

Alhoewel de term 'manoeuvreoorlog(voering)' aanvankelijk nauwelijks werd gebruikt, ging de discussie wel degelijk over de wijze van optreden, die nu hieronder wordt begrepen. In de jaren zeventig en begin tachtig bleef de discussie hoofdzakelijk beperkt tot de Verenigde Staten. De meeste Europese landen bereidden zich immers louter en alleen voor op een offensief van het Warschaupact in West-Europa. Hun doctrines weerspiegelden dit en doctrinediscussies spitsten zich hoofdzakelijk toe op de mate van beweeglijkheid en de rol van de manoeuvre in relatie tot de vuursteun in het defensief en het verdedigend gevecht.

Toch hadden de opvattingen van de 'Air-Land Battle' ook hun invloed op de Europese landen. Vanaf 1985 kreeg het operationele niveau meer belangstelling dan voorheen en werden de opvattingen over het aangrijpen van de tegenstander in de diepte steeds nadrukkelijker deel van de opvattingen in de West-Europese landen. In Duitsland wordt in 1987 de *Operative Leitlinie* uitgegeven, waarin de vrijheid van handelen op het operationele niveau wordt gepredikt als compensatie voor de beperkte beweeglijkheid op het tactische niveau. In 1989 verschijnt in Engeland de *British Military Doctrine*, waarin de attritieoorlogvoering en de manoeuvreoorlogvoering worden uitgelegd aan de hand van de officiële NAVO-definities.

Maar de grootste opleving van de discussie en gedachtevorming over wat nu manoeuvreoorlog wordt genoemd, komt eigenlijk pas na het uiteenvallen van het Warschaupact op gang. Men realiseert zich dat voor de nieuwe veiligheidssituatie en het gewijzigde strategische kader de doctrine voor het defensief in West-Europa niet toereikend meer is.

Ook aan de Koninklijke Landmacht gaat de discussie niet voorbij. Alhoewel op dat moment geen hoofdrolspeler in het internationale doctrinevormingsproces, brengt Nederland in 1996 een vernieuwde doctrine uit, die tegemoet komt aan duidelijkheid van de periode na de Koude Oorlog. De opvattingen over de manoeuvreoorlog komen naadloos overeen met die van de Verenigde Staten, Engeland en Duitsland, alleen al om interoperabiliteit te waarborgen.

Manoeuvreoorlog in de LDP's

Wie een nadere uitleg van 'manoeuvreoorlogvoering' in de LDP-I zoekt, komt het begrip eigenlijk maar op één plaats tegen: in het deel van hoofdstuk 4 dat handelt over het operationele niveau. De begrippenlijst definieert manoeuvreoorlogvoering als:

de vorm van oorlogvoering waarbij gebruik wordt gemaakt van de capaciteiten op het gebied van manoeuvre in combinatie met vuurkracht die resulteert in een beweeglijk optreden. Dit optreden is erop gericht de tegenstander op zwakke plekken te treffen. Manoeuvreoorlogvoering is erop gericht om de samenhang van het optreden en het moreel van de vijand te (ver)breken.³

In hoofdstuk 4 wordt verder uitgelegd dat manoeuvreoorlogvoering een uiterste zijde van een spectrum is. Aan de andere kant in dit spectrum staat de uitputtingsoorlog. Bij uitputtingsoorlog wordt de vijand gezien als een verzameling doelen, die teniet wordt gedaan door het cumulatieve effect van overweldigende vuurkracht, terwijl bij de manoeuvreoorlog de vijand vooral wordt verslagen door hem structureel te ontregelen. Deze ontregeling geschiedt door hem te treffen in het aangrijpingspunt en

² Zie noot 1.

³ Landmacht Doctrine Publicatie, deel I, begrippenlijst, blz. 271.

hem daarmee psychisch onder druk te houden.

De LDP benadrukt dat uitputtings- en manoeuvreoorlog uitersten zijn op een schaal, die beide in hun zuivere vorm niet voorkomen. De werkelijkheid van de oorlogvoering zal steeds een mengvorm van uitputting en manoeuvre te zien geven.⁴ Afhankelijk van de situatie kan daarbij de nadruk meer in de richting van een van beide uitersten liggen.

Een van de factoren van invloed is daarbij de toegepaste operatievorm, zo zegt de LDP-I.

De aanvaller zoekt van nature de manoeuvre, omdat hij daarmee immers zijn belangrijkste voordeelen, initiatief en geconcentreerd optreden, zolang mogelijk kan uithalen. Wanneer de verdediger een overwicht aan middelen heeft, zal hij zich, gezien zijn uitgangspositie en doelstelling, vooral op uitputting van de vijand richten. Daarmee loopt hij het minste risico.

Daarnaast verschijnt het begrip nog eens in hoofdstuk 5, waar gesproken wordt over de kwaliteitseisen, waaraan een commandant moet voldoen. Het begrip wordt daarbij gebruikt in het kader van originaliteit en intuïtie.

Het operationele niveau

Zowel uit de hiervoor beschreven historie als uit de beschrijving van het begrip in de LDP-I blijkt dat manoeuvreoorlog(voering) primair een begrip is van het operationele niveau. De oorsprong van de discussies en de wijze waarop daar vervolgens in de huidige doctrine vorm en inhoud aan werd gegeven, vinden hun oorsprong in de behoefte om op het niveau van de theatercommandant – en eventueel op de niveaus direct daaronder, bijvoorbeeld legerkorpsniveau – los te komen van een zekere sjabloonmatigheid door elementen als initiatief en

creativiteit een werkelijke inhoud te geven, en om daarbij ook de technologische ontwikkelingen te kunnen toepassen.

Het tactische niveau

Omdat het begrip 'manoeuvreoorlog' dus primair gekoppeld is aan het operationele niveau, is het interessant na te gaan wat de gevolgen van de manoeuvreoorlog voor het tactische niveau zijn. Dit niveau is immers – veel meer dan het operationele niveau – het dagelijkse brood voor de Koninklijke Landmacht.

De tactische doctrine wordt beschreven in LDP, deel 2 met de titel 'Gevechtsoperaties'. De enige plaats waar het woord 'manoeuvreoorlogvoering' voorkomt is in het woord vooraf door de BLS. Hij zegt daarin dat de doctrine voor gevechtsoperaties is gestoeld op de beginselen van manoeuvreoorlogvoering en opdrachtgerichte commandovoering. Verder wordt het begrip manoeuvreoorlogvoering is de tactische doctrine opzettelijk door de samenstellers vermeden, om dit begrip te reserveren voor het operationele niveau, waarvoor het ook oorspronkelijk bestemd was. Toch heeft de manoeuvreoorlogvoering gevolgen voor het tactische niveau. Dat wordt voor het optreden tegen een reguliere tegenstander vooral beschreven in hoofdstuk 9, de grondslagen van reguliere gevechtsoperaties.

De gevolgen van de grotere variatiemogelijkheden op het operationele niveau vinden hun weerslag in een deel over beweeglijke oorlogvoering.⁵ Voor het tactische optreden wordt daarin aangegeven dat:

in het plan de fysieke vernietiging van de vijandelijke strijdkrachten in meer of mindere mate belangrijk zal zijn. De fysieke vernietiging van alle vijandelijke strijdkrachten is echter zelden of nooit het uiteindelijke doel. Het gaat immers om het verslaan van de vijand door in een combinatie van manoeuvre en vuurkracht de samenhang in zijn optreden zo te verbreken dat hem uiteindelijk de reële mogelijkheden

en de bereidheid tot verder vechten ontvallen.

Beperkte keuzes

Men kan hieruit de conclusie trekken dat het eerder beschreven spectrum met manoeuvre enerzijds en uitputting anderzijds ook op tactisch niveau van toepassing is, in elk geval voor het tactische niveau waarvoor de LDP-II is geschreven: het formatieniveau. Toch heeft dit spectrum op het tactische niveau een andere dimensie, omdat op dit niveau de keuzemogelijkheden veel sterker beperkt worden. Vooral worden ze beperkt door de keuzes die al op het operationele niveau gemaakt zijn. Maar daarnaast kan de keuze ook beperkt worden door het operatieconcept van de hogere commandant, door de krachtsverhoudingen en/of door de beschikbare eigen middelen.

Dit kan geïllustreerd worden met het eerder aangehaalde voorbeeld van het Duitse offensief in mei 1940 in Noord-Frankrijk. De keuze voor een door manoeuvre gedomineerde operatie via de Ardennen in de richting van Sedan werd gemaakt door het Oberkommando des Heeres (OKH) in de vierde 'Aufmarschanweisung':

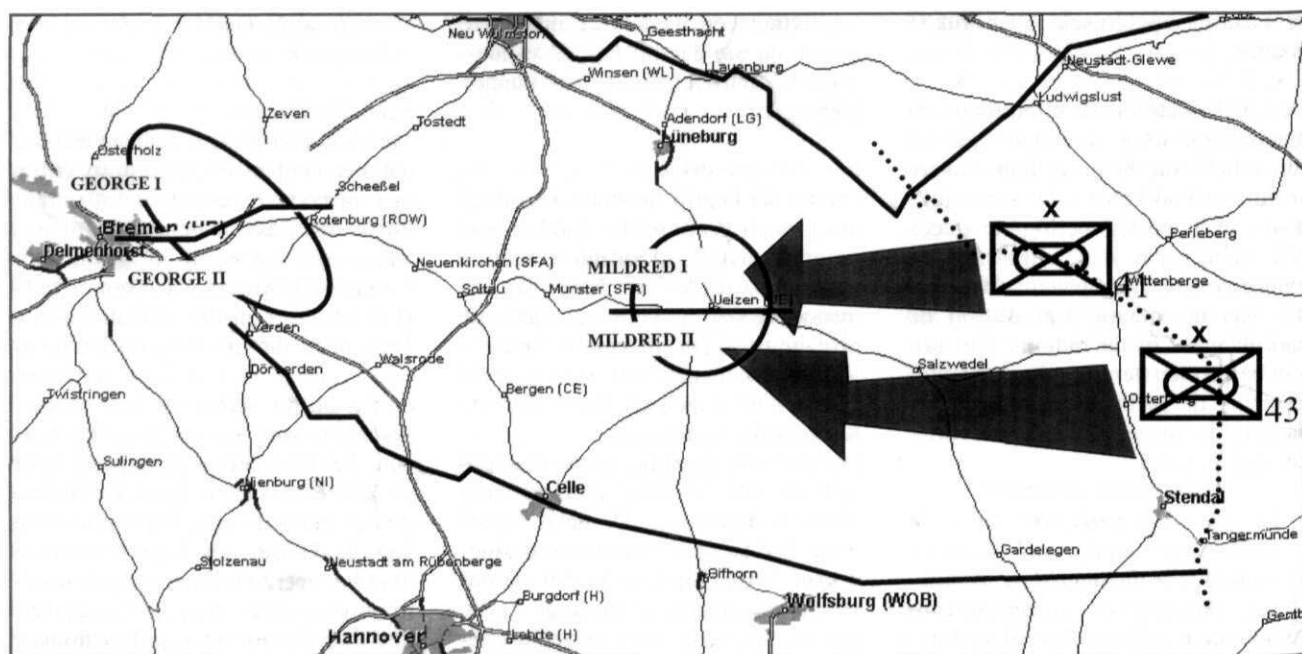
Der Schwerpunkt des über Belgisch-Luxemburgisches Gebiet zu führenden Angriffs liegt südlich der Linie Lüttich-Charleroi... Die hier angesetzten Kräfte erzwingen den Übergang über die Maas zwischen Dinant und Sedan und öffnen sich den Weg durch die nordfranzösische Grenzverteidigung in Richtung auf den Unterlauf der Somme.

Het OKH, dat hier de functie van het operationele niveau vervulde, had een zeer groot aantal keuzemogelijkheden tot zijn beschikking om de strategische doelstelling te bereiken. De keuzemogelijkheden van Heeresgruppe A, in het zwaartepunt, waren al beperkter. Zij strekten zich uit over groepering, aanvalsassen, zwaartepunt binnen het toegewezen vak, enz. Het zal duidelijk zijn dat naarmate het

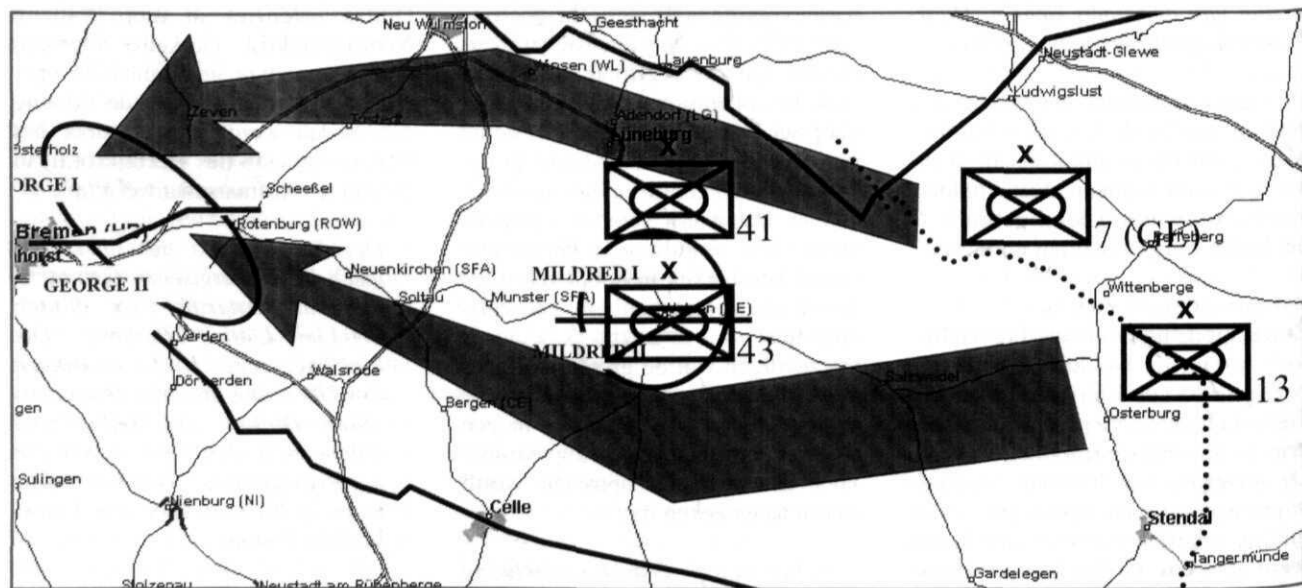
⁴ Landmacht Doctrine Publicatie, deel I, punten 0447 t/m 0449.

⁵ Landmacht Doctrine Publicatie, deel IIB, punten 0907 t/m 0913.

Afb. 1 Eerste aanvaldoelen bij de oefening 'Centaur-Animaux' waren bruggenhoofden. Ondanks het streven naar manoeuvre, moeten in bepaalde fasen toch confrontaties worden aangegaan

Afb. 2 Een initieel succes kan later, in een tweede fase, zijn eigen dynamiek krijgen, waarbij confrontaties zo veel mogelijk worden vermeden

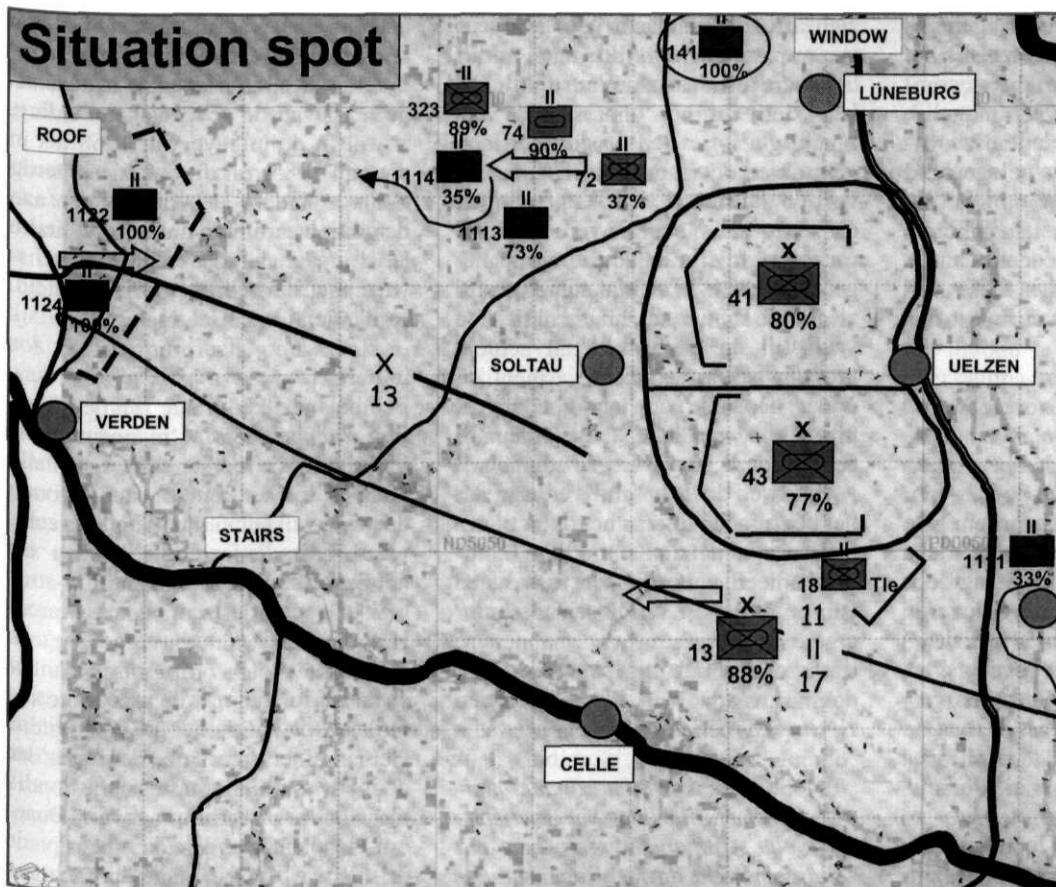
niveau lager wordt, steeds minder sterk gekozen kan worden voor een door manoeuvre of slijtage gedomineerde optie.

De commandant van 1 Pantserdivisie, die een bruggenhoofd bij Sedan over

de Maas moest vormen, had keuzemogelijkheden binnen zijn aanvalplan voor zijn groepering, zwaartepunt, aanvaldoelen, maar hij had niet de keuze of hij manoeuvre of slijtage wilde toepassen.

Toepassing van de manoeuvreoorlogvoering

Zoals gezegd, ging de us Army de tweede Golfoorlog in met haar 1982-editie van FM 100-5. In de operatie

Afb. 3
 Situatie waarin later toch weerstand wordt onderhouden. Om het oogmerk van de divisiecommandanten te bereiken moest toch een confrontatie worden aangegaan

Desert Storm is veel van deze editie en dus van de manoeuvreoorlog terug te vinden. Zo werd in de tweede Golfoorlog op het operationele niveau een bijna zuivere vorm van manoeuvreoorlog toegepast door met 7 (US) Legerkorps de Irakese Republikeinse Garde in de diepte aan te grijpen.

Maar om dit te kunnen doen, moest eerst een inbraak in de vijandelijke verdediging worden gemaakt. Dit geschiedde door 1 (US) Infanteriedivisie, die op een smal front een deel van een Irakese frontlijndivisie geconcentreerd aanviel. 1 (US) Infanteriedivisie had nauwelijks manoeuvreerruimte, had aanvalsdoelen op korte afstand en moest door de legerkorpscommandant vastgelegde doorgangen door hindernissengordels maken. Deze Amerikaanse divisie had dus nauwelijks ruimte voor initiatief en creativiteit binnen het operatieconcept van de hogere commandant. Evenzo kon er op het operationele

niveau buiten de aan 7 (US) Legerkorps toegewezen sector weinig van de principes van de manoeuvreoorlog worden toegepast. MARCENT (marinierscomponent van Central Command) en Joint Forces Command East (commando voor een deel van de geallieerde Arabische strijdkrachten), die een misleidingsaanval moesten uitvoeren in Kuwait City als aanvaldoel hadden, hadden in het operatieconcept nauwelijks speelruimte en dus nauwelijks keuzemogelijkheden.

Ook in de praktijk van de cursussen op diverse opleidingsinstituten van de Koninklijke Landmacht blijkt dat de theorie uit de LDP nog wel te beheersen valt, maar de toepassing tijdens kaartoefeningen of tactische oefeningen zonder troepen blijkt niet altijd mee te vallen. Ondanks de theorie komen cursisten vaak met mogelijke oplossingen, die principieel niet afwijken van oplossingen die voor 1990 werden bedacht. Uiteindelijk

doet zich bij de cursisten dan de vraag voor, wat er nu zo essentieel anders is geworden in de 'Militaire Doctrine'.

Oefening

Tijdens de laatste computerondersteunde commandopostoefening 'Centaur Animaux', die 1 Divisie (7 December) voor vier brigadestaven hield, was één van de oefendoelstellingen de toepassing van de manoeuvreoorlogvoering. Tijdens deze oefening werd in een groot divisievak (breedte 80 km, diepte 150 km) het aanvallend gevecht beoefend. Het divisieplan voorzag in een inbraak met twee brigades in het vijandelijke weerstandsgebied, waarna dit succes moest worden uitgebuit door twee volgende brigades, die tot taak hadden het uiteindelijke divisieaanvaldoel te overmeesteren.

Deze twee volgende brigades traden op over twee gescheiden assen noord en zuid in het divisievak, waarmee tevens een omtrekking van vijandelij-

ke reserves moest worden gerealiseerd. Eén van de elementen uit het operatieconcept van de divisiecommandant was om zo veel mogelijk snelheid te maken, teneinde deze vijandelijke reserves geen gelegenheid te geven zich tegen deze omtrekking te concentreren. Een belangrijke rol was daarvoor ook toebedeeld aan de divisieartillerie, die in het kader van de diepe operatie daaraan moest bijdragen.

Een aantal deelnemers verzuchtte na afloop dat we nu weliswaar een andere 'Militaire Doctrine' hebben, maar dat de problemen van vroeger er niet minder om waren geworden. De manoeuvreoorlogvoering loste deze problemen niet op. De aflossing door voorwaartse doorschrijding leverde veel coördinatieproblemen en daarmee vertraging op. De gevechtsverkeersleiding na de initiële rivierovergang was aanvankelijk niet in staat de divisieartillerie zodanig te positioneren dat zij haar diepe operatie kon uitvoeren.

De juiste locatie van de luchtverdedigingsparaplu bleek essentieel te zijn voor de bescherming tegen vijandelijke helikopters en jagers. Maar ook de uitvoering van de manoeuvre was afhankelijk van het daadwerkelijk (tijdelijk) uitschakelen van belangrijke delen van de vijand, dus van de slijtage en uitputting. Zo kon de omtrekkende beweging naar een – naar verwachting – leeg aanvalsdoel, niet geschieden voordat een inbraak in het vijandelijke weerstandsgebied had plaatsgevonden, waarbij de aldaar aanwezige vijand successievelijk uitgeschakeld moest worden.

Het perspectief van de manoeuvreoorlog

In een artikel met de titel 'Aandacht voor attrition'⁶ vraagt prof. G. Teitler

⁶ Militaire Spectator, jaargang 165 (mei 1996), blz. 200.

⁷ Lkol K.A. Gijsbers en maj W.S.M. Calmeijer in Militaire Spectator, jaargang 165 (augustus 1996), blz. 369.

zich af of de aandacht voor 'manoeuver warfare' niet overdreven is en hij herwaardeert daarin de 'attrition'. Hij laat zien dat het onderscheid verpluucht bij een asymmetrisch gebruik en dat in de historie 'manoeuver' en 'attrition' vaak samengingen of soms zelfs een zuivere attrition succes had. Zijn conclusie is dat het geen pas geeft 'attrition' achteloos ter zijde te schuiven, maar dat deze vechtsijl op historische en actuele gronden volop aandacht verdient en onder bepaalde omstandigheden tot uitstekende resultaten kan leiden. In een eerdere uitgave van dit blad⁷ geven twee doctrineschrijvers aan dat het begrippen zijn van het operationele niveau en dat de Koninklijke Landmacht heeft gekozen voor een wijze van optreden die op de schaal eerder ergens in de richting van manoeuvre ligt, zonder dat dit overigens een dogma mag worden. Verder brengen zij nuances aan door te stellen:

Manoeuvre kan niet zonder attritie, zeker niet op het tactische niveau. Uitmanoeuvreren betekent bijvoorbeeld dat een tegenstander over het algemeen gelijktijdig gebonden moet worden met vuurkracht. Uitmanoeuvreren vereist vaak een inbraak in een vijandelijke verdediging, die gepaard gaat met een vrijwel zuivere vorm van attritie, met het plaatselijk en tijdelijk stelselmatig vernietigen van gevechtskracht van de tegenstander.

Attritie

In feite zijn in alle voorbeelden die gebruikt wordt om de 'zegeningen' van de manoeuvreoorlog te beschrijven, altijd elementen terug te vinden van attritie. Het is niet alleen zo dat manoeuvreoorlog de uiterste van een schaal is, die in zijn zuivere vorm nooit zal voorkomen. Het is zelfs zo dat elke operatie en elk gevecht elementen van manoeuvre en elementen van attritie in zich zal hebben. De mate waarin zij voorkomen, zal worden bepaald door de bekende factoren van invloed: het operatieconcept van de hogere commandant, het terrein,

het optreden van de tegenstander en de beschikbare eigen middelen. Toch is dit niet nieuw. De aandachtige lezer van de gevechtshandleiding, zowel in de uitgave van 1968 als in die van 1985, zal dit ook hierin terug kunnen vinden. De vraag is dan aan de orde, waarom de nieuwe 'Militaire Doctrine' de manoeuvreoorlog, weliswaar met de nodige voorzichtigheid, een leidend beginsel noemt.

Leidend beginsel

Een belangrijke functie van de invoering van het begrip 'manoeuvreoorlog' is in de eerste plaats op alle niveaus los te komen van de oude doctrine van het verdedigend gevecht, waarbij de keuzemogelijkheden op het gevechtveld door de militair-strategische condities zeer beperkt waren. Het begrip 'manoeuvreoorlog' is vooral de motor om commandanten en stafofficieren op alle niveaus te stimuleren tot initiatief en creativiteit. Het is immers zeer goed denkbaar dat de nieuwe militair-strategische condities hiervoor de ruimte geven. Daarom is ook het andere kernbegrip uit de nieuwe doctrine, de opdrachtgerichte commandovoering, onlosmakelijk verbonden met manoeuvreoorlogvoering. Deze stijl van commandovoering gaat immers uit van het nemen van initiatief om alle niveaus op de doelstelling van de hogere commandant te realiseren.

Een andere functie van het begrip 'manoeuvreoorlog' is een direct gevolg van de gewijzigde krachtsverhoudingen in het Noord-Atlantische verdragsgebied. Door alle troepenreducties is het voor geen enkele partij meer mogelijk over een breed front een aaneengesloten en sterk vervlochten offensief of defensief te voeren. Dit betekent dat met minder troepen in grotere gebieden moet worden opgetreden. Daarom moeten er keuzes worden gemaakt, vooral op het operationele niveau. Eén van de mogelijkheden om het risico te beperken, is het nastreven van een hoog tempo. Dit zijn de nieuwe uitdagingen, waarvoor het begrip 'manoeuvreoorlog' een belangrijke

functie heeft. Het leidt commandanten en stafofficieren naar het optreden in veel grotere gebieden, over grotere afstanden en met een hoger tempo.

'Joint' karakter

Het is belangrijk zich te realiseren dat manoeuvreoorlog primair een begrip is van het operationele niveau; daar ligt de optimaalste toepassingsmogelijkheid. Het begrip krijgt daarmee ook per definitie een joint karakter, waarin de integratie van het optreden op de grond en in de lucht moet worden bereikt. Om hieraan in een planningsproces inhoud te kunnen geven, zijn er voor dit niveau ook een aantal specifieke planningsinstrumenten ontwikkeld, zoals aangrijpingspunt, mijlpalen, operatielijnen, culminatiepunt, enzovoort.⁸ Discussies over campagnes en grote operaties, de verschijningsvormen van het operationele niveau, moeten dan ook met behulp van dit soort planningsinstrumenten gevoerd worden.

Toepassing van een optreden dat tendert naar manoeuvreoorlog heeft echter ook consequenties voor het tactische niveau, alleen al in tijd en ruimte. Het is misschien geen manoeuvreoorlog, maar het is wel een veel beweeglijker optreden dan voorheen, ook in grotere tijd- en ruimtedimensies en mogelijk ook met meer ruimte voor initiatief en creativiteit.

Discussies over gevechten en gevechtsacties moeten zich dan ook niet uitdrukken in de termen van het operationele niveau, maar in het

⁸ Landmacht Doctrine Publicatie, deel I, punten 0426 t/m 0436.

geijkte tactische begrippenkader, zoals beweeglijkheid, zwaartepunt, de kerntaken vinden, binden en slaan, het operationele raamwerk, enzovoort. Zeker op het tactische niveau is het gebruik van manoeuvre niet gelijk aan manoeuvreoorlogvoering. Manoeuvre is immers het ter volbrenging van de opdracht inzetten van troepen op het gevechtveld door verplaatsing van die troepen in combinatie met vuurkracht, teneinde een voordelige positie op de tegenstander te bewerkstelligen.

Manoeuvreoorlogvoering is abstracter van aard en heeft een ruimere betekenis; de tactische manoeuvre maakt er (wezenlijk) deel van uit.

Overigens vindt het gedachtegoed van de 'manoeuvreoorlog' ook zijn weerslag in de doctrine voor vredesoperaties. Alhoewel er zelden sprake is van 'oorlog' kan een aantal elementen uit het manoeuvreordenken, zoals indirecte benadering, tempo, mentaal uitmanoeuvreren, ook bij vredesondersteunende operaties worden toegepast. De LDP-III 'Vredesoperaties' reikt deze elementen aan, zonder ze direct in verband te brengen met manoeuvreoorlog.

Conclusie

In dit artikel is het begrip 'manoeuvreoorlog' in perspectief geplaatst. Vanuit de historie is het een vorm van optreden die al heel lang bestaat en als zodanig ook al lang erkend wordt. Toch heeft het begrip in het laatste decennium een belangrijkere betekenis gekregen dan omstreeks het hoog-

tepunt van de Koude Oorlog. Het militaire denken – en doctrine is de formele uitdrukking van het militaire denken – heeft het begrip 'manoeuvreoorlog' primair nodig als een zichtbare en stimulerende mijlpaal, die helpt een antwoord te geven op de uitdagingen van de nieuwe tijd.

Daarnaast is het begrip 'manoeuvreoorlog' vooral een methodisch begrip om inhoud te geven aan het denken over campagnes en grote operaties op het operationele niveau. Ten slotte moet het begrip 'manoeuvreoorlog' richting geven aan het militaire denken op tactisch niveau. Het moet de commandanten en stafofficieren stimuleren tot initiatief en creativiteit, en het moet hen helpen inhoud te geven aan de veranderde tijd- en ruimtefactoren en het hogere tempo dat van hen verlangd wordt. Alleen wanneer hieraan op het tactische niveau voldaan kan worden, is het mogelijk op het operationele niveau de beginselen van de manoeuvreoorlog zo veel mogelijk toe te passen.

Militaire Doctrine

Minder nieuw dan het er uitziet

dr. J.W.M. Schulten

Inleiding

Het einde van de Koude Oorlog maakte een herbezinning en heroriëntering van het Nederlandse veiligheidsbeleid noodzakelijk. In het voetspoor daarvan volgde de Koninklijke Landmacht met een vernieuwing van de militaire doctrine en de daarvan afgeleide wijzen van optreden.

De nieuwe doctrine werd neergelegd in de Landmacht Doctrinepublicatie (LDP) I, *Militaire Doctrine*, die in 1996 verscheen. In het begeleidende voorwoord gaf de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, luitenant-generaal M. Schouten, aan dat de nieuwe doctrine geen vrijblijvende aangelegenheid was, maar *voor de komende jaren de basis voor het optreden van de Koninklijke Landmacht* vormde. Verdere uitwerking van dit bovengenoemde voorschrift volgde in 1998 met de verschijning van de LDP II, A en B, *Gevechtsoperaties* met als voorlopige hekkensluis in 1999 de LDP III, *Vredesoperaties*.

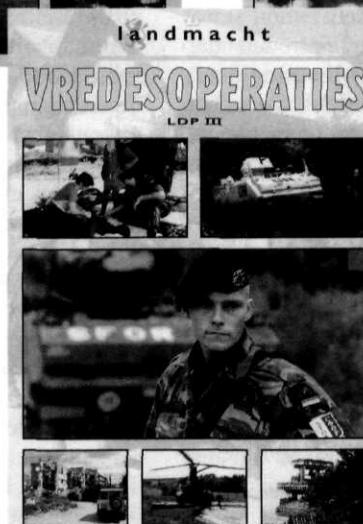
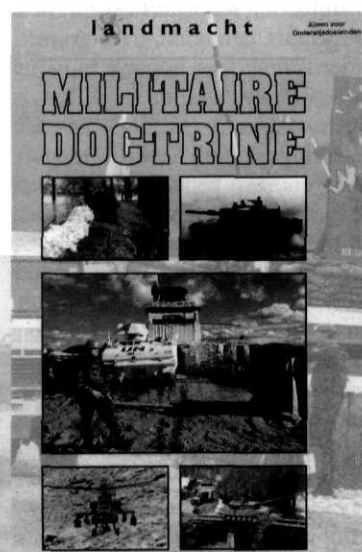
De nieuwe Militaire Doctrine is niet alleen binnen de Koninklijke Landmacht, maar ook daarbuiten ruim verspreid met het doel tot *een brede eenheid van opvatting* bij te dragen. Aan de noodzaak van die brede eenheid van opvatting twijfel ik niet. Eenheid van opvatting is onmisbaar voor het goed functioneren van de Koninklijke Landmacht, voor de samenwerking met de Koninklijke Luchtmacht en de

* De auteur is voormalig docent Militaire Geschiedenis aan de Koninklijke Militaire Academie.

Koninklijke Marine en voor de militaire samenwerking op internationaal niveau.

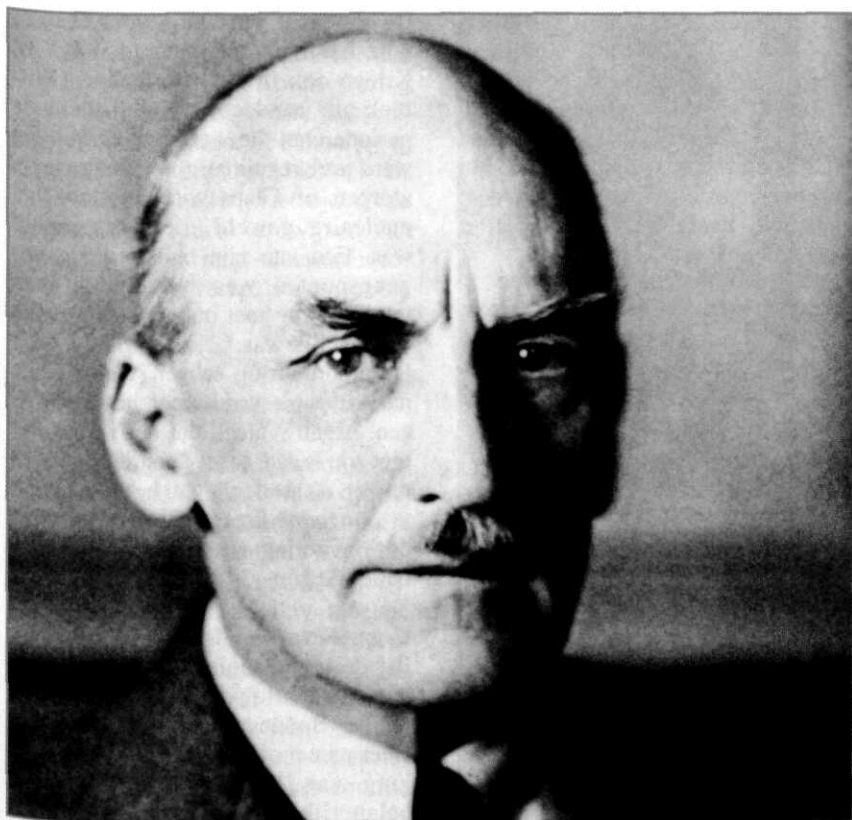
Wat is de essentie?

Voor het bereiken van het gewenste resultaat is het noodzakelijk een goed inzicht te hebben in de essentie van de nieuwe Militaire Doctrine. Is deze nieuwe doctrine werkelijk iets nieuws, of is het de oude doctrine, die een nieuw jasje heeft gekregen? Gaat het om een oude beproefde doctrine die uitermate geschikt is om het nieuwe veiligheidsbeleid tot een succes te maken? Is de nieuwe doctrine het resultaat van echte vernieuwing binnen de Koninklijke Landmacht, of is de nieuwe doctrine een symptoom van een krampachtig vasthouden aan het verleden bij gebrek aan nieuwe ideeën en durf?

In het eerder genoemde voorwoord stelt luitenant-generaal M. Schouten:

Deze doctrine is gebaseerd op grondbeginselen die reeds eeuwen voor militaire operaties gelden. Ze vindt haar grondslag onder meer in de ideeën van de militaire denkers Von Clausewitz en Fuller. Hun denkwijze vormde de basis voor de operaties gedurende de Tweede Wereldoorlog, maar raakte gedurende de Koude Oorlog op de achtergrond. In deze periode kwam de

Afb. 1 Fuller in 1949

nadruk te liggen op een relatief statisch optreden en het slijten van de vijand, doordat er op de Noord-Duitse Laagvlakte relatief weinig manoeuvreer ruimte beschikbaar was. De nieuwe doctrine erkent dat in de huidige wereld de veiligheidsrisico's moeilijk vast te stellen zijn.¹

Met het introduceren van een discontinuïteit in het toepassen van de oude beproefde militaire grondbeginselen tijdens de Koude Oorlog maakt Schouten het mogelijk om terug te vallen op Clausewitz en Fuller en tegelijkertijd een vernieuwing te propageren. De stelling dat de huidige veiligheidsrisico's nog onvoorspelbaarder zijn dan tijdens de Koude Oorlog, maakt het mogelijk het huidige vredesdividend van een hoog prijskaartje te voorzien.

Op enkele aspecten van het bovengenoemde citaat ga ik nu verder in.

¹ Militaire Doctrine, 9.

Het huidige militaire denken

De invloed van Fuller

John Frederick Fuller werd in 1878 in Chichester (Engeland) geboren; hij overleed in 1966. Zijn vader was een anglicaanse geestelijke, zijn moeder een Française die in Duitsland opgevoed was. Fuller werd in Sandhurst tot officier opgeleid en in 1898 tot tweede luitenant benoemd. Hij maakte de Boerenoorlog mee, deed dienst in India en was daarvan tijdig terug om in Frankrijk aan de Eerste Wereldoorlog deel te nemen.

Vanaf zijn luitenantsjaren studeerde hij veel; filosofie, occultisme en krijgswetenschappen hadden zijn grote belangstelling. Van zijn hand verschenen veel publicaties, waarin hij tijdens en onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog veel aandacht aan het optreden van tanks besteedde. Hij was op het terrein van de tankoorlog een geestverwant met B.H.

Liddell Hart, met wie hij op enkele incidenten na een uitstekende verstandhouding had.

Hoewel hij regelmatig met zijn superieuren overhoop lag en er excentrieke denkbeelden op nahield, werd hij toch op grond van zijn bijzondere kwaliteiten tot generaal-majoor bevorderd. Een rol van betekenis bij de verdere ontwikkeling van het tankwapen werd hem niet gegund.

Fascistische opvattingen

In 1930 werd hij op wachtgeld gesteld, gevolgd door pensionering in 1933. Een gevolg hiervan was dat hij om zijn inkomen aan te vullen vanaf 1930 veel publiceerde. De kwaliteit van zijn publicaties heeft daaronder veel te lijden gehad. Na zijn pensionering werd hij lid van de Engelse fascistische partij en gaf in publicaties duidelijk blijk van zijn fascistische opvattingen, een sterke antisemitische opstelling inbegrepen. Hij bezocht Hitler twee keer; het laatste bezoek was ter gelegenheid van de verjaardag van de Führer op 20 april 1939. Daarnaast mocht Franco zich verscheidene keren op zijn bezoek verheugen. Toch nam hij in de fascistische beweging een specifieke plaats in. Hij was, zo formuleerde zijn biograf, *an intellectual fascist, just as much as he had been an intellectual soldier*.²

Hoewel hij zich pas in de loop van 1940 van het Engelse fascisme afkeerde, werd hij niet gearresteerd, omdat aan zijn oprechte vaderlandsliefde niet getwijfeld werd. Zijn voorkeur voor het fascisme heeft er in belangrijke mate toe bijgedragen dat de Engelse legerleiding tijdens de oorlog geen beroep op hem deed. Na de oorlog zette Fuller zijn publicistische activiteiten met onverminderde vaart voort; bij herdrukken verwijderde hij antisemitische opmerkingen.

Gezien de activiteiten van Fuller in de jaren dertig is het minder gelukkig,

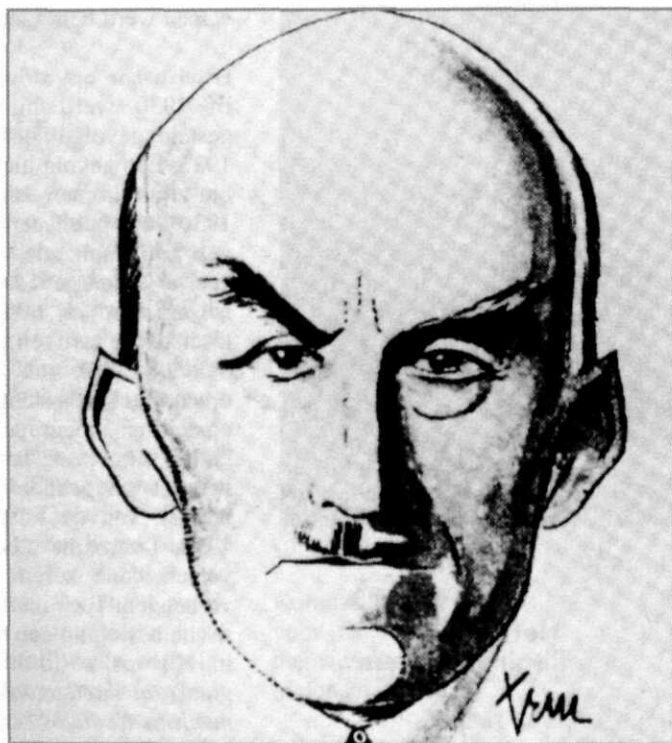
² Anthony John Trythall, 'Boney', Fuller. *The Intellectual General 1878-1900* (Londen, 1977).

om het maar mild uit te drukken, dat hij als richtinggevend figuur voor de Koninklijke Landmacht genoemd wordt.

Eén van de velen...

Daarmee is niet zonder meer gezegd dat de militaire opvattingen van Fuller geen grote invloed op de huidi-

het verloop van de operaties tijdens de Tweede Wereldoorlog is geen enkele sprake. Hoewel ik de verwijzing naar Fuller in het voorwoord van de LDP I, Militaire Doctrine onjuist vindt, is hij minder schadelijk dan het hierboven gestelde doet vermoeden, want wie heeft er nu van Fuller gehoord?

Afb. 2
Fuller de
fascist. Een
tekening in
het magazine
Action, Issue
No 59

ge doctrinevorming zouden kunnen hebben, al waag ik het te betwijfelen. Fuller was een van de velen die zich in zijn tijd met de moderne oorlogvoering beziggehouden hebben en daarover publiceerden.

De Engelse legerleiding had uiteindelijk weinig met hem op, terwijl in de vooroorlogse Duitse en Franse voorschriften niets van enige invloed van Fuller te bespeuren is.³

Het is overigens wel de wensdroom van sommige Engelse auteurs geweest, met Liddell Hart voorop en Fuller in de slipstream, om als de geestelijke vaders van de grote Duitse successen in de beweeglijke oorlogvoering te worden beschouwd.

Van een grote invloed van Fuller op

Clausewitz als achtergrondfiguur?

De constatering dat Clausewitz tijdens de Koude Oorlog op de achtergrond geraakt zou zijn, komt bij mij vreemd over. Men hoeft nauwelijks publicaties uit de tijd van de Koude Oorlog ter hand te nemen om niet over de bekende auteur van *Vom Kriege* te struikelen. Verwonderlijk is dat niet, want juist tijdens de Koude Oorlog is de rol van de politiek in de oorlogvoering nog dominanter geworden dan zij al was.

³ Zie voor de doctrinevorming tijdens het Interbellum: Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine. France, Britain, and Germany between the World Wars* (New York, 1990).

De aandacht van Lenin voor Clausewitz heeft ervoor gezorgd dat *Vom Kriege* ook in het voormalige Oostblok alle aandacht kreeg. Tijdens de periode van de *massale vergelding* werd wel regelmatig de vraag opgeworpen of Clausewitz nu door het nucleaire geweld niet achterhaald was. Een van zijn belangrijkste uitgangspunten was immers dat een totale oorlog met onbegrensd geweld onmogelijk was.

De atoombom scheen *Vom Kriege* naar de papierversnipperaar te verwijzen. Al gauw bleek dat het zo'n vaart niet zou lopen, want door de introductie van de strategie van het *aangepaste antwoord* kreeg de conventionele oorlogvoering weer een eigen plaats onder de zon.

Clausewitz-Gesellschaft

Bij de herbezinning op de toekomst van de oorlogvoering speelde de Duitse Bundeswehr, die sinds 1955 weer mee mocht doen aan de verdediging van het Vrije Westen, een belangrijke rol. Het *Heeresdienstvorschrift 100/2, Führungsgrundsätze des Heeres für die atomare Kriegführung* van 1961 ademt door en door de geest van Clausewitz. Niet alleen uitspraken van de grote meester worden als motto voor de verschillende hoofdstukken geciteerd, ook voor zijn geestelijke erfgenamen is een plaats ingeruimd. Zo is het hoofdstuk *Angriff* voorzien van een uitspraak van Schlieffen, die luidt: *Die Seele aller Kampfführung ist die Vernichtung des Feindes durch Angriff*.

Een vergelijking van het Duitse voorschrift *Truppenführung* van 1936 met het bovengenoemde Heeresdienstvorschrift 100/2 doet de continuïteit van het Duitse militaire denken duidelijk in het oog springen. De oprichting in de BRD van het Clausewitz-Gesellschaft in 1961 is een ander teken dat de grote oorlogstheoreticus nog niet vergeten was en een belangrijke rol speelde. Hoewel er in de Angelsaksische wereld een korte vrijage met Liddell Hart en Fuller was, kwam deze toch niet boven het niveau van een kalverliefde uit; ook daar bleef Clausewitz manifest aanwezig.

Truc

De bewering van Schouten dat Clausewitz tijdens de Koude Oorlog op de achtergrond is geraakt, lijkt mij ingegeven te zijn door de behoefte om de LDP I, Militaire Doctrine, als iets nieuws te presenteren. Het tijdens de Koude Oorlog laten verdwijnen van Clausewitz om hem daarna weer tevoorschijn te toveren, is een wel erg doorzichtige truc.

Statische oorlogvoering

De regelmatig geuite bewering dat beweeglijkheid en flexibiliteit tijdens de Koude Oorlog voor een belangrijk deel uit de militaire handel en wandel verdwenen zou zijn, vind ik onjuist. De verklaring dat de onvoldoende manoeuvreer ruimte op de Noord-Duitse Laagvlakte daar de oorzaak van is geweest, voldoet niet. Het was en is mij niet duidelijk waarom men bij het voorbereiden van een offensieve of defensieve oorlog over enorme ruimtes moet beschikken om die oorlog beweeglijk te kunnen voeren.

Het Duitse leger was tijdens de Tweede Wereldoorlog het schoolvoorbeeld voor het voeren van een beweeglijke oorlog. Met name de Duitse operaties in 1939 en 1940 dankten in hoge mate hun successen aan een beweeglijk en flexibel optreden van alle eenheden van hoog tot laag. Ook toen het Derde Rijk definitief in het defensief was gedrongen, bleef de beweeglijk gevoerde oorlogvoering hoog in het Duitse vaandel staan.

Succesformule

Na afloop van de oorlog stelde de NAVO, met de Amerikanen voorop, alles in het werk om deze Duitse succesformule te analyseren en zo mogelijk over te nemen. Vooral na de Duitse toetreding tot de NAVO was het hek van de dam. De kostbare erfenis van het Duitse beweeglijke militaire optreden werd gemeengoed en vanuit militair-technisch oogpunt terecht. Toch had de Duitse Wehrmacht bij de voorbereiding van de beweeglijke oorlogvoering in de jaren dertig van

Afb. 3
Carl von
Clausewitz

(Bron:
J.W.M.
Schulten)

de vorige eeuw geen groter geografisch gebied tot zijn beschikking dan de NAVO tijdens de Koude Oorlog. De Duitse rijksgrenzen vormden geen belemmering voor de ontwikkeling van een beweeglijke oorlogvoering. Offensieve en defensieve operaties werden voorbereid, en helaas, dat moet gezegd worden, met succes. De aanvalsdoelen voor de offensieve operaties lagen uiteraard buiten het Duitse rijk; die lagen aanvankelijk in Polen en Frankrijk.

Bij de NAVO lag dat in wezen niet anders. Het gegeven dat de NAVO een defensief bondgenootschap is en dat het IJzeren Gordijn een grens was die militair in materiële zin niet overschreden mocht worden, doet niets af aan het feit dat bij oefeningen op de kaart *frisch und fröhlich* aan de oostkant daarvan rondgedoeld werd. Lag bij het begin van de Koude Oorlog bij gebrek aan middelen de voorste verdedigingslinie aan de Rijn en de IJssel, toen een veer van de lippen geblazen kon worden, lag deze aan de

Weser en daarna in het kader van de *Voorwaartse verdediging* direct aan het IJzeren Gordijn.

En dat alles om voldoende diepte in het eigen gebied te krijgen teneinde het beweeglijk gevecht volgens de beproefde regels van het spel te kunnen uitvoeren. Nadat de NAVO hierop uitgekeken was, kwam vanzelf de idee van de *deep strike*, luchtaanvalen op de aanstormende eenheden, verzorgingseenheden en ondersteunende eenheden van het Warschau-pact lang voordat zij het IJzeren Gordijn zouden passeren.

Statisch optreden door de Nederlandse krijgsmacht is een kwalificatie die tijdens de Koude Oorlog nauwelijks te vinden is. De publicaties over het militaire optreden staan bol met verwijzingen naar beweeglijkheid en flexibiliteit. Ter adstructie geef ik enkele voorbeelden.

Voorbeelden

In de Memorie van Toelichting bij de defensiebegroting van 1959 stelde

de minister van Defensie:

In de eerstvolgende vijf jaren zullen de organisaties van de strijdkrachten geheel moeten worden aangepast aan de als gevolg van de nieuwe technische ontwikkelingen gewijzigde omstandigheden. Daarbij moet in acht worden genomen voor wat betreft de landstrijdkrachten dat formaties worden ontwikkeld die in diepte in kleine compacte organisaties kunnen worden opgesteld, welke uitgerust zijn met de meest moderne wapens en ondersteund worden door grote vuurkracht, een hoge mate van beweeglijkheid en goede verbindingen hebben, en zelfstandig of in verband kunnen optreden onder chaotische omstandigheden.

In 1964 bracht de toenmalige minister van Defensie bij de begrotingsbehandeling onder meer naar voren:

Tankeenheden zijn bestemd om gezamenlijk met gemechaniseerde infanterie, genie en artillerie-eenheden het moderne beweeglijke gevecht in offensieve zin te voeren.

Minister H. Vredeling en zijn staatssecretarissen C.L.J. van Lent en A. Stemerding rapporteerden in 1974 in hun defensienota *Om de veiligheid van het bestaan* aan het parlement:

Mechanisatie en daarmee pantsering en modernisering van de middelen zijn nodig omdat het voeren van een 'forward defence', technische ontwikkelingen en de aanwezigheid van het kernwapen eisen dat de strijdkrachten flexibel en mobiel kunnen optreden en daarbij maximale overlevingskansen aan het personeel bieden.⁴

Van enig statisch optreden was hierbij geen sprake. Het kost weinig moeite om deze voorbeelden door vele andere te laten volgen.

⁴ Om de veiligheid van het bestaan. Defensiebeleid in de jaren 1974-1983 ('s-Gravenhage, 1974) 42.

Foefje

Met deze voorbeelden heb ik aan willen geven dat er tijdens de Koude Oorlog in woord en daad naar gestreefd werd de beweeglijkheid en flexibiliteit van de Koninklijke Landmacht zo hoog mogelijk op te voeren. De bewering van Schouten dat er tijdens de Koude Oorlog sprake zou zijn geweest van *een relatief statisch optreden*, wordt daarom niet door de werkelijkheid gedekt. Hierbij wordt door mij het adjectief 'relatief' als een ontsnappingsfoefje beschouwd om fundamentele kritiek te kunnen ontzenuwen.

Een positieve conclusie?

De publicatie van de LDP I, Militaire Doctrine en de daarvan afgeleide voorschriften is bevorderend voor de eenheid van opvatting en daarom enigszins toe te juichen. Die eenheid van opvatting is vooral van belang om de deelname aan allerlei vredesoperaties niet in een grote chaos te laten ontaarden, maar het is een misvatting te veronderstellen dat de Militaire Doctrine iets nieuws is. Hoewel het taalgebruik en de presentatie aan de huidige tijd aangepast zijn, is er in wezen inhoudelijk niets veranderd in vergelijking met eerdere voorschriften op dit terrein.

Het is en blijft, ongeacht dat de vredesoperaties erbij gesleurd zijn, de ouderwetse gevechtshandleiding. Geen wonder overigens, want de LDP is immers gevestigd op de militaire grondbeginselen die al eeuwen tellen. Het zou goed zijn wanneer de LDP I, Militaire Doctrine, waar we kennelijk nog jaren mee vooruit moeten, bij een herdruk van een nieuw voorwoord zou worden voorzien. De 'rust' kan dan binnen de landmacht gehandhaafd blijven, terwijl er aan een echte vernieuwing gewerkt kan worden.

Negentiende-eeuws oorlogsbeeld

Van een echte vernieuwing bij de Koninklijke Landmacht is sinds het einde van de Koude Oorlog nog weinig terechtgekomen. Nog steeds wordt, zij het met een andere termino-

logie, vastgehouden aan het negentiende-eeuwse oorlogsbeeld waarbij nationale legers met alles erop en eraan, de soevereiniteit van het eigen land moeten veiligstellen. Toen na de val van de Berlijnse Muur aan bezuinigingen op defensiegebied niet te ontkomen viel, werd alles in het werk gesteld om gewoon door te kunnen blijven knokken.

Een van de resultaten daarvan was de oprichting van de Lichte Brigade en de Luchtmobiele Brigade. Beide werden voorgesteld als *de* voorbeelden van het moderne en flexibele militaire denken. Zij waren de reddingsboeien om de Koninklijke Landmacht drijvend te kunnen houden. De Lichte Brigade is inmiddels al weer opgeheven, terwijl de Luchtmobiele Brigade als pantserinfanteriebataljon bij vredesoperaties wordt ingezet. Het beste zou eigenlijk zijn om de Luchtmobiele Brigade weer tot een gewone infanteriebrigade terug te brengen omdat de tijd van een ouderwetse oorlog, althans de deelname daaraan door Nederland, voorbij is. De grote materiële investeringen in dit zogenaamde paradepaardje van de Koninklijke Landmacht maken dat vermoedelijk onmogelijk.

Hoewel het moeilijk is precies aan te geven hoe de vernieuwde Koninklijke Landmacht er uit moet zien, lijkt mij het onderkennen van nog levende achterhaalde opvattingen een flinke stap in de goede richting.

Mijn eindconclusie is dan ook dat de Militaire Doctrine en de daarvan afgeleide voorschriften eerder een hinderpaal dan een stimulans voor de vernieuwing van de Koninklijke Landmacht zijn.

Literatuur

Brian Holden Reid, *J.F.C. Fuller: Military Thinker* (Londen, 1987).

Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine. France, Britain, and Germany between the World Wars* (New York, 1990).

Anthony John Trythall, *'Boney' Fuller. The Intellectual General 1878-1966* (Londen, 1977).

Zie verder de literatuuropgave in de LDP I, *Militaire Doctrine*.

Militaire doctrine, iets nieuws?

A. de Munnik - kolonel der infanterie

In 1996 verscheen de eerste Landmacht Doctrine Publicatie (LDP, deel 1), met de titel 'Militaire Doctrine'. Deze publicatie was daarmee de eerste van een serie waarin de doctrine voor de post-Koude Oorlog-periode werd geformuleerd. Lkol b.d. J. Schulten vraagt zich in zijn artikel, elders in dit nummer, af in hoeverre de recentelijk verschenen Landmacht Doctrine Publicaties werkelijk vernieuwend zijn en komt uiteindelijk tot de conclusie dat in 'Militaire Doctrine' inhoudelijk niets is veranderd in vergelijking met eerdere voorschriften op dit terrein; zij zou eerder een hinderpaal dan een stimulans zijn voor de vernieuwing van de Koninklijke Landmacht.

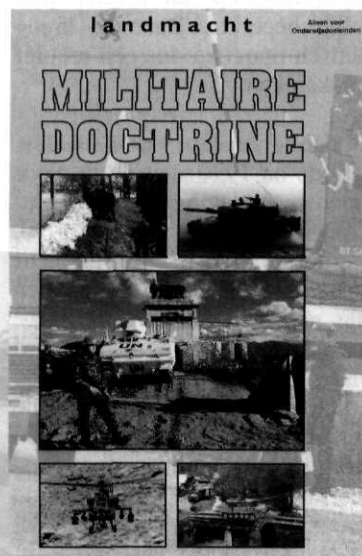
Wie de meest elementaire doctrine-publicatie van voor 1990 (vs 2-1386, Gevechtshandleiding, 1985) vergelijkt met de LDP-I constateert toch een zeer groot aantal verschillen. Om te beginnen gaat de Gevechtshandleiding uit van één enkele taak van de KL, namelijk het defensief in de Noord-Duitse Laagvlakte. Er hoeft geen aandacht besteed te worden aan de politiek-strategische omgeving, aan allerlei vormen van gewapend conflict en aan de militaire en operationele strategie. Deze aspecten waren voor 1990 immers duidelijk en ook nauwelijks relevant voor een goede taakuitvoering op het tactische niveau.

Hoewel de Gevechtshandleiding alle mogelijke vormen van optreden aansnijdt, ligt het accent toch eenduidig op het verdedigend gevecht. Sterker

nog, zij is geschreven met het idee de verdediging zo dicht mogelijk bij de toenmalige grens te voeren, nauwelijks enig terrein prijs te geven en naar een terrein met vele transversale hindernissen.

Beperkte beweeglijkheid

Dat Von Clausewitz en Fuller ook vóór 1990 aandacht kregen, wil nog niet zeggen dat hun gedachtegoed volledig tot hun recht kwam. Hun theorieën over beweeglijkheid sneden weliswaar hout, maar waren door de randvoorwaarden nauwelijks uitvoerbaar. Beweeglijkheid werd vooral gezocht op de lagere tac-

tische niveaus en later ook op het operationele niveau. Deze beweeglijkheid op het operationele niveau was vooral een gevolg van de technologische ontwikkelingen bij het luchtwapen ('Air-Land Battle') en de voorbereidingen van de US Army om versterkingen naar het Europese theater te kunnen overbrengen. →

Op de hogere tactische niveaus bestond nauwelijks ruimte voor beweeglijkheid doordat men gebonden was aan het verdedigend gevecht met prijsgeving van zo min mogelijk territorium, en aan een terrein dat de beweeglijkheid op dat niveau aanmerkelijk beperkte. Daarmee kreeg het tactisch optreden dus een relatief statisch karakter.

Verschillende vormen van optreden

De periode na 1990 stelt de KL voor vele nieuwe uitdagingen. Een optreden zoals was voorzien tot 1990, werd uiterst onwaarschijnlijk. Dit maakt het noodzakelijk dat men zich op alle niveaus realiseert in welke context en met welk oogmerk operaties plaatsvinden. Daarom besteedt de LDP-I dan ook veel aandacht aan de politiek-strategische omgeving en aan alle vormen van optreden die voortvloeien uit de nieuwe taken voor de KL. De zinsnede van Schulden dat 'vredesoperaties erbij gesleurd zijn' doet geen recht aan het specifieke karakter, de complexiteit en de weerbarstigheid van dit soort operaties.

Schulden stelt dat het 'minder gelukkig' is Fuller als richtinggevende figuur voor de Koninklijke Landmacht te noemen. Fuller heeft inderdaad een dubieuze politieke attitude gehad, maar uit niets blijkt dat hij een 'richtinggevende figuur voor de KL is'. Zijn krijgskundige geschriften zijn slechts een inspiratiebron geweest bij het formuleren van de huidige doctrine; niets meer en niets minder.

Verdedigingstaak

De tijd voor een 'ouderwetse oorlog' zoals Schulden die noemt, is inderdaad voorbij. Maar dat neemt niet weg dat ons bondgenootschap op termijn geconfronteerd kan worden met een dreiging tegen haar grondgebied, in wat voor vorm dan ook. Ook al is de dreiging op dit moment – net als in 1938 – niet erg actueel, dit wil nog niet zeggen dat dit zo blijft.

In het verleden is gebleken dat een krijgsmacht niet in één of twee jaar uit de grond gestampt kan worden. Daarom blijft de bondgenootschappe-

lijke verdedigingstaak nog altijd richtinggevend bij de organisatie en uitrusting van de krijgsmacht. Een luchtmobiele brigade past daarbij uitstekend in de vigerende doctrine om meer beweeglijkheid te krijgen op het operationele en hogere tactische niveau. De huidige behoefte van vredesoperaties doet daar niets aan af.

Centraal in de vernieuwde doctrine staan opdrachtgerichte commandovoering en manoeuvreoorlog. Deze twee aspecten zijn niet nieuw; zij zijn eerder beschreven, toegepast en uitgediept. Maar anders dan voor 1990, zijn er nu veel meer kansen om deze toe te passen. Maar daarvoor is wel nodig dat we die kansen zien, en dat we vervolgens de vaardigheid hebben om dit toe te passen. En daarvoor was een (ver)nieuw(d)e militaire doctrine nodig!

Waarom 'Arnhem' mislukte

drs. W.H. Tiemens*

Inleiding

Vorig jaar marcheerden de Britse en Poolse veteranen voor de laatste keer door Arnhem. Het hartstochtelijk applaus dat vrijdagavond 17 september 1999 neerdaalde op het langgerekte peloton van moeizaam marcherende oude mannen met paarse en grijze baretten, gold als een emotioneel *farewell*. Na tientallen jaren in ere te zijn gehouden, is aan het einde van de twintigste eeuw dan toch een einde gekomen aan de even stijlvolle als indrukwekkende jaarlijkse herdenkingscyclus rond de Slag om Arnhem. Ten tweede male hebben de Britten bij Arnhem het hoofd moeten buigen. Nu voor de tijd. Het onvermijdelijke is gebeurd: de Slag om Arnhem, gestreden in de eerste helft van de vorige eeuw, zesenvijftig jaar geleden, is geschiedenis geworden.

Wat blijft is de vraag: Hoe kon het in 's hemels naam zó fout lopen? Is er sprake geweest van één grote, fatale fout, de *conditio sine qua non* van de mislukking? Een fout zonder welke de Slag een goede kans van slagen had gehad?

* De auteur volgde gedurende ruim twee jaar de opleiding tot beroepsofficier (vlieger) bij de Koninklijke Luchtmacht. Hij heeft onder meer een bedrijfsjuridische studie gevolgd aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. In de loop der jaren verschenen tal van publicaties van zijn hand waarin meestal de Slag om Arnhem of de luchtoorlog centraal staat. Ook schreef hij twee boeken die deze materie tot onderwerp hebben.

Of was het tragische verloop van de Slag louter te wijten aan een samenloop van grotere en kleinere missers, onvoorziene omstandigheden en dom toeval? Tijd voor een analyse.

Operatie Market Garden en 'Arnhem'

De opzet en doelstellingen van de operatie *Market Garden* mogen onderhand wel bekend worden verondersteld. Ruim voordat de eerste soldaat ook maar één voet op Duitse bodem kon zetten, smoorde de gewaagde onderneming van veldmaarschalk B.L. Montgomery definitief in de onverwacht felle Duitse tegenstand bij Elst, een kilometer of zeven ten zuiden van Arnhem. De strijd bij Arnhem was toen al beslecht. Doordat de spits van het grondleger, gevormd door XXX Corps, de *1st British Airborne Division*, Arnhem niet op tijd kon bereiken, bleef de strijd, die zij met een handvol Polen ten noorden van de Neder-Rijn voerden, een geïsoleerde campagne.

De Britten en Polen zagen zich al direct geconfronteerd met een geheel onverwacht sterke en nog snel in kracht toenemende Duitse tegenstand. De hoofdmacht van *1st Polish Independent Parachute Brigade*, die aan de zuidzijde van de Neder Rijn bij Driel werd gedropt, was genoopt werkloos toe te zien hoe de Duitsers aan de overzijde van de rivier de strijd binnen enkele dagen in hun voordeel beslisten.

Voor een goed begrip is het noodzakelijk om het mislukken van de operatie *Market Garden* als geheel en het mislukken van het onderdeel daarvan dat als de Slag om Arnhem de geschiedenis is ingegaan, niet met elkaar te verwarren. Immers, zelfs al waren alle doelen van de Arnhem-onderneming bereikt en zou 'Arnhem' dus een eclatant succes zijn geworden, dan nog zou het allerminst zeker zijn geweest dat eenheden van XXX Corps de brug in Arnhem op tijd hadden bereikt.

'Arnhem' werd bij Arnhem verloren en *Market Garden* op diverse plaatsen, waarvan Arnhem er één was. 'Arnhem' werd '*Deutschlands letzter Sieg*' en dat bleef steken.

De mislukking van 'Arnhem'

Terug naar de vraag hoe het bij Arnhem zó falikant mis kon lopen. In de loop der tijd zijn er tal van antwoorden op deze vraag gegeven. Zo is 'Arnhem' mislukt door factoren tijdens de fase van planning en voorbereiding; factoren tijdens de uitvoeringsfase, en verraad.

• Factoren tijdens de fase van planning en voorbereiding

– Voor de betrekkelijk licht bewapende luchtlandingstroepen viel de keuze op landingsterreinen op grote (circa tien kilometer) afstand van hun doel gelegen in plaats van terreinen daar die dicht in de buurt waren.

Deze omstandigheid reduceerde het profijt dat zij de eerste uren van hun optreden uit het verrassingseffect zouden kunnen trekken. Bovendien vergrootte dit het gevaar dat zij zich vechtend een weg naar hun doel zouden moeten banen.

- Er werd onvoldoende capaciteit aan luchttransport beschikbaar gesteld om de Airborne Divisie en de Poolse Parachutisten Brigade in één lift over te brengen. Dit had niet alleen tot gevolg dat niet direct de volle sterkte van het luchtlandingsleger kon worden benut, het gaf de Duitsers ook de tijd om tegenmaatregelen te treffen.
- Men koos voor een luchtlanding op klaarlichte dag in plaats van onder dekking van de duisternis. Hierdoor kon de vijand zich eenvoudig en snel een beeld vormen van de omvang van de operatie, van de plaatsen waar die werd ingezet en daarmee van de oogmerken van de operatie.
- De plannen werden opgesteld op grond van een onjuist inlichtingenbeeld. Berichten over de aanwezigheid van pantsertroepen in de omgeving van het Arnhemse operatiegebied werden weggewuifd. Deze pantsertroepen hebben een grote rol gespeeld in de Slag.
- *Factoren tijdens de uitvoeringsfase*
- Falende radioverbindingen op alle niveaus waren er de oorzaak van dat generaal-majoor R.E. Urquhart, die het bevel moest voeren over de Britse en Poolse troepen bij Arnhem, geen duidelijk beeld kon krijgen van de met het uur verslechterende situatie. Ten gevolge van hetzelfde falen was het niet mogelijk om door te geven dat de meeste terreinen waarboven voorraden werden afgeworpen in Duitse handen waren.
- In de cruciale fase van de strijd in en bij Arnhem besloot Urquhart zelf op verkenning te gaan. Door een

onverwachte Duitse tegenactie raakte hij geruime tijd van zijn hoofdkwartier afgesneden. Daar verkeerde men in het ongewisse over zijn lot en had de bevelvoering over de divisie sterk te lijden onder een opblazende rivaliteit tussen zijn ondercommandanten.

- Het leeuwendeel van de afgeworpen voorraden kwam de Duitsers ten goede in plaats van de Britten en Polen.

- *Verraad*

- In deze categorie valt de veelbesproken kwestie van het vermeende verraad van Market Garden door Christiaan Lindemans, alias King Kong. Als vaststaand mag intussen worden aangenomen dat de dubbelagent Chris Lindemans, het plan Market Garden niet verraden kan hebben, omdat dit ten tijde van zijn missie nog niet bestond. Toen was er nog sprake van een voorloper daarvan, operatie *Comet*. Wel kwam het latere Market Garden in grote lijnen overeen met Comet, maar het was veel grootser van opzet.

Wat de gevolgen van Lindemans' verraad zijn geweest is, in weerwil van het vele onderzoek dat daarnaar is uitgevoerd, nog steeds niet volledig opgehelderd. Het lijkt intussen wel zeker dat het verraad geen grote troepenverplaatsingen aan Duitse kant tot gevolg heeft gehad. Daarvoor was de tijdsperiode tussen het verraad en het begin van de operatie te kort, de toestand aan Duitse zijde nog te onoverzichtelijk en bovendien de noodzaak niet direct aanwezig. Dat het verraad van Lindemans de Duitsers extra op hun qui-vive deed zijn en hen nog enkele aanvullende maatregelen deed nemen, staat inmiddels vast.

Het is juist dat al deze oorzaken in meerdere of mindere mate hebben bijgedragen tot het mislukken van 'Arnhem'. Maar het is zeer de vraag of ze elk afzonderlijk of zelfs alle

tezamen voldoende gewicht hadden om de mislukking te bewerkstelligen. Ik ben van mening dat de aanwezigheid van nog één factor, thuishorend in de eerste categorie, de balans definitief in het nadeel van de Britten en de Polen heeft doen overslaan. Merkwaardigerwijs ontbreekt die tot op de dag van vandaag echter in vrijwel elke analyse.

De totale veronachtzaming in het operationele plan van 'Arnhem' van de aanwezigheid in de onmiddellijke nabijheid van de luchtlandingsterreinen bij Arnhem van een drietal nog geheel intact en in vol bedrijf zijnde commando- en communicatiecentra van de *Luftwaffe*.

Radiostations

Teerose en Diogenes

In het voorjaar van 1942 verrees op de hoogte van Terlet, circa acht kilometer ten noorden van Arnhem en aan de weg Arnhem-Apeldoorn, een radiopeilstation dat de Duitsers de codenaam Teerose gaven. Het was het eerste station van een geheel nieuw type dat de Luftwaffe door heel Europa zou bouwen. De functie van het station was de positie van de eigen jagers te bepalen en een radioverbinding met die jagers te onderhouden. De Galgenberg, zoals de hoogte van Terlet heet, was vanwege zijn hoogte (104 meter boven het NAP), die het bereik van de peilzenders ten goede kwam, een ideale locatie voor zo'n peilstation.

Het opzetten van een netwerk van radiopeilstations was slecht één van de koortsachtige activiteiten die de Luftwaffe ontwikkelde om in de voorspelbare verheviging van de lucht oorlog ten minste een redelijke kans te hebben om het hoofd boven water te houden.

Een andere activiteit in dit kader was het overplaatsen op 13 januari 1942 vanuit Duitsland van het hoofdkwartier van de *I. Nachtjagddivision* naar het kamp dat intussen in Schaarsbergen was verzezen op het terrein

Afb. 1 Walter Grabmann (37), op de foto nog in de rang van overste (1943) (Foto: archief auteur)

van de psychiatrische kliniek Koningsheide. Daar neergestreken, zette de staf van de nachtjachtdivisie met grote ijver zijn ontwikkelingswerk van een centraal geleide luchtverdedigingsorganisatie voort. Onder druk van het geallieerde luchtoffensief groeide de nachtjachtorganisatie uit tot één grote – zowel nachtjagers als dagjagers omvattende – operationele luchtverdedigingsorganisatie, die in september 1944 was georganiseerd in 3. Jagddivision.

Zij had haar commando- en gevechtsleidingscentrum ondergebracht in de hypermoderne en uitstekend geoutilleerde commandobunker Diogenes aan de Koningsweg in Schaarsbergen. Het imposante gebouw was in oktober 1943 in gebruik genomen. Vanuit Diogenes liepen er telefoon- en telexlijnen naar de talrijke vliegvelden, radarstations, radiopeilstations (waaronder Teerose I, bij Terlet) en commandocentra van diverse luchtwachtdiensten, alsmede naar de commandocentra van aangrenzende jachtdivisies en naar het commandocentrum van het Vliegerkorps waaronder de divisie ressorteerde.

En dan was er nog de 'witte telefoon', de rechtstreekse verbinding met het commandocentrum van de bevelhebber van de Luftwaffe, *Reichsmarschall* W.H. ('Hermann') Göring. Naast al deze lijnverbindingen stond de commandant van de Derde Jachtdivisie ook nog een scala van radioverbindingen ter beschikking. Die commandant was generaal-majoor Walter Grabmann, 38 jaar. Een ervaren jachtvlieger, drager van het *Ritterkreuz*, sinds augustus 1942 bevelhebber van de dagjagers in het divisiegebied en sinds medio oktober 1943 commandant van de Derde Jachtdivisie. Kortom, Grabmann was een man die als weinig anderen zijn vak verstond.

Het belang van de Derde Jachtdivisie

Wat was het belang van het commandocentrum van de Derde Jachtdivisie? Vanuit Diogenes controleerde de Luftwaffe de belangrijkste sector uit het Duitse luchtverdedigingsstelsel. In die sector lagen onder meer het Ruhrgebied en de belangrijkste routes

die de bommenwerpers volgden wanneer zij naar Berlijn koersten of naar andere doelen, zoals de industriegebieden bij Hamburg, Bremen, Hannover, Magdeburg, Frankfurt, Schweinfurt en Regensburg.

De nieuwste technische vindingen die voor het lugubere 'spel van kat en muis' tussen de geallieerde luchtmachten en de Luftwaffe werden ontwikkeld, werden aan de zijde van de Luftwaffe voor het eerst toegepast in de sector van de Derde Jachtdivisie.

In de grootste slagen die de Luftwaffe de Amerikaanse en de Britse luchtmachten toebrengt, werd de regie aan Duitse kant steeds vanuit de Diogenes gevoerd. Het wekt dan ook bevreemding dat noch de Amerikaanse, noch de Britse luchtmacht ooit een serieuze aanval op dit commandocentrum van de Derde Jachtdivisie heeft ondernomen.

Zondag 17 september 1944

Pas bij het derde luchtalarm dat op de zonovergoten ochtend van zondag 17 september 1944 over Arnhem huilde, was het menens. 'Primadonna', de naam waaronder het commandocentrum van de Derde Jachtdivisie via de radio waarschuwingen voor luchtaanvallen uitzond, meldde dat formaties bommenwerpers richting Arnhem koersten. Het duurde niet lang of bommen hagelden in en rond Arnhem neer.

Het vliegveld Deelen, waarvan na het grote bombardement van 3 september 1944 alle vliegtuigen al waren teruggetrokken, werd opnieuw zwaar onder handen genomen. Het radiopeilstation op de Terletse Galgenberg en het commandocentrum Diogenes daarentegen werden – weer! – ongemoeid gelaten. Naar weldra zou blijken, luidden deze bombardementen het begin van de operatie Market Garden in.

Kort na afloop van de luchtaanvallen ontving generaal-majoor Walter Grabmann een alarmerend telefoontje

vanuit zijn commandocentrale. Vanaf verschillende plaatsen werd gerapporteerd dat er grote formaties laag vliegende viermotorige vliegtuigen, die grote transportzweefvliegtuigen op sleeptouw hadden, de sector binnenkwamen. Daarnaast werden grote hoeveelheden tweemotorige transportvliegtuigen gesignaleerd.

Grabmann, die op dat moment nog in zijn woning in Arnhem vertoefde, reed in grote haast in zijn dienstauto naar Diogenes. Hij was er nog maar net aangekomen, toen Terlet zich opgewonden meldde. De westelijke hemel zag bijna zwart van de vliegtuigen met daaronder parachutisten! Zweefvliegtuigen werden ontkoppeld van hun slepers en draaiden in grote spiralen naar de aarde. Op deze heldere dag sloegen de Duitsers op de

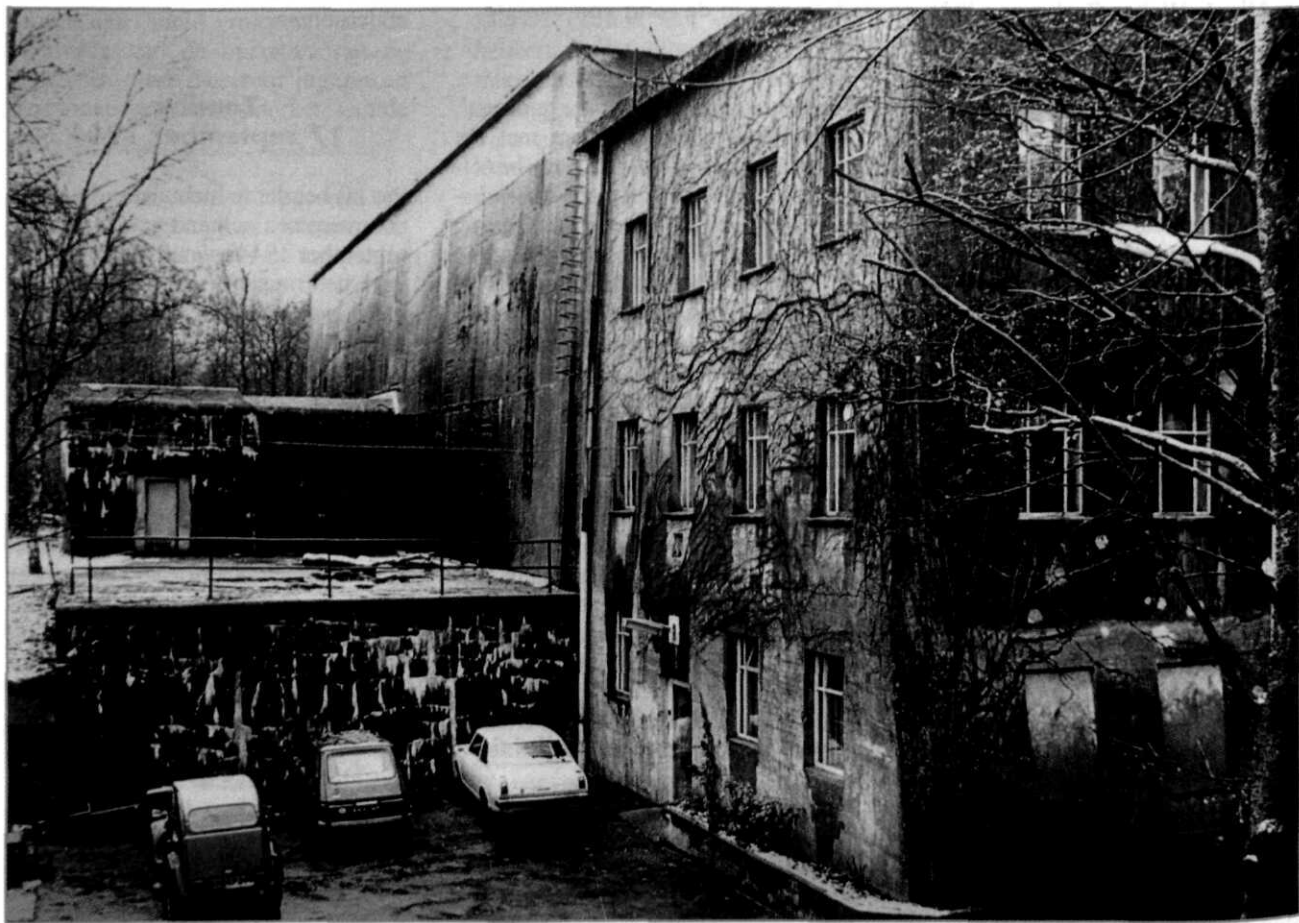
Galgenberg het adembenemende schouwspel gade dat zich in de verte voor hun ogen werd opgevoerd. Ze zaten op de eerste rij! Zo was Grabmann onmiddellijk bij het begin van de luchtlandingen al op de hoogte van de locatie en uit het rechtstreekse verslag dat de mensen van zijn organisatie vanuit Teerose gaven, kon hij opmaken dat het om een zeer massale actie ging.

De verwachte luchtlanding in het gebied ten westen van Arnhem, globaal gezien tussen de plaatsen Ede en Oosterbeek, was begonnen! Het kon Grabmann verbazen noch verrassen. Binnen enkele minuten flitsten de eerste gedetailleerde berichten over de zojuist begonnen luchtlandingen door de belangrijkste telefoon- en telexlijnen van Diogenes en – niet te vergeten – door de ether.

Doetinchem

Begin september 1944 was generaal-majoor Wilhelm Bittrich met de restanten van de twee pantserdivisies (9. SS-Division 'Hohenstaufen' en 10. SS-Division 'Frundsberg') waaruit zijn II. SS-Panzerkorps bestond, via Limburg in Gelderland aangekomen. De mannen hadden een zware tijd achter zich. In Frankrijk waren ze ternauwernood aan een totale vernietiging ontsnapt. Bittrich had opdracht ontvangen om zich met zijn in Frankrijk geteisterde eenheden in de Gelderse luwte terug te trekken. Daar konden de divisies in alle rust weer op sterkte worden gebracht.

Voor het huisvesten van de korpscommandopost viel de keus van Bittrichs ervaren kwartiermeesters op kasteel Slangenburg in Doetinchem. Niet in

Afb. 2 Het bunkercomplex Diogenes in Schaarsbergen. Rechts het administratiegebouw, dat tegen de oostgevel van de eigenlijke bunker staat (Foto: archief auteur)

de laatste plaats vanwege de aanwezigheid in deze stad (in gebouw Ruimzicht) van een regionaal luchtwachtcentrum van de Luftwaffe, een zogenoemd Klein-Flugwachtkommando (Klein-Fluko). Het Klein-Fluko was een knooppunt uit het dichte verbindingennetwerk dat de Luftwaffe in de loop der jaren in de bezette gebieden had aangelegd. Voor de opgejaagde SS-ers was het een ongekende luxe om zulke uitstekende verbindingfaciliteiten binnen handbereik te hebben.

Het desgewenst kunnen beschikken over goede verbindingen was overigens niet de enige reden om voor het hoofdkwartier van het pantserkorps een onderkomen in de buurt van het Klein-Fluko te zoeken. De operationele organisatie van de Luftwaffe, waar het Klein-Fluko een onderdeel van was, vormde een ideale bron van informatie. Wisten de medewerkers van de luchtmacht, met hun uitgebreide stelsel van luchtwaarnemingsposten en radarstations, vaak niet als eerste waar er iets aan de hand was? Met een direct lijntje werd een permanente verbinding tot stand gebracht tussen het Klein-Fluko in Ruimzicht en Bittrichs hoofdkwartier in de Slangenburg. Juist deze verbinding zou de laatste schakel zijn van een keten van verbindingen die zulke fatale gevolgen zou hebben voor het Arnhemse deel van de operatie Market Garden.

Alarmerende berichten

Evenals de waarschuwing voor de nadering van bommenwerpers, verspreidde de zender Primadonna rond half twee die middag ook de eerste alarmerende berichten over de luchtlandingen ten westen van Arnhem. Bittrich werd onmiddellijk vanuit het Klein-Fluko op de hoogte gesteld, waarop hij direct opdracht gaf alle eenheden van zijn korps te alarmeren. Vervolgens spoedde hij zich naar het Klein-Fluko om meer details uit de eerste hand over de luchtlandingen te ontvangen.

Weldra werd in Diogenes onderkend dat die zich in ten minste twee gebie-

den concentreerde; bij Nijmegen en ten westen van Arnhem. Bittrich wist genoeg. Hij keerde terug naar zijn hoofdkwartier en stuurde zijn troepen op de brandhaarden af.

Reeds binnen een kwartier na de start van de luchtlandingen was het verrassingseffect, waarvan het welslagen in zo hoge mate afhing, uitgewerkt. Ook uit de tekst van Bittrichs eerste marsbevelen blijkt overduidelijk dat hij (in Doetinchem, waar hij nooit een parachutist of glider heeft gezien!) al uitstekend was geïnformeerd over de plaatsen van de luchtlandingen en hun schaal. Mede daardoor onderkende hij onmiddellijk het oogmerk ervan. Hij was al zo goed op de hoogte dat het niet nodig was om, alvorens tot tegenactie over te gaan, verkenningspatrouilles uit te sturen. Door de tijdwinst die dit voor de Duitsers opleverde, verloren de Britten vrijwel meteen het initiatief. Het was vanzelfsprekend ook nog eens domme pech dat ze de uiterst bekwame aanvoerder Wilhelm Bittrich tegenover zich vonden.

Bizarre trekjes

Het verhaal van de rol die het commandocentrum Diogenes in de Slag om Arnhem speelde, is hiermee nog niet uit. Door toedoen van de Britse luchtmacht, de Royal Air Force, krijgt dat verhaal zelfs nog bizarre trekjes. Op zaterdagmiddag 16 september 1944 ontving generaal-majoor Grabmann een oude bekende uit de tijd dat beiden nog in dienst waren van de Beierse politie. Sepp Krafft, zo heette de oud-collega, was nu majoor bij de SS en voerde het bevel over een opleidingsbataljon van de Waffen-SS. Het bataljon lag nog maar kort in de omgeving van Oosterbeek. Sinds veldmaarschalk Walter Model zijn hoofdkwartier in Oosterbeek gevestigd had, was Kraffts eenheid een rol toebedeeld in de beveiliging van die belangrijke commandopost.

Hoe het contact tussen de oude bekenden werd vernieuwd verhaalt de

geschiedenis niet. Maar feit is dat Grabmann de SS'er uitnodigde om zijn indrukwekkende bunker te komen bezichtigen. Na de rondleiding zetten de mannen zich in Grabmanns dienstwoning aan tafel. Tijdens het diner werd Grabmann aan de telefoon geroepen. Het was dringend. Vanuit Diogenes meldde men hem dat er op dat moment één enkele viermotorige B-17 bommenwerper op middelgrote hoogte door het luchtruim van de jachtdivisie vloog. Ongeveer gelijktijdig werd ook vastgesteld dat zich daarin naar schatting 400 geallieerde jagers bevonden.

Eén enkele B-17

Het grote vliegtuig was vanuit het zuiden de sector van de jachtdivisie binnen komen vliegen en volgde een route die via Eindhoven en Nijmegen naar Arnhem leidde. Op verschillende plaatsen had het enige tijd gecirkeld waarna het zijn weg had vervolgd. Nadat het zojuist ten westen van Arnhem had gecirkeld, zette het nu koers in de richting van Rotterdam. Al met al had men het in Diogenes zo'n vreemde vertoning gevonden dat men er voldoende aanleiding en excuus in zag om de divisiecommandant in het gezellig etentje met zijn oude bekende te mogen storen.

Als geen ander wist Grabmann wat er zich zoal in het luchtruim kon afspeelen. Wat hem zojuist echter werd verteld, had hij nog niet eerder meegeemaakt. Eén enkele B-17, vergezeld door honderden jagers... B-17's waagden zich nooit anders in het luchtruim van zijn sector dan met vele honderden tegelijk! Maar overdag één enkele B-17..., nee, dat was nog niet eerder vertoond! Daar moest wel een heel bijzondere reden voor zijn. Zou het iets te maken kunnen hebben met luchtlandingen die, zo werd algemeen vermoed, de geallieerden op het punt stonden uit te voeren? Het kon haast niet anders.

Terug aan tafel waarschuwde Grabmann Krafft met nadruk voor een luchtlanding op korte termijn in het gebied ten westen van Arnhem; pre-

cies het gebied waar Krafft zich met zijn bataljon ophield...

Ik vermoedde, aldus de generaal, dat het hier om de commandant van de luchtlandingstroepen gegaan zou kunnen zijn die het landingsterrein inspecteerde. Ik zei nog, dat er voor de volgende morgen beslist rekening moest worden gehouden met een luchtlanding in dit gebied: ik vreet een bezem op, als we morgen geen luchtlanding beleven!,

zo zei Grabmann met grote stelligheid.

Geen groot alarm

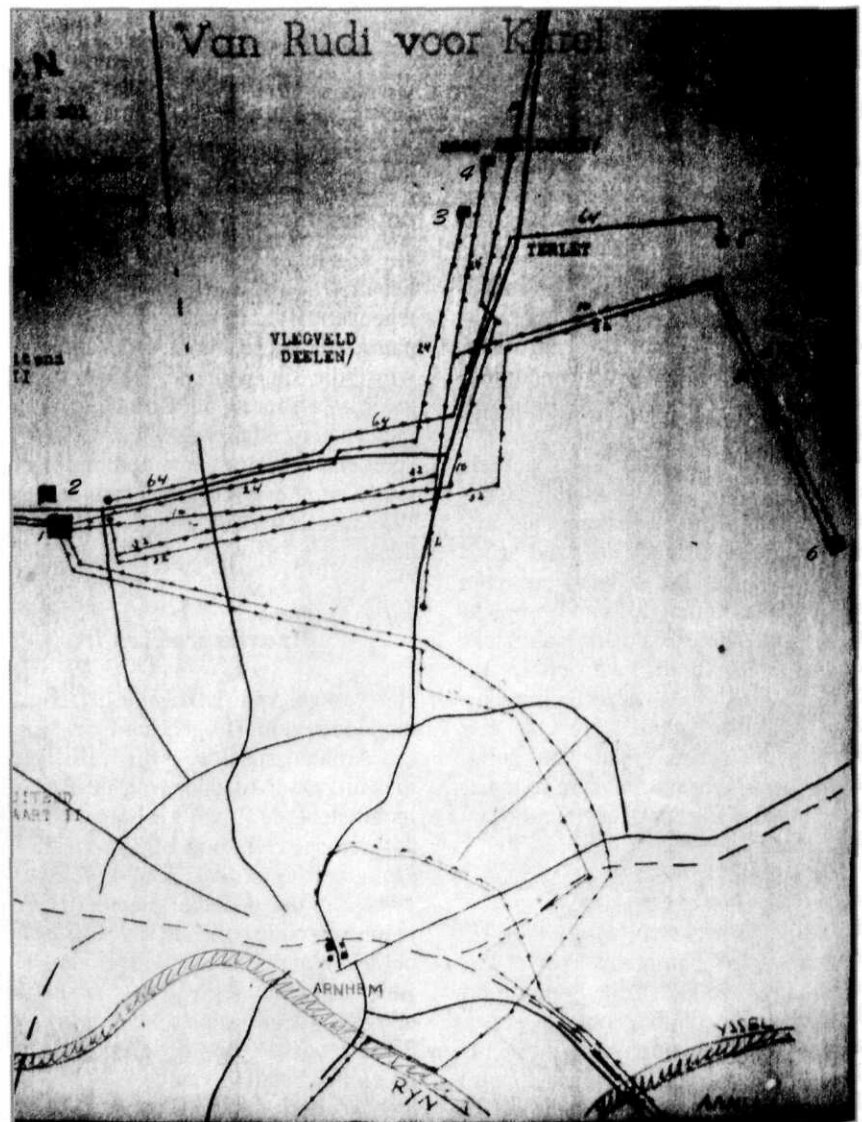
Nu was de veronderstelling dat zich een hoge officier aan boord van de B-17 bevond puur speculatief, zo gaf Grabmann naderhand volmondig toe. Maar de relatie die werd gelegd tussen de vlucht en een op handen zijnde luchtlandingsoperatie, was pijnlijk juist. Ondanks zijn achterdocht liet Grabmann die avond na om groot alarm te slaan. Het werd hem naderhand niet bepaald in dank afgenomen. Hij raakte er zelfs door in moeilijkheden. Er volgde een gerechtelijk vooronderzoek naar zijn doen en – vooral – laten. Maar uiteindelijk liep de zaak met een sisser af omdat Grabmann aannemelijk kon maken dat zijn veronderstellingen niet meer dan vermoedens waren geweest, niet hard genoeg om een vroegtijdige alarmering te rechtvaardigen.

Toch ziet het ernaar uit dat er op de bewuste zaterdagavond wel enig gerucht over op handen zijnde luchtlandingen bij Arnhem uit Diogenes lekte.

Gegen Abend beginnt dann eine große Hektik. Über die Feldfernsprecher kommt der Befehl Fahrzeuge wie auch Pferdewagen bei den Holländern zu besorgen, um im Schutze der Dunkelheit in Emmerich Munition und Nachschub zu holen. Man hört über die Batteriebefehlsstelle, daß mit einer Luftlandung zu rechnen ist.

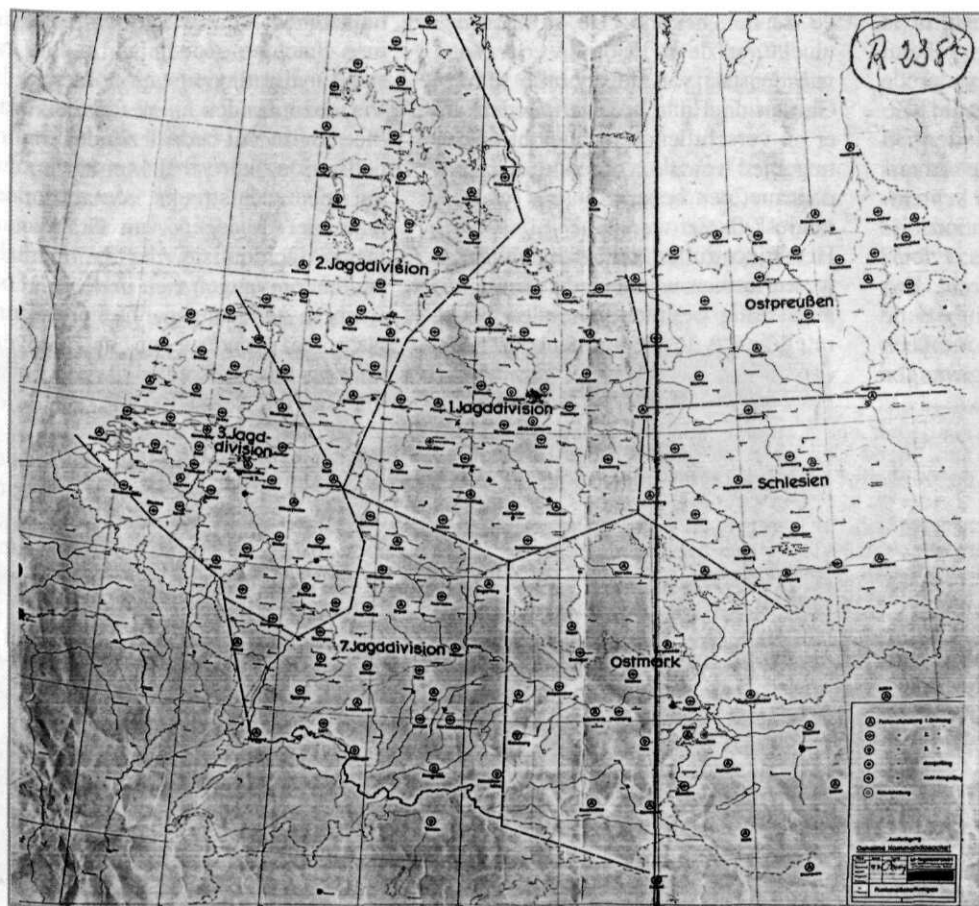
Aldus schreef Theo Clausdorff, die als lid van de Reichsarbeitsdienst luchtafweergeschut (FLAK) ten zuiden van Arnhem (bij Westervoort) bediende, over die avond in zijn boekwerkje *Der Männliche Reichsarbeitsdienst im Zweiten Weltkrieg*. Waar anders vandaan kon Clausdorffs FLAK-eenheid, die daar bovendien mee in ver-

binding stond, die avond het serieus genomen gerucht hebben opvangen dan vanuit het bolwerk Diogenes van generaal-majoor Walter Grabmann? Hoe dit ook zij, de extra munitie en voorraden die de Duitsers te elfdure aansleepten, kwamen hen in de daarop volgende dagen uitstekend van pas.

Afb. 3 Kaartje dat gevoegd was bij het inlichtingenrapport d.d. 31 mei 1944 van de Geheime Dienst Nederland. Het kaartje geeft het verloop weer van de telefoonlijnen waarlangs op 17 september 1944 zich ook het nieuws over de luchtlandingen bliksemsnel verspreidde. Het cijfer 2 geeft Diogenes aan, 3 en 4 staan voor Teerose I bij Terlet, positie 6 is Teerose II ten noorden van Velp. Het rapport met bijlagen arriveerde ruimschoots voor 17 september 1944 in Engeland...

(Bron: Centraal Archiefdepot van het ministerie van Defensie, collectie GDN)

Afb. 4
Dit kaartje, dat de
situatie uit augustus
1944 weergeeft,
maakt duidelijk welke
strategische positie de
sector van de Derde
Jachtdivisie innam
 (Bron: archief auteur)

Waarschuwing

Krafft op zijn beurt bracht de volgende dag zijn bataljon al in staat van alarm zodra de inleidende bombardementen op Deelen en Wolfheze begonnen. Het kan niet anders dan dat de ernstige waarschuwing die Grabmann de vorige dag uitte daarbij een rol heeft gespeeld. Het was uitgerend Krafft die enkele uren nadien met betrekkelijk weinig mannen de Britse opmars op twee van de drie routes naar Arnhem danig wist te ontregelen.

Overigens ontkende Krafft na de oorlog dat Grabmanns waarschuwing een rol had gespeeld. Hij kon moeilijk anders, want direct na de Slag had hij in een rapport over de gebeurtenissen bij Arnhem nogal hoog opgegeven over zijn eigen aandeel daarin en vooral zijn doortastend optreden. Dat hij daarin met geen woord over zijn bezoek aan Grabmann repte, spreekt vanzelf.

Geconfronteerd met diens lezing over het gebeurde op de vooravond van de luchtlanding, restte hem niet anders dan toe te geven dat het verhaal van de generaal-majoor klopte. Bijna achtendertig jaar na dato kon hij het nog vrijwel woordelijk reproduceren! Alleen zou Grabmann zijn waarschuwing voor de op handen zijnde luchtlanding indertijd bij wijze van grap hebben uitgesproken, aldus Krafft. Maar Grabmann had het naar eigen zeggen wel degelijk ernstig gemeend.

Een opvallende vlucht van een B-17

De prangende vraag is waarom aan de vooravond van de operatie Market Garden een enkele B-17 zondig zo opvallend boven het operatiegebied van de volgende dag moest vliegen. Wat had het toestel daar te zoeken? Wie gaf er de opdracht toe? De

Amerikanen ontkenen dat één van hun B-17's op 16 september 1944 'airborne' was geweest. Pas na herhaalde pogingen gaf de Royal Air Force toe dat er zich op de tijd dat de Duitsers een B-17 signaleerden, één van haar toestellen van dit type een missie uitvoerde.

Het was een vliegtuig van 214 Squadron, een eenheid die gespecialiseerd was in het uitvoeren van taken op het gebied van elektronische oorlogvoering. Het vliegtuig steeg om 16.05 uur op van het Oost-Engelse vliegveld Oulton en keerde daar, na een *Special Duty patrol* te hebben volbracht, om 21.40 uur (plaatselijke tijd) terug. Noch over de route die de B-17 had gevlogen, noch over de precieze opdracht die het uitvoerde, kon – (na meer dan 40 jaar!) met het oog op het geheime karakter van de missie – nadere bijzonderheden worden verstrekt. →

Maar zoals wel vaker het geval is, is hetgeen door de één streng geheim wordt gehouden, voor een ander de gewoonste zaak van de wereld. Zo trof ik in een rapport van de 635 Bomb Group van de Achtste Amerikaanse Luchtmacht over 16 september 1944 onder 'Other Operations' de volgende vermelding aan: '...I B-17 and 2 P-47's on radio-relays'. Een radio-relay opdracht hield in dat de signalen van radiozenders met een beperkt bereik werden opgevangen

de zender bevond. De mysterieuze vlucht van de B-17 op de vooravond van de start van de operatie Market Garden doet dan ook vermoeden dat er op verschillende locaties in operatiegebied van de volgende dag zenders met een beperkt bereik (walkie-talkies?) actief waren.

Het fijne zullen we er pas van te weten komen wanneer de nu nog zo angstvallig gesloten gehouden Britse intelligence-dossiers openbaar worden.

Bemerkung: Die Alarmierung und der Einsatz des Btl. gegen luftgelandeten Feind war mein eigener Entschluss, die Situation verlangte schnelles Handeln.

Es ist richtig, dass ich am 16.9. bei Herrn Generalmajor Grabmann beim Abendessen war, er hatte mich hierzu einige Tage vorher eingeladen den neuen Bunker zu besichtigen. Während des Essens kam ein telefonischer Anruf für Herrn Grabmann. Es wurde ihm mitgeteilt, dass ein Flugzeug (an den Typ kann ich mich nicht mehr erinnern) mit 4 (vier) Maschinen Begleitschutz eingeflogen war. Da an diesem Tage, obwohl bestes Flugwetter, keine feindlichen Einflüge gemeldet waren, wurde Herr Grabmann stutzig und sagte scherzhaft, das könnte ein Kommandeur sein der seine Absprungzone besichtigt. Ich wiederhole nochmals, dass dieser Ausspruch von Herrn Grabmann

- 3 -

Afb. 5 Fragment uit de 28 juli 1982 gedateerde brief van Sepp Krafft aan de auteur. Onafhankelijk van Walter Grabmann bevestigde de voormalige SS-majoor 38 jaar na dato tot in detail hetgeen Walter Grabmann hem op 16 september 1944 had gezegd. Ook bleek hij zich nog uitstekend te herinneren naar aanleiding waarvan Grabmann hem waarschuwde. Het verhaal dat luitenant-generaal Von Tettau Krafft op 16 september 1944 voor de op handen zijnde luchtlanding waarschuwde, is hiermee hopelijk tevens voorgoed naar het rijk der fabelen verwezen (Bron: archief auteur)

om opnieuw via een sterke zender aan boord van het vliegtuig te worden uitgezonden. Aldus kon men met zwakke zenders in bezet gebied toch verbindingen met geallieerde hoofdkwartieren tot stand brengen.

Belangrijk voordeel van deze werkwijze was dat de Duitsers zulke zenders in het veld vrijwel niet konden lokaliseren. Overigens moest het vliegtuig dat dienst deed als relayestation, tijdens de duur van de uitzending wel binnen het bereik van de zender blijven. Bij het tot stand brengen van verbindingen die enige tijd in stand gehouden moesten worden betekende dit, dat het moest blijven cirkelen boven het gebied waarin zich

radiozender van de Luftwaffe. Daarmee brachten ze een verbinding tot stand met radiopeilstation Teerose II. Via deze zender en de zenders van (het nog in vol bedrijf zijnde!) radiopeilstation Teerose II kon het hoofdkwartier rechtstreeks contact opnemen met de jagers van Grabmanns Derde Jachtdivisie, die de opdracht hadden ontvangen zich in de strijd bij Arnhem te mengen. De procedure waarmee grondtroepen in radioverbinding konden treden met de jachtvliegtuigen, stond bekend als *Adler Verfahren*.

De soepele aanwending van Adler door de Duitsers staat in schril contrast met de onoverkomelijke problemen die Airborne Divisie ondervond in de communicatie met de bevoorradingsvliegtuigen.

Teerling geworpen

Ligt het over het hoofd zien bij het opstellen van het 'Arnhem-plan' van Diogenes en de beide Teerose-stellingen ten grondslag aan het mislukken van dat onderdeel van operatie Market Garden?

De aanwezigheid in de omgeving van deze operationele centra heeft een enorme versnelling van de Duitse reactie op de luchtlandingen veroorzaakt in de eerste fase van de strijd. Juist de fase waarin Montgomery dacht de nodige tijdwinst te kunnen boeken uit de verwarring die de verrassende aanval in de Duitse geleederen zou stichten.

Welnu, zoals we zagen is er door toedoen van Diogenes en Teerose I geen sprake geweest van verwarring. Vrijwel direct ging het initiatief over op de Duitse kant. Ik durf dan ook de stelling te verdedigen dat de nalatigheid van Mont's planners één van de belangrijkste oorzaken voor het mislukken van 'Arnhem' is geweest, zo niet de belangrijkste.

Na de oorlog

Kort na de oorlog en zeker na de lange verhoren die de krijgsgevangenen

Teerose II

In de eerste maanden van 1943 bouwden Nederlandse aannemers in opdracht van de Duitsers een tweede radiopeilstation bij Arnhem. Dit om tegemoet te komen aan de verwachte stijging van de vraag naar peilcapaciteit. Het tweelingstation van het Terletse Teerose verrees in de heide ten noorden van Velp, bij het hoogste punt van Gelderland (109 meter boven het NAP). Het station kreeg de codenaam Teerose II; Teerose bij Terlet heette voortaan Teerose I.

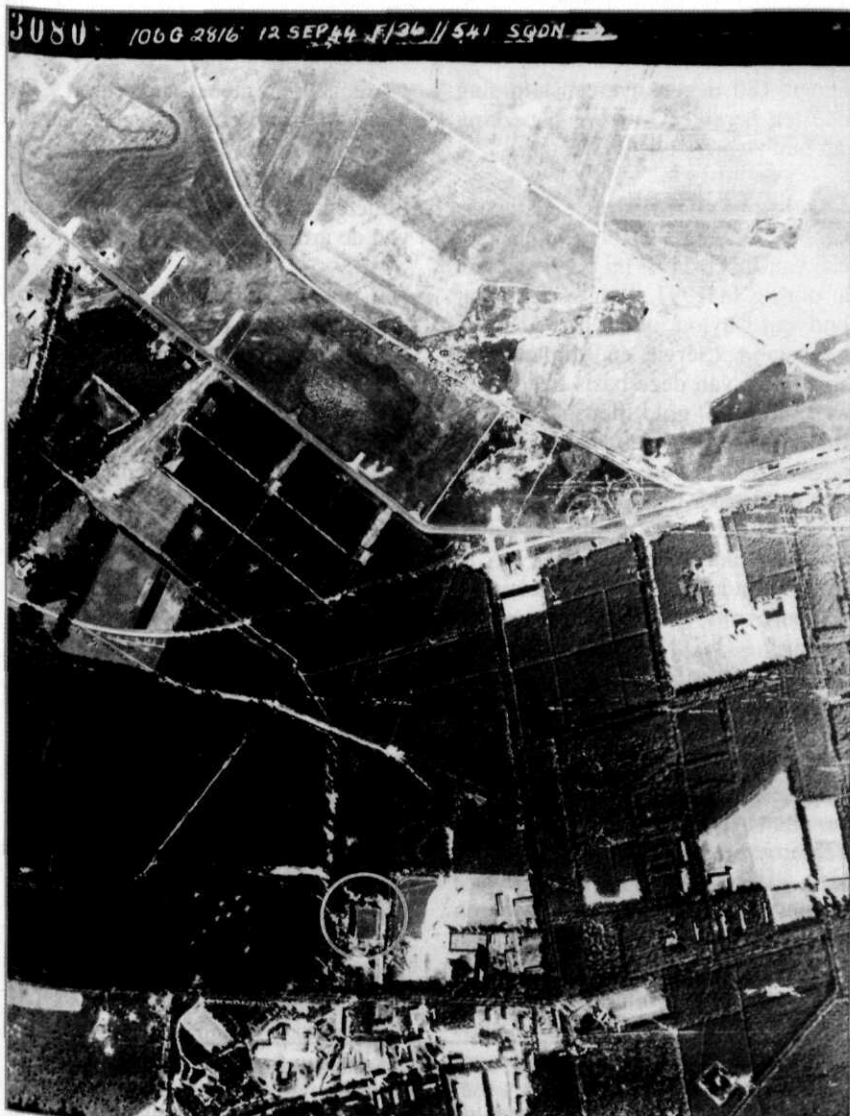
Kort na de aanvang van de Slag installeerden de Duitse grondtroepen op hun commandopost in Arnhem een

Grabmann zijn afgenomen, moeten de Britten zich hebben gerealiseerd welke ernstige gevolgen hun veronachtzaming van het commandocentrum van de Derde Jachtdivisie in Schaarsbergen heeft gehad. Zij zullen onthutst onder ogen hebben gezien dat ze – de verschillende verontrustende berichten van de Nederlandse Ondergrondse over de commandopost van de jachtdivisie ten spijt – de grote

dreiging die er van Diogenes en de Teerosen voor het welslagen van Market Garden en in het bijzonder het onderdeel 'Arnhem' uitging, niet hebben onderkend.

Het kan moeilijk anders of zij kwamen tot de slotsom dat ze met de opvallende vlucht van de B-17 wel erg diletantistisch bezig zijn geweest. Het zou kunnen verklaren waarom zij nog steeds weigerachtig zijn om meer

bijzonderheden over de mysterieuze B-17 missie vrij te geven. Hoe dit alles ook zij, het zal wel altijd een raadsel blijven waarom zowel de Britten als de Amerikanen ruim twee jaar lang verzuimden een zware aanval op ten minste Diogenes met het bijbehorende kamp en liefst ook op beide Teerosen uit te voeren. Een verzuim, dat ze in de ochtend van 17 september 1944 nog hadden kunnen goedmaken. Helaas gooiden ze hun bommen toen op het nabijgelegen, reeds verlaten vliegveld Deelen.

Afb. 6 In de fotoruns die op 12 september 1944 in het kader van de voorbereidingen van operatie Market Garden zijn gevlogen, werden ook Diogenes en het nabijgelegen Divisionsdorp haarscherp in beeld gebracht. Het gevaar dat de aanwezigheid van het nog in vol bedrijf zijnde hypermoderne commandocentrum voor het welslagen van de onderneming vormde, werd in het geheel niet onderkend. Omcirkeld: Diogenes

(Bron: Geallieerd Luchtfotoarchief, Staringcentrum te Wageningen)

Literatuur

- By Air to Battle - The official account of the British First and Sixth Airborne Divisions, London 1945.
- Montgomery, B.L., The Memoirs of Field-Marshal the Viscount Montgomery of Alamein, London 1958.
- Tieke, W., Im Feuersturm letzter Kriegsjahre, Osnabrück 1978.
- Grabmann, W., (BRD), de belangrijkste brieven terzake: d.d. 24 september 1980, 12 november 1980, 21 september 1982, 20 september 1983, 12 mei 1984, 27 april 1985, 7 mei 1985 en 29 mei 1985.
- Krafft, S., (BRD): brief d.d. 28 juli 1982.
- Heck, E., (BRD): brief d.d. 24 april 1985.
- Krumschmid, G., (A): brief d.d. 9 mei 1984 aan mevrouw H. Scholten-Geerlings.
- Grabmann, W., (Studiengruppe Geschichte des Luftkrieges Karlsruhe), Der Einsatz der deutschen Luftwaffe zur Reichsverteidigung 1943-1945, (Ongepubliceerd).
- Collectie BAMA te Freiburg i. Br. (BRD): Abendmeldung van 3. Jagddivision d.d. 16 september 1944.
- Department of Defense/Department of the Air Force, Headquarters United States Air Force (USA): brief d.d. 27 januari 1981.
- Ministry of Defence/AHB (RAF) (GB): brief van 23 maart 1981 met bijlage.
- Fricke, Dipl. Ing. W., (BRD): dagboekanteekeningen (niet gepubliceerd).
- Giskes, H.J., Abwehr III F – De duitse contra-spionage in Nederland, Amsterdam 1949.
- Clausdorff, Th., (BRD), Der männliche Reichsarbeitsdienst im Zweiten Weltkrieg, Hilden 1993. (Door de auteur in eigen beheer uitgegeven.)
- U.S.A.A.F./ 8th A.F. 635 BG (USA): rapport van 16 september 1944.
- Tiemens, W.H., Facetten van de Slag om Arnhem, Weesp 1984.
- Tiemens, W.H., Teerosen op de Veluwe, Naarden 1986.
- Tenzij anders vermeld, zijn de brieven gericht aan schrijver dezes.

Train and Equip

Amerikaanse particuliere organisatie helpt bij opbouw Bosnisch-Kroatische krijgsmacht

W. de Jonge*

Inleiding

It seems to me that we have changed the beliefs of all those world elements that wanted to create a unified army of BiH [Bosnia and Herzegovina]: something like that will never happen,

aldus de minister van Defensie van de Moslim-Kroatische Federatie (MKF), Miroslav Prce, in augustus 1999.¹ Nota bene de minister van Defensie kraakt hier zijn *eigen* krijgsmacht (VF: *Vojska Federacija*) af. Hoe is Miroslav Prce tot deze opmerkelijke uitspraak gekomen?

Met de ondertekening van het Dayton-akkoord op 21 november 1995 kwam een einde aan de gevechten tussen de drie etnische groepen in Bosnië-Herzegovina: de Kroaten, de Moslims en de Serviërs. Sinds Dayton kent de nieuwe staat Bosnië-Herzegovina twee entiteiten, namelijk de Moslim-Kroatische Federatie en de Republiek Srpska.

In het vredesakkoord van Dayton, dat onder zware druk van de VS tot stand kwam, werd onder meer vastgelegd dat de voormalige strijdende partijen

binnen 180 dagen overeenstemming moesten bereiken over de beperking van hun zware wapensystemen.

Het uitgangspunt bij deze reducties was de omvang van het wapenarsenaal van Joegoslavië bij het begin van de oorlog in 1991. Volgens het plafond van Dayton mocht het 'nieuwe' Joegoslavië (Servië en Montenegro) 75 procent van deze basis behouden. Voor Kroatië gold dertig procent. Bosnië kreeg hetzelfde percentage toegewezen: de Federatie twintig procent en Srpska tien procent. In concreto betekende dit de volgende wapenplafonds, die in juni 1996 in werking traden met de ondertekening van het *Arms Control Agreement* in Florence.

Ongelijke verdeling

Het schema is onderverdeeld naar de vijf belangrijkste wapensystemen. In de linkerrij zijn telkens de (geschatte) aantallen systemen genoteerd en in de rechterrij de plafonds van Dayton. Uit deze cijfers blijkt dat de zware wapensystemen zeer ongelijk waren verdeeld tussen de vier partijen onderling. Srpska moest naar aanleiding van Dayton in alle vijf de cate-

goriën het meest inleveren. De Moslim-Kroatische Federatie daarentegen kwam aan het eind van de oorlog juist tekort om aan de Daytonlimieten te komen, met uitzondering van de artillerie.

Het verschil in het zware-wapenbezit tussen de Federatie en Srpska is tijdens de oorlog ontstaan. Joegoslavië begon in 1991 uiteen te vallen toen de deelrepublieken Slovenië en Kroatië zich onafhankelijk verklaarden. Na een korte strijd in Slovenië, opende de Joegoslavische krijgsmacht de aanval op Kroatië en kon het, met hulp van de Servische Kroaten, de twee geografische 'vleugels' van Kroatië veroveren, namelijk de Krajina en Slavonië.

De Joegoslavische krijgsmacht, waarin vooral Serviërs de dienst uitmaakten, nam een deel van de wapens uit Slovenië en Kroatië mee. De deelrepubliek Bosnië-Herzegovina werd vervolgens haar nieuwe uitvalsbasis. In maart 1992 verklaarde echter ook de Bosnische deelrepubliek zich onafhankelijk. De Bosnische Serviërs riepen als tegenzet de onafhankelijke 'Republiek Bosnisch Servië' uit, de latere Republiek Srpska.

* Mevrouw W. de Jonge schreef dit artikel in het kader van haar onderzoekstage bij de Sectie Militaire Geschiedenis KL.

¹ Geciteerd in: International Crisis Group (ICG), *Is Dayton failing? Bosnia four years after the peace agreement*, Balkan Report nr. 80 (Sarajevo, 28 oktober 1999) blz. 9-10. Prce spreekt hier over 'Bosnië-Herzegovina', maar doelt duidelijk op de Federatie, wat tevens blijkt uit de rest van het citaat: 'The Croat side does not support a unified army in BiH'.

Florence 1996:	Tanks		Pavtgn		Artillerie		Gevechtsvliegtuigen		Gevechtshelikopters	
	bezit	plafond	bezit	plafond	bezit	plafond	bezit	plafond	bezit	plafond
Joegoslavië	1526	1025	1225	850	5292	1750	344	155	60	53
Kroatië	300	410	240	340	2200	1500	26	62	12	21
MKF	128	273	105	227	2606	1000	0	41	0	14
Srpska	588	137	436	113	2392	500	40	21	18	7

Afb. 1 Arms Control Agreement, Florence 1996

Afb. 2
Overzichtskaart
Bosnië-
Herzegovina

Voorsprong

Een uitbreiding van de burgeroorlog naar Bosnië was onvermijdelijk. De Joegoslavische krijgsmacht had zich begin 1992 weliswaar 'formeel' uit Bosnië teruggetrokken, maar met achterlating van zeer veel expertise en wapens, waaronder ook de nodige zware wapensystemen, voor de Bosnische Serviërs. De Bosnische Serviërs kregen hierdoor een kwantitatieve en kwalitatieve voorsprong op de tegenstanders: de Bosnische Kroaten en de Moslims.

Door deze overmacht konden de Bosnische Serviërs, gesteund door klein-Joegoslavië (Servië en Montenegro), in korte tijd een zeer groot deel van Bosnië veroveren. Om een totale nederlaag van de Bosnische Kroaten en Moslims te voorkomen, pleitten de vs vanaf augustus 1993 voor een samenwerking tussen deze beide partijen. De Amerikaanse 'oplossing' werd op 18 maart 1994 in

Washington onderstrept met de oprichting van de nieuwe Moslim-Kroatische Federatie.

Het Train and Equip Program

Na Dayton startten de vs het *Military Stabilisation Program* – doorgaans het *Train and Equip Program* genoemd – om de krijgsmacht van de Moslim-Kroatische Federatie te organiseren, te trainen en te bewapenen. Een Amerikaanse particuliere organisatie, *Military Professional Resources Incorporated* (MPRI), ging zorgdragen voor de uitvoering van dit programma. De nieuwe Federale krijgsmacht moest volgens de vs gelijkwaardig worden aan de krijgsmacht van de Bosnische Serviërs. Zoals president Bill Clinton zei:

The purpose of this program [Sic! Clinton bedoelt met 'Bosnië' uitsluitend de Federatie, maar hij gebruikt hier de 'politiek correcte'

term Bosnië om Srpska niet voor het hoofd te stoten] *is to assist in providing Bosnia with the ability to defend itself, and thereby promoting security in the region. The program will also ensure (...) a military balance (...) among the former warring parties so that none of them are encouraged to resume hostilities.*²

Het unieke aan Dayton is dat het niet alleen een vredesakkoord is, maar vooral een complete *blauwdruk* om van Bosnië-Herzegovina een moderne democratische staat te maken. Hoofdstuk vier van het Dayton-akkoord bijvoorbeeld omvat simpelweg de héle constitutie van Bosnië. De VF zal met behulp van het Train and Equip Program een democrati-

² 'Training and equipping the Bosnian Federation', *Fact sheet* van het Witte Huis, 9 juli 1996.

sche en etnisch geïntegreerde organisatie moeten worden.

Wat zijn de precieze bedoelingen van de vs met dit programma? Wat is het Train and Equip Program eigenlijk en wat zijn de problemen? In hoeverre is er nu, vier jaar na het vredesakkoord van Dayton, daadwerkelijk sprake van een democratische, geïntegreerde krijgsmacht?

Waarom het Train and Equip Program?

Voorwaarden

Eén van de voorwaarden van de vs voor de implementatie van het Train and Equip Program was het aannemen van een nieuwe defensiewet door het parlement van de Moslim-Kroatische Federatie. In deze wet werd de integratie van de twee krijgsmachten – die van de Bosnische Kroaten (de HVO: *Hrvatsko Vijeće Odbrane*) en de Moslims (het ARBiH: *Armija Republika Bosna i Hercegovina*) – vastgelegd. Het Federale parlement wilde echter de wet niet zomaar aannemen. De meningen verschilden vooral waar het ging om de mate van controle van de civiele autoriteiten op de krijgsmacht.

De vs oefenden zware druk uit om de wet erdoor te krijgen. De Amerikanen stopten onder meer de training van enkele honderden Moslim-militairen in Turkije. Op 9 juli 1996 nam het Federale parlement alsnog de defensiewet aan. De twee krijgsmachten moesten volgens deze wet binnen drie jaar geïntegreerd zijn.

Behalve het aannemen van de (bovengenoemde) nieuwe defensiewet, was het terugbrengen van de invloed van buitenlandse strijders in de Federatie een belangrijke Amerikaanse eis voor de implementatie van het Train and Equip Program. Het ging hier hoofdzakelijk om Iraanse vrijheidsstrijders, de *Mujahedien*. Het MPRI werd in de Federatie ook wel gekscherend 'Military Professionals Replacing Iran' genoemd.

De vs hebben sterke pressie uitgeoefend op de Moslim-autoriteiten om de banden met de Iraanse strijders te breken. Eind juli 1996 ging Clinton akkoord met de verzekering van de Federale *Joint Commission on Foreign Forces* dat de Iraanse strijders uit de Federatie vertrokken waren. Overigens leven nog wel enkele honderden oud-strijders in de Federatie; een aantal is inmiddels getrouwd.

Voor president Clinton stond het laten slagen van Dayton al met al hoog op de politieke agenda. De vs leverden vanaf 1996 een belangrijk deel van de manschappen voor IFOR, de NAVO-implementatiemacht in Bosnië. De

inbegrepen – goed gebruiken. Anderzijds was de internationale gemeenschap niet erg happig op het inzetten van eigen militaire adviseurs in Bosnië zélf. Dit verklaart bijvoorbeeld waarom Moslim-manschappen een deel van hun training in Turkije ontvingen. Om internationale gevoeligheden te vermijden, koos de Amerikaanse regering voor een private organisatie – het MPRI – om de daadwerkelijke uitvoering van het Train and Equip Program te verzorgen.

Organisatie

Het MPRI is een commerciële organisatie in Alexandria (Virginia). Oud-militairen, onder wie een aantal generaal, bieden via deze weg hun exper-

Afb. 3 'Graduation Day' op één van de opleidingscentra waaraan MPRI-instructeurs zijn verbonden: de cursisten hebben zojuist het onderdeel kleinkaliberwapens afgerond (1997) (Bron: Military Professional Resources Incorporated)

Amerikaanse senaat had aan die deelname echter bepaalde voorwaarden verbonden. De Dole-McCain-resolutie van eind december 1995 koppelde het sturen van Amerikaanse grondtroepen aan de eis dat de vs de vf zouden opleiden en bewapenen.

Met de presidentsverkiezingen in het najaar van 1996 voor de deur, kon Clinton een succesvolle uitvoering van Dayton – de militaire clausules

tise aan. Dit soort organisaties heeft, gestimuleerd door Washington, sinds het einde van de Koude Oorlog in de vs een hoge vlucht genomen. De Amerikaanse regering benut ze met name in politiek 'gevoelige' landen. De grootste klant van het MPRI is dan ook het Pentagon. Het MPRI verzorgt in de vs zélf onder meer trainingen en analyses voor de Amerikaanse krijgsmacht. Daarnaast werkt het MPRI in

het buitenland, zoals dus in de Moslim-Kroatische Federatie. Het Train and Equip Program is voor het MPRI tot dusver het grootste buitenlandse project, waaraan op het hoogtepunt 225 medewerkers deelnamen. Momenteel werken ongeveer tachtig medewerkers van het MPRI in de Moslim-Kroatische Federatie.

Politieke leiding

Er zijn aanwijzingen dat de Amerikanen de Moslims sterk 'geadviseerd' hebben om een particuliere militaire organisatie à la het MPRI 'in te huren'. Van Moslim-zijde was een geloofwaardige bewapening en goede oplei-

Federale krijgsmacht een westers geschoold, op de NAVO georiënteerd instituut wordt en dat de Federatie via het *Partnership for Peace*-programma toenadering tot het NAVO-bondgenootschap vindt. Het MPRI is in deze context een instrument om de Amerikaanse invloed op de Balkan uit te breiden. Het Train and Equip Program staat onder politieke leiding van het *US State Department*, het MPRI is 'slechts' de uitvoerende instantie.

Financiën

De controle van het State Department op het Train and Equip Program strekt zich ook uit tot de financiën. Om het

omdat ze vreesde dat het na het einde van IFOR, dat een mandaat had voor één jaar, tot een wapenwedloop op de Balkan zou komen. Het bewapenen van de Federatie 'zou onmiddellijk de Russische bewapening van Servië inhouden, terwijl de oorspronkelijk bedoeling was een nieuwe wapenwedloop te voorkomen', aldus de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Hans van Mierlo.³ Tevens schatte Europa het programma in als een binnenlands-politiek gebaar van Clinton naar het Amerikaanse Congres, dat tijdens de burgeroorlog altijd sterk partij had gekozen voor de underdog: de Moslims. De EU voelde meer voor het standpunt dat alle partijen schuld hebben aan de burgeroorlog. Het Train and Equip Program is dan ook géén collectieve NAVO-aangelegenheid, maar een project waarvan de vs de koers bepalen.

Gezien de Europese terughoudendheid, moesten de vs en de Federatie zich voor de financiering van het onderdeel 'train' van het Train and Equip Program tot andere donorstaten wenden. De islamitische landen Koeweit, de Verenigde Arabische Emiraten, Saoedi-Arabië, Maleisië en Brunei doneerden circa 140 miljoen dollar. Dat geld staat onder beheer van de vs. De andere component van het programma – 'equip' – betrof het uitrusten en bewapenen van de VF binnen de plafonds van Dayton.

In juni 1996, ruim een half jaar na Dayton, hief de internationale gemeenschap het wapenembargo voor zwaardere wapens tegen de voormalig strijdende partijen op. Eerder was al het embargo voor kleinkaliberwapens opgeheven.

In augustus 1996 arriveerde de eerste Amerikaanse wapenleverantie in de Kroatische haven Ploce. De tweede lading kwam in november 1996 aan en de derde en laatste in oktober 1997. Deze wapens waren uitsluitend bestemd voor de Moslim-Kroatische Federatie. De vs rechtvaardigden

³ De Telegraaf, 11 maart 1996.

Afb. 4 Het oefenen van de afvoer van gewonden per brancard en op de rug onder dekking (Bron: Military Professional Resources Incorporated)

ding van de VF sowieso een belangrijke voorwaarde voor de ondertekening van het Dayton-akkoord geweest. Dat gold met name voor Alija Izetbegovic, tijdens de oorlog de leider van de Moslims en nu één van de drie leden van het collectieve staatspresidium van Bosnië-Herzegowina. Maar het was evenzeer duidelijk dat het Train and Equip Program voor de vs, de enig overgebleven supermacht, een methode was om de Moslim-Kroatische Federatie aan zich te binden. Het is de bedoeling dat de

programma te bekostigen, organiseerden de vs – in samenwerking met Turkije – op 15 maart 1996 een Donorconferentie te Ankara. Veertig landen waren vertegenwoordigd. Opmerkelijk was de afwezigheid van de OVSE op deze conferentie. De OVSE is onder meer verantwoordelijk voor de wapenbeheersingsclausules van het Dayton-akkoord.

In Ankara kwam een scherpe tegenstelling tussen Europa en de vs aan het licht. De EU voelde weinig voor het Train and Equip-programma,

Wapenleveranties van de Verenigde Staten aan de Moslim-Kroatische Federatie 1966-1997	aantal:
M60 A3 Tabks, machinegeweren en munitie	45
M113 A2 APC, machinegeweren en munitie	80
UH 1H helikopters	15
At-4 lichte antitankwapens	840
M114 155 mm Houwitsers waarvan er 10 gestript zijn, vandaar soms het getal 116.	126
trucks	400
M60 mitrailleur en munitie	1.000
M16 A1 geweren en munitie	461.000
AN/PRC-126 en AN/PRC-77 radio's en batterijen	2.132
taktische telefoons	4.100
verrekijkers	400
10 kW generatoren	24
Combat Simulation Centre met JANUS/BBS=brigade/bataljon simulation centre en MILES II=Multiple integrated Laser engagement System.	1

Afb. 5 Wapenleveranties

deze eenzijdige leveranties met het argument dat het Bosnisch-Servische Leger (VRS: *Vojska Republike Srpske*) de wapenreducties van Dayton ontdeed. De VRS zouden operationele zware wapens als 'museumstukken' of 'monumenten' hebben aangemeld. En bij internationale inspecties zou de VRS sommige wapensystemen hebben verplaatst van het oostelijk naar het westelijk deel van Srpska via de Posavina-strook, bij het noordelijke plaatsje Brcko.

Wapens

De VS leverden, na het opheffen van het internationale wapenembargo, het volgende materieel (zie afbeelding 5).

De VS stimuleerden daarnaast de wapenproductie van de Moslim-Kroatische Federatie door met drie fabrieken contracten af te sluiten. Bij de wapenfabriek *Bratstvo* ('broederschap') in Novi Travnik ging het om 51 122 mm houwitsers, bij de Igman-fabriek nabij Sarajevo om munitie en in Hadzici om vijftigduizend helmen. Ook islamitische landen hebben onder het Train and Equip Program wapens geleverd. Egypte en de Verenigde Arabische Emiraten schonken bij elkaar zestig houwitsers, zestig tanks, achttien stukken anti-lucht doelgeschut en 41 pantservoertuigen.⁴ De zware wapens zijn naar een door SFOR (*Stabilization Force*, de

opvolger van IFOR sinds 1997) aangewezen punt gebracht en staan nu nog onder beheer van het MPRI.

Training door het MPRI

Naast het verzorgen van de uitrusting van de Federale troepen, bestond het Train and Equip Program uit het trainen van de manschappen. De training door het MPRI heeft in essentie als doel de communistische erfenis van de oude federale Joegoslavische krijgsmacht te ontmantelen en de 'zwaardmacht' van de Moslim-Kroatische Federatie op een toekomst met de NAVO af te stemmen.

Het onderdeel 'train' van het project begint aan de *Integrated Federation Army School* te Pazaric, nabij Sarajevo, die in oktober 1996 open ging. Een HVO-brigade en twee gemotoriseerde brigades van het ARBiH begonnen als eerste de opleiding aan deze school.⁵ Het MPRI doceert de stafofficieren in een vierweekse cursus over operationele zaken en stafprocedures. Het cursusprogramma behandelt onder meer management, logistiek, leiderschap, defensieve oorlogvoering en commandovoering. Ondercommandanten volgen een drieweekse opleiding in leiderschap, management en defensieve tactieken. Daarnaast volgen de hogere onderofficieren een vierweekse cursus, waarbij het accent ligt op het aanleren van eigen verantwoordelijkheden. Begin december 1996 voltooide de eerste lichte opleiding. Een geselecteerd kader nam nu de plaats van de MPRI-instructeurs over.

Gevechtssimulatie

Wanneer de stafofficieren, de ondercommandanten en de hogere onderofficieren de opleiding te Pazaric voltooid hebben, keren ze terug naar de

⁴ Institute for Strategic Studies, *Military Balance 1997/1998* (Londen, 1998) blz. 43.

⁵ In verhouding tot westerse krijgsmachten zijn de brigades in Bosnië-Herzegowina relatief klein. De VS willen wel toe naar MKF-brigades van 2500-3000 militairen.

eigen brigade. Daar geven ze in twaalf weken hun kennis door aan de collega's, onder begeleiding van een team van het MPRI. De in totaal vijftien Federale brigades worden zo op een snelle manier opgeleid.

De brigade-, bataljons- en compagniescommandanten gaan vervolgens naar het gevechtssimulatiecentrum in Zunovica, waar gebruik wordt gemaakt van systemen als JANUS/BBS en MILES II (zie toelichting afbeelding 5). Vooral met het laatstgenoemde simulatiesysteem, waarmee een veldslag realistisch kan worden nagebootst, worden de brigade- en bataljonscommandanten geschoold in besluitvormingsprocedures.

In de volgende opleidingsfase leert een geselecteerde groep om te gaan met zijn 'nieuwe' wapens. Deze fase van de opleiding wordt aangevuld met trainingen in het buitenland. Al in mei 1996, nog voor het formele begin van het Train and Equip Program, vertrokken circa tweehonderd ARBiH-militairen naar Turkije voor een tank- of artillerieopleiding. Van de EU-landen is alleen Duitsland daadwerkelijk bij de opleidingen betrokken. Duitse instructeurs trainen in Bückeburg piloten van de Moslim-Kroatische Federatie op UH-1H helikopters, die door Amerika geleverd zijn. De Duitsers geven ook adviezen over onder andere commandostructuren en het opruimen van mijnen. Verder verzorgden vooral islamitische landen trainingen: de Verenigde Arabische Emiraten, Pakistan, Iran, Jordanië, Indonesië, Maleisië en Bangladesh. De vs ten slotte leiden sinds 1997 een aantal militairen van de Federatie op onder het zogeheten IMET-programma, het *Intern Military Education Program*.

Defensieve oefeningen

De slotoefening van het 'train' gedeelte van het MPRI vindt plaats op het *Federal Army Combat Training Centre* (FACTC) te Livno. Volgens de planning moet hier getraind worden met een complete brigade, maar dat is tot op heden nog niet gebeurd. Wel

Afb. 6 Een MPRI-instructeur traint MKF-militairen in de gewondentransport

(Bron: Military Professional Resources Incorporated)

zijn er tactische oefeningen op compagniesniveau uitgevoerd. Aangezien Dayton het oefenen van offensieve operaties verbiedt, beperken de manschappen van de Federatie zich tot defensieve tactieken. Een ARBiH-officier merkte hierover op: 'Het is niet echt een probleem dat er [formeel] geen offensieve oefeningen zijn. Het MPRI heeft die in het onderdeel „beperkte tegenaanval” opgenomen'.⁶ Het MPRI evalueert zelf de eindoefeningen. De 167e ARBiH Brigade voltooide als eerste de complete trainingscyclus in februari 1997. Overigens geeft het MPRI ook op het hogere niveau advies over operationele planning en strategische concepten om de Federatie te kunnen verdedigen.

Tot zover de feitelijke invulling van het Train and Equip Program. De Amerikaanse toponderhandelaar James Pardew vatte de doelstelling

ervan nogmaals samen:

The purpose of the Train and Equip Program is to help the federation build an independent, unified and professional military under civilian control, which is capable of defending the people and territory of the Federation.⁷

Deze criteria van het programma zullen in de volgende paragrafen nader bekeken worden. In hoeverre werken de Moslims en de Bosnische Kroaten daadwerkelijk samen? In welke mate staat de VF onder politiek toezicht? Dient de krijgsmacht ter bescherming van de burgers of is het een potentieel onderdrukkend apparaat? En wat zijn in dit opzicht de toekomstperspectieven voor het Train and Equip Program?

Twee volkeren, één krijgsmacht?

I will watch them destroy each other, and then I will push them both into the sea, →

⁶ E. Dzanic, 'Retraining the Federation forces in post-Dayton Bosnia', *Jane's Intelligence Review*, januari 1998, blz. 9.

⁷ Briefing door James Pardew, *US State Department*, 24 juli 1996.

sprak generaal Ratko Mladic over de Bosnische Kroaten en Moslims tijdens de oorlog in Bosnië-Herzegovina.⁸ De kwetsbare gelegenheidscoalitie tussen de Moslims en de Bosnische Kroaten, die bij het uitbreken van de oorlog ontstaan was, kwam in mei 1993 tot een einde. De Bosnische Kroaten riepen de 'republiek' *Herceg-Bosna* uit. Mostar was de hoofdstad van dit zelfbenoemde staatje en de Bosnisch-Kroatische HVO-strijders verdreven de Moslims uit hun territorium. De Moslims op hun beurt begonnen zich beter te organiseren en versterkten hun krijgsmacht, het ARBiH. Net als de Bosnische Serviërs en Bosnische Kroaten, begonnen de Moslims hun gebieden etnisch te 'zuiveren'.

Verschillende doelstellingen

De huidige samenwerking tussen de Moslims en de Bosnische Kroaten is tegen deze achtergrond dus allesbehalve vanzelfsprekend. Beide partijen houden er afwijkende doelstellingen op na. De Bosnische Kroaten willen hun autonome positie zoveel mogelijk behouden en koesteren de goede relatie met het 'moederland' Kroatië. De Moslims daarentegen willen wél gemeenschappelijke organisaties vormen, ook op het niveau van Bosnië-Herzegovina – dus met Srpska – mits zij zelf een dominante positie kunnen innemen.

Samenwerking

Hoe hebben de vs geprobeerd deze twee bevolkingsgroepen, met hun aparte agenda's, te laten samenwerken op militair gebied? De eerste methode is terug te vinden in de manier waarop de vs de Amerikaanse wapens voor het Train and Equip Program verdeelden. Nadat het materieel in de Kroatische haven Ploce was aangekomen, werden de zware wapens opgeslagen in depots van het ARBiH en de munitie in Bosnisch-Kroatische depots. Zo zouden beide partijen wel móeten samenwerken. Het MPRI deelde de zware wapens pas uit als de eenheden goed geïntegreerd waren. De meest geïntegreerde eenheid is de *Rapid Reaction Brigade*

(RRB), een Amerikaans stokpaardje. Deze eenheid, die ontplooid is in Sarajevo, kan overal in de Federatie ingezet worden om andere eenheden van beide bevolkingsgroepen te ondersteunen. Daarom moest de Rapid Reaction Brigade daadwerkelijk een etnisch geïntegreerde eenheid worden. De vs hebben het beste materieel voor de brigade bestemd. Waarschijnlijk krijgt de eenheid tachtig M113-pantservoertuigen en 45 M60-tanks.

Verdeelsleutel

De Bosnische Kroaten zijn echter ontevreden over de verdeelsleutel voor de wapenleveranties uit de vs. Het grootste deel gaat naar de toch al getalssterkere Moslims. Tevens zijn de Bosnische Kroaten niet te spreken over de verdeling van de wapens uit de islamitische landen. Ook die zouden te veel in het bezit komen van de Moslims. James Pardew verdedigde dit beleid als volgt: 'We denken niet dat dit [de verdeling van de wapens, WdJ] moet gebeuren op basis van percentages of 'wie het eerst komt die het eerst maalt' (...) Het zwakste punt – het tekort aan wapens – ligt bij brigades van de Moslims. De Kroatische brigades zijn iets beter uitgerust. Het is dus logisch dat de Moslim-brigades sneller hulp krijgen'.⁹ In de berekening moet volgens de Amerikanen en de Moslims ook worden meegenomen dat de HVO wapens uit Kroatië ontvangt.

Ook de trainingen die de Federale krijgsmacht in de islamitische landen volgt, komen – benadrukken de Kroaten – meer ten goede aan het ARBiH dan aan de HVO. In augustus 1996 bijvoorbeeld vertrokken 35 HVO-militairen naar Turkije voor een tank- of artillerieopleiding. Ze ontmoetten zoveel discriminatie dat ze in november alweer terug waren. Kortom, het zijn de Moslims die naar verhouding méér profiteren van de wapenleveran-

ties en de trainingen in het buitenland van het Train and Equip Program.

Verdeling naar etniciteit

In een poging beide partijen beter te laten samenwerken, hebben de Amerikanen de post van minister van Defensie toegewezen aan een Bosnische Kroaat en die van zijn plaatsvervanger aan een Moslim. Deze verdeling naar etniciteit, vastgelegd in de defensiewet, wordt ook in lagere echelons consequent doorgevoerd, althans op papier. De bevelhebber van de Federale landmacht is generaal Delic, een Moslim. Zijn plaatsvervanger is de Bosnische Kroaat generaal Curcic. De commandant van de Rapid Reaction Brigade is de Bosnische Kroaat brigade-generaal Nakic; zijn tweede man is daarom een Moslim.

In de praktijk blijkt echter dat bij afwezigheid van generaal Delic niet diens 'papieren' plaatsvervanger generaal Curcic als landmachtbevelhebber optreedt, maar de Moslim-generaal Dudakovic. Evenzo is de plaatsvervanger van generaal Curcic in de praktijk niet een Moslim, maar een opperofficier van Bosnisch-Kroatische afkomst. De bevelvoering over het Federale leger blijft zo in de praktijk langs etnische wegen gescheiden.

Opschorting

Een andere methode van vs om beide partijen tot betere samenwerking te dwingen, is de opschorting van het Train and Equip Program. Dit is voor het eerst in november 1996 toegepast. De vs eisten toen het ontslag van de plaatsvervangend minister van Defensie, de Moslim Cengic, vanwege diens nauwe banden met de Mujahedien. Moslim-autoriteiten gaven echter aan dat de Amerikanen Cengic vooral wilden ontslaan vanwege diens onwil met de Bosnische Kroaten samen te werken. De vs oefenden daarop druk uit op de Bosnisch-Kroatische minister van Defensie Soljic om ontslag te nemen, om de grieven van de Moslims te compenseren. Zolang beide bewindslieden bleven zitten, weigerden de vs de eerste scheepslading wapens te lossen. Pas

⁸ L. Silber en A. Little, *The death of Yugoslavia* (Londen, 1995) blz. 328.

⁹ Zie noot 7.

na het ontslag van Soljic en Cengic gaven de Amerikanen deze wapens vrij.

Na deze affaire is het Train and Equip Program nog meerdere malen tijdelijk opgeschort. In juni 1998 staakten de VS het programma zestien dagen, aangezien het ARBiH en de HVO het niet eens konden worden over een gezamenlijke vlag en emblemen op het uniform. De partijen hebben inmiddels gemeenschappelijke onderscheidingsstekens en emblemen, maar behalve op het ministerie van Defensie dragen de militairen ze amper.

Aff. 7 Verzorging van gewonden, (oefening), onder toezien oog van een instructeur van het MPRI (Bron: Military Professional Resources Incorporated)

In 1999 schortten de VS het programma opnieuw op naar aanleiding van nationalistische voordrachten door Bosnisch-Kroatische officieren. De officieren beschuldigden de Moslims ervan wapens van het Train and Equip Program naar het toenmalige Kosovo-vaarse Bevrijdingsleger (UCK) te hebben gesmokkeld.

Uit deze affaires blijkt dat het MPRI primair 'slechts' een uitvoerder is van de buitenlandse politiek van de VS. De

Amerikaanse regering bepaalt wanneer het programma stopt of doorgaat. Door de opschortingen heeft het Train and Equip Program de nodige vertraging opgelopen, waardoor bijvoorbeeld nog geen oefeningen konden worden gehouden op het brigade-niveau.

Desondanks zijn er ook positieve resultaten bereikt. Een aantal instanties en instituten is samengevoegd, conform de afspraken van de defensiewet van 1996: het ministerie van Defensie in Sarajevo, het Centraal Commando voor Training en Logis-

1997 tot een overeenkomst wat betreft de verdere gezamenlijke opbouw van de krijgsmacht. Maar deze overeenkomst laat duidelijk zien hoe moeizaam de integratie van de HVO en het ARBiH in feite verloopt. De VF zal volgens de afspraken in vredes-tijd uit vijftigduizend militairen bestaan. De Generale Staf van de Federatie kan dan onder meer beschikken over vier korpsen. De drie ARBiH-korpsen zijn respectievelijk in Sarajevo, Tuzla en Bihac gestationeerd, dus in Moslim-gebied. Een HVO-korps is ontplooid in Mostar, dat in een Bosnisch-Kroatisch kanton ligt. In vredes-tijd zijn alle eenheden tot en met korpsniveau etnisch homogeen en staan ze onder bevel van hun eigen hoofdkwartier. In oorlogstijd vallen de eenheden wél onder het gezamenlijk opperbevel van generaal Delic en zijn plaatsvervanger Curcic. Het is de bedoeling dat in oorlogstijd de korpsen gemengd zullen zijn tot aan het niveau van de brigade.

Het is zeer de vraag of een leger dat in vredes-tijd in hoge mate langs etnische scheidlijnen opereert, in oorlogstijd tot hechte samenwerking bereid zal zijn. Zullen de militairen bevelen willen aannemen van een tweehoofdig opperbevel? De VS oefenen sterke druk uit om die samenwerking af te dwingen. De Bosnische Kroaten noemen James Pardew niet voor niets 'de oppasser'.¹⁰ Sommige betrokkenen spreken even gemakkelijk over *Train and Integrate* als over Train and Equip.¹¹ De conclusie dringt zich echter op: ondanks het Train and Equip Program is een daadwerkelijk geïntegreerde Federale krijgsmacht, de wens van de VS, nog ver weg.

De rol van Kroatië

Complicerende factor bij dit proces blijft de rol van Kroatië. 'Tito maakte van Bosnië-Herzegovina een gelijkwaardige federale republiek, ondanks het feit dat Bosnië-Herzegovina voor

tiëk in Blazuj en de *Federation Army School* in Pazaric. Op 5 mei 1997 sloten de Presidiumleden Izetbegovic en Zubak een overeenkomst van wederzijdse bijstand bij een aanval (lees: door de Bosnische Serviërs) op één van de partijen.

Moeizame integratie

Echter, op andere terreinen zijn de troepen van beide etniciteiten in de praktijk nog wél gescheiden. Izetbegovic en Zubak kwamen in januari

¹⁰ Colonel P. Williams, 'From coercion back to consent - SFOR's endgame', *British Army Review* 122 (1999) blz. 3-10, aldaar blz. 5.

¹¹ Zie noot 1, blz. 9 (aldaar noot 26).

een groot deel van haar geschiedenis verbonden is geweest met Kroatië.¹² Deze uitspraak deed Franjo Tudjman – de latere president van Kroatië – al in 1980. In de jaren negentig maakte Tudjman zelfs concrete aanspraken op delen van Bosnië-Herzegowina. Tudjman en de Servische president Slobodan Milosevic ontmoetten elkaar in 1991 te Karadjordjevo om Bosnië op te delen. Om die doelstelling te bereiken, steunden Tudjman en zijn politieke partij, de HDZ (*Hrvatska Demokratska Zajednica*), het Bosnisch-Kroatische leger in de Bosnische burgeroorlog.

Ook na het Washington-akkoord van 1994 – waarmee de Federatie werd geboren – bleven Tudjman en de HDZ zeer veel invloed uitoefenen op de Bosnische Kroaten. Kenmerkend is de wijze waarop de HVO wordt gefinancierd. Het militaire budget van de HVO in 1998, ruim 141 miljoen DM, was volledig afkomstig uit het buitenland. Hiervan kwam 83 procent uit Kroatië. Het is zeer opmerkelijk dat de HVO geen geld uit de staatskas van de Moslim-Kroatische Federatie zelf ontvangt. Financieel gezien is de HVO dus absoluut geen integraal onderdeel van de Federatiestructuur.

Daarnaast geeft Zagreb opleidingen voor de HVO en generaals van de HVO gaan bij overplaatsing of promotie vaak naar Zagreb. De HDZ wijst de HVO-officieren aan. Militaire expertise speelt bij de selectie geen rol, maar wel het lidmaatschap van de HDZ. Ook andere politieke partijen in Kroatië praten eufemistisch over hun 'belangenbehartiging' voor de Bosnische Kroaten. Radicaal-nationalistische politieke partijen pleiten zelfs openlijk voor de afscheiding van het Bosnisch-Kroatische deel van de Federatie. Tudjman zelf merkte kort

voor zijn overlijden op: 'Bosnië kan alleen blijven bestaan als een land van drie entiteiten'.¹³

Democratisering

Behalve de etnische tegenstellingen in voormalig Joegoslavië, kampen de 'opvolgerstaten' – als de meeste landen in Oost-Europa en de Balkan – met de erfenis van een halve eeuw communisme. Militair gezien houdt dit in dat de scheiding tussen krijgsmacht en politiek allesbehalve vanzelfsprekend is. De weergegeven passages over Kroatië illustreren dat duidelijk. Onder het bewind van Tito was de Joegoslavische krijgsmacht het instrument van een autocratische staat. Veel officieren vervulden naast hun militaire functie ook een politieke rol. Met Dayton is vanaf 1996 een begin gemaakt om van Bosnië-Herzegowina een democratische staat te maken, waar de krijgsmacht dient ter bescherming van de burgers. Hoe probeert het MPRI deze democratisering van het defensie-apparaat in het Train and Equip Program door te voeren?

Adviezen van het MPRI

Zoals bleek uit het eerdere citaat van James Pardew wensden de VS een democratische Federale krijgsmacht. Om die doelstelling te bereiken geeft het MPRI advies over de politieke en civiele taken van de Federale krijgsmacht. MPRI-adviseurs zijn onder meer gedetacheerd bij het Federale ministerie van Defensie en doen daar aanbevelingen over opleidingen, personeel en financiën. Het gaat in concreto om het veranderen van de mentaliteit en de starre structuur van het militaire apparaat.

Het is echter de vraag of deze MPRI-lessen over democratisering veel vruchten afwerpen. Het MPRI heeft een soortgelijke opdracht ook in Kroatië uitgevoerd van 1994 tot 1998, waarschijnlijk in ruil voor Tudjmans handtekening onder het Washington-akkoord van 1994. Het MPRI werkte hier aan het *Democracy Transition*

Assistance Program. Het gaf les aan Kroatische militairen met als doel een democratische mentaliteit op te bouwen. Toch veroverde het Kroatische leger in 1995 de Krajina (operatie *Storm*) en West-Slavonië (operatie *Flash*), waarbij tienduizenden Serviërs etnisch gezuiverd werden.¹⁴

Hoe zit het dan met de democratisering in de Federatie? Eerder bleek al dat Kroatië een grote invloed heeft op de Bosnisch-Kroatische troepen in de Federatie. Ook de politieke partijen in de Federatie zelf hebben een stevige greep op het militaire apparaat. Hier geldt opnieuw dat er een groot verschil bestaat tussen de formele afspraken en de praktijk. In de defensiewet van 1996 is vastgelegd dat politieke activiteiten door militairen verboden zijn. Maar bij de verkiezingen van september 1996 stelde zich een aantal officieren verkiesbaar, onder wie drie generaals. De invloed van de belangrijkste politieke partijen in de Federatie, de SDA (*Stranka Demokratske Akcije*) en de Bosnische HDZ (niet toevallig heeft deze laatste partij dezelfde naam als de 'moederpartij' in Kroatië), is zeer groot.

Niet opperbevelhebber generaal Rasim Delic selecteert de Moslim-officieren die op het hoofdkwartier te Sarajevo werken, dat doet de SDA, de partij van Alija Izetbegovic. Bij deze selectie is militair talent van weinig belang. Ook de praktijkregel dat bij afwezigheid van Delic diens functie niet door een Bosnische Kroaat, maar door een andere Moslim wordt ingenomen, is bepaald door de SDA.

De praktijk

Formeel gezien oefent het parlement wel controle uit, zoals in een goed functionerende democratie behoort. Dat geldt bijvoorbeeld bij de benoeming van officieren door de president van de Federatie. In de praktijk draait het echter nog vaak om steekpenningen en corruptie.

Vooraf succesvolle generaals uit de burgeroorlog zijn in dit opzicht populair bij de bevolking. Generaal Dudakovic, in de oorlog commandant

¹² A. Hoare, 'The Croatian project to partition Bosnia-Herzegovina 1990-1994', *East European Quarterly* 31, maart 1997, blz. 121-139, aldaar blz. 122.

¹³ Zie noot 1, blz. 1 (aldaar noot 3).

¹⁴ Y. Goulet, 'MPRI, Washington's freelance advisors', *Jane's Intelligence Review*, juli 1998, blz. 39.

Afb. 8
Teamwork bij
het transport
van gewonden
per brancard.
De militair rechts
vooraan draagt
op de schouder
het MKF-embleem

(Bron: Military
 Professional
 Resources
 Incorporated)

van het 5e ARBiH Korps, wordt door de Moslim-bewoners in de voormalige 'Bihac-pocket' nog steeds als een held beschouwd.

De politieke controle op de VF is al met al nog zwak. Het vergroten van de greep van het Federale parlement op de krijgsmacht is dan ook één van de speerpunten in het programma van de OVSE. Zolang er echter nog geen sprake is van een daadwerkelijk etnisch en politiek geïntegreerde krijgsmacht, kunnen de samenstellende delen misbruikt worden om niet-democratische politieke doelstellingen te verwezenlijken.

Train and Equip in de toekomst

Het Train and Equip Program, in oorsprong bedoeld om de HVO en het ARBiH samen te voegen en een democratische Federale krijgsmacht op te bouwen, heeft zijn hoofddoelstellingen nog niet bereikt. Miroslav Prcac, de minister van Defensie, ziet – zoals bleek uit het citaat uit de inleiding –

niets in een verenigde krijgsmacht. Het is maar de vraag of de Federale krijgsmacht anno 2000 de soevereiniteit van de Moslim-Kroatische Federatie kan en wil beschermen. Hoe dan ook heeft het Train and Equip Program de nodige vertraging opgelopen.

In de toekomst zal de aanwezigheid van het MPRI en Amerikaanse druk noodzakelijk blijven om de doelstellingen van het Train and Equip Program te bereiken en de integriteit van de Moslim-Kroatische Federatie (en zo van Bosnië-Herzegovina) te bewaren.

Zoals alle militaire-hulpprogramma's heeft het Train and Equip Program zijn eigen momentum ontwikkeld: doorgaan is een iets minder slechte optie dan stoppen.

Misschien zullen de verhoudingen tussen Kroatië en de Federatie in de toekomst verbeteren door het recente afkalven van de macht van de HDZ in Kroatië en het aantreden van de meer gematigde Stipe Mesic als president.

Voor de relaties tussen de Federatie en de Republiek Srpska is progressie minder waarschijnlijk. Het Train and Equip Program zelf heeft al gezorgd voor de nodige wrijving tussen de twee entiteiten. Volgens Biljana Plavsic, voormalig president van Srpska, berokkent het programma de Bosnische Serviërs zeer veel schade. Plavsic verzocht de VS ooit aan een soortgelijk Train and Equip Program voor Srpska te mogen deelnemen. Zonder succes, wat Srpska er waarschijnlijk toe heeft gebracht in eigen beheer een aantal zware wapensystemen te kopen.

Hoewel bij de opbouw van een nieuwe Federale krijgsmacht enkele positieve resultaten bereikt zijn, is het duidelijk dat dit proces staat of valt met twee stabiliserende factoren: Amerikaanse druk en SFOR. Voortzetting van het Train and Equip Program blijft voorlopig noodzakelijk: om een krijgsmacht op te bouwen die de Federatie en al haar burgers kan beschermen en om de stabiliteit in de regio te behouden.

Efficiëntie door klantgeoriënteerde ketenlogistiek

ir. S. van Merriënboer - MTL*
res maj AAT, J.G.M. Rademaker - MTL*

Inleiding

De Koninklijke Landmacht is de laatste jaren in een aantal delen van de wereld vrijwel constant betrokken bij militaire operaties. Deze operaties, die meestal pas tijdens de uitvoering de nodige publiciteit krijgen, moeten zorgvuldig worden voorbereid. De logistieke ondersteuning is daarbij een essentieel onderdeel. Flexibiliteit, mobiliteit en kwaliteit worden steeds meer als criteria gebruikt als wordt gesproken over de vormgeving van logistieke ondersteuning van deze operaties.

De huidige logistieke ondersteuning van operaties van de KL is zo opgezet dat iedere operatie op een zelfde wijze logistiek wordt ondersteund. De ondersteunende troepen maken daar-

bij een groot deel uit van de totale uitgezonden troepenmacht. De *teeth-to-tail* ratio is zagezegd ongunstig. Verder blijkt dat de kwaliteit van de logistieke dienstverlening kan worden verbeterd. Het adagium voor logistieke performance: het afleveren van goederen op de juiste plaats in de juiste hoedanigheid op het juiste tijdstip tegen aanvaardbare kosten, wordt niet altijd waargemaakt. De vraag is daarmee gerezen of iedere operatie wel even effectief en efficiënt wordt ondersteund door gebruik te maken van één logistieke structuur?

Deze vraag is leidend in dit artikel, waarin we het denken in logistieke grondvormen als uitgangspunt nemen bij het ontwerpen van logistieke structuren voor de ondersteuning van militaire operaties van de KL. Aan de hand van een theoretisch model voor het ontwerpen van logistieke grondvormen beschrijven we met behulp van een actueel scenario hoe een logistieke keten kan worden ontworpen. Hierbij zal een *Peace Enforcing* (PE) eenheid in de Balkan als voorbeeld dienen. Begrippen als primair belang en machtsverhoudingen, specialisatie en betrouwbaarheid, kosten en responsiviteit en voorraad worden daarbij in onderling verband gebracht. Product- en marktkenmerken worden gebruikt om het specifieke karakter van een operatie en de daarbij benodigde goederen in de logistieke structuur tot uitdrukking te laten komen.

Niet het principe van *supply chain management* maar dat van *demand chain management* (klantgeoriënteerd, u vraagt en wij draaien) hante-

ren we hierbij. Met deze informatie als uitgangspunt zullen de logistieke grondvormen voor de PE eenheid op gestructureerde wijze worden ontworpen. Hiermee kan de logistieke performance tijdens operaties worden verbeterd, de flexibiliteit en kwaliteit worden verhoogd en in voorkomend geval de *teeth-to-tail* ratio gunstig worden beïnvloed.

Theoretisch model

Volgens Vermunt (1996):

houdt logistiek zich bezig met het ontwerpen, inrichten en operationaliseren van fysieke, organisatorische en informatiesystemen ten behoeve van het uitvoeren van veranderingsprocessen, die erop gericht zijn de goederenstroom en daaraan gerelateerde informatie- en geldstromen, vanaf de bron via inkoop, productie en distributie, naar de afnemer toe te beheersen met het doel tegemoet te komen aan de eisen van de markt, uitgedrukt in de overeengekomen kwaliteitsaspecten als tijd, plaats, hoeveelheid en hoedanigheid, tegen minimale kosten.

Deze definitie van de logistiek is dus primair ketengeoriënteerd en stelt de processen centraal, zoekt de balans tussen prijs en prestatie, en is gericht op de markt. De fysieke, informatie- en organisatiesystemen zijn daarbij afgeleid van de processen. De combinatie van verschillende veranderingsprocessen die nodig zijn om

* Beide auteurs zijn werkzaam als wetenschappelijk medewerker bij TNO Fysisch en Elektronisch Laboratorium (TNO-FEL). Zij volg(d)en naast hun werk een studie 'Transport en Logistiek management' aan het Tilburg Institute for Advanced Studies in Management (TIAS), onderdeel van de Katholieke Universiteit Brabant.

Ir. S. van Merriënboer MTL is in zijn dagelijkse werk bezig met vraagstukken op het gebied van de logistiek van de Koninklijke Landmacht en is daar reeds meerdere jaren werkzaam in.

Res maj J.G.M. Rademaker MTL was actief dienend officier van de Aan- en Afvoertroepen en is sinds juli 1998 werkzaam bij TNO-FEL en houdt zich bezig met bedrijfsvoeringsvraagstukken. In zijn eindschrijft bij het TIAS heeft hij samen met een drietal studenten die in geheel andere organisaties werkzaam waren onderzoek gedaan naar de logistieke ketens van de KL. Dit artikel bouwt hierop voort.

Afb. 1 Overslag van een container in een multi-modale transportketen (Bron: maj. Ralph Clarijs)

Afb. 2 Operationele eenheden (klanten in de logistieke keten) (Bron: maj. Ralph Clarijs)

de ondernemingsdoelstelling te realiseren, wordt de logistieke grondvorm genoemd. De definitie (Vermunt, 1997) luidt als volgt:

een logistieke grondvorm is een combinatie van een aantal parallel of in serie geschakelde veranderingsprocessen in de goederenstroomketen, te weten stabilisatie, translatie, transformatie.

De veranderingsprocessen worden als volgt gedefinieerd:

- *stabilisatie* – verandering in tijd (ook wel buffer- of opslagfunctie);
- *translatie* – verandering van plaats (ook wel transportfunctie);
- *transformatie* – verandering van materie en/of functionaliteit (ook wel productiefunctie).

Criteria

Uit de literatuur is een vijftal zogeheten grondvormbepalende criteria gedestilleerd:

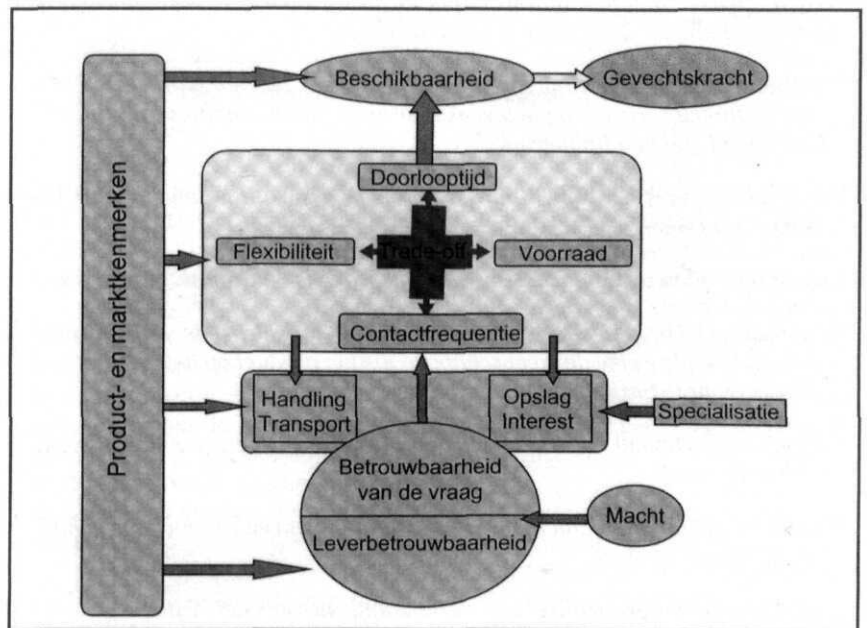
- 1) Allereerst is er het relatieve belang van producten voor de primaire ondernemingsdoelstelling. Voor een commerciële organisatie kan het primaire belang geformuleerd worden als vergroting van het financieel resultaat.

- 2) Voor de onderneming en haar omgeving zijn de leveranciers en de afnemers de partijen die voor de goederenstroom relevant zijn. Ten tweede spelen dan ook de relatie tussen de keten-participanten en onderlinge machtsverhoudingen een rol.

- 3) Het derde aspect is ketenspecialisatie. Bepalend hiervoor zijn de kenmerken conditionering en verschijningsvorm. Ook indien er sprake is

van kringloopgoederen, zal er specialisatie moeten optreden.

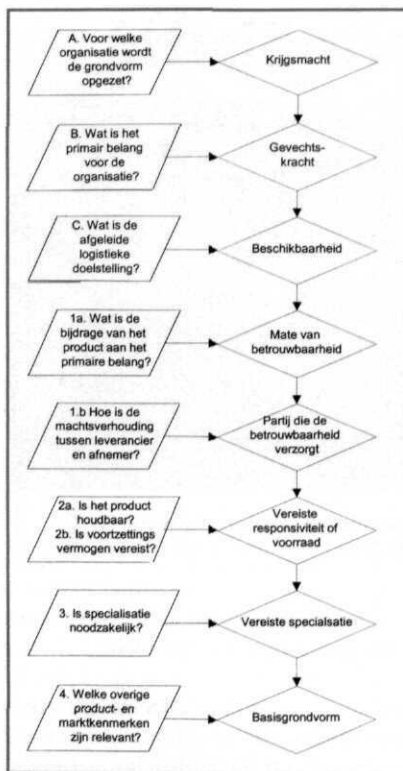
- 4) Ten vierde is het aspect betrouwbaarheid, of het ontbreken ervan, van invloed op de inrichting van de keten. Het betreft betrouwbaarheid in tijd, plaats, hoeveelheid en hoe danigheid van zowel toelevering als afname. Bij onzekerheid in de toelevering (*supply uncertainty*) spelen de productie- en geografische aspecten een rol. Onzekerheid in de

Afb. 3 Schematische weergave van LoGOM

¹ Contactfrequentie: De frequentie waarmee contactpunten worden beleverd.

Afb. 4 Beslissingsboom behorende bij LoGOM

afname heeft een relatie met de mate van voorspelbaarheid en de dynamiek rondom de vraag. Deze dynamiek wordt bepaald door invloeden van buitenaf, bijvoorbeeld invloed van het weer of de mate van gevaar. Indien er grote onzekerheid is omtrent het afnamepatroon (*demand uncertainty*) zal getracht worden deze onzekerheid te reduceren of hierop in te spelen.

5) Het vijfde aspect is de zogenoemde marktresponsiviteit. Dit betreft de wijze waarop wordt omgegaan met onzekerheid in de afname. Responsiviteit kan worden gerealiseerd door middel van informatievoorziening en flexibele productie. Dit heeft een relatie met flexibiliteit, contactfrequentie¹ en doorlooptijd. In aanvulling op bovengestane theorie bestaat een tweede mogelijkheid om responsiviteit te realiseren op basis van beschikbaarheid: *het aanhouden van voorraad*.

Met punt 4 en 5 is aangegeven welke

mogelijkheden er zijn om logistieke ketens optimaal te laten functioneren: het aanleggen van voorraden, en het verhogen van de responsiviteit. Voor dit laatste punt is het verbeteren van de informatievoorziening eigenlijk een randvoorwaarde die altijd geldt. Des te beter de informatievoorziening, des te effectiever en efficiënter zaken kunnen worden georganiseerd. Het onderwerp informatievoorziening wordt om die reden niet nader uitgewerkt, het is een *conditio sine qua non*.

Grondvorm ontwerpmethodode

Met als uitgangspunt de grondvormbepalende criteria is het navolgende model ontwikkeld. Het model gaat uit van het begrip 'trade-off'. Afwegingen moeten gemaakt worden tussen het creëren van responsiviteit (en daarvoor zijn drie onderscheidende elementen aangedragen: flexibiliteit, doorlooptijd en contactfrequentie) en het aanhouden van voorraad. Deze trade-off kan in geld worden uitgedrukt omdat verhoging van de responsiviteit altijd zal leiden tot hogere handling- en/of transportkosten en verhoging van voorraden altijd tot hogere opslag- en interestkosten. Dit denken, dat de kern vormt van de logistieke grondvorm-ontwerpmethode (LoGOM), is schematisch weergegeven in afbeelding 3.

Centraal staat de trade-off tussen responsiviteit en voorraad (responsiviteit komt in LoGOM tot uitdrukking in de begrippen doorlooptijd, flexibiliteit en contactfrequentie). Deze twee zijn allebei instrumenten waarmee de logistieke doelstelling, beschikbaarheid, gerealiseerd kan worden. Deze logistieke doelstelling is afgeleid van de primaire ondernemingsdoelstelling, die op zijn beurt weer afhankelijk is van de business van de betreffende organisatie.

Andere factoren die van invloed zijn op de trade-off zijn de betrouwbaarheid van zowel vraag als aanbod en, indirect, de machtsverhouding tussen

Mission critical goederen *Mission critical goederen zijn goederen die van doorslaggevende betekenis zijn voor de uitvoering van een operatie.*

Handelsgebruikelijke goederen *Dit zijn goederen met een laag toeleveringsrisico, civiele standaard/normstelling en in de gewenste hoeveelheden te verwerven binnen de militair vereiste levertijd.*

Conditionering *De omstandigheden die gecreëerd moeten worden om een goed gedurende zijn beoogde levensduur in de juiste condities blijven worden beoogd met conditionering.*

Verschijningsvorm *De verschijningsvorm is de fysieke toestand waarin het product voorkomt.*

Kringloopgoederen *Die goederen waarbij sprake is van een retourstroom.*

Houdbaarheid *De houdbaarheid is de periode, uitgedrukt in een tijdseenheid, gedurende welke de eigenschappen die het product op het moment van gebruik dient te bezitten aanwezig blijven.*

Verpakkingsdichtheid *Is het aantal verpakkingseenheden per gehanteerde volume-eenheid.*

Waardedichtheid *Waardedichtheid is de waarde van een product per gehanteerde volume-eenheid.*

Volume/gewicht-verhouding *De verhouding tussen het volume en het gewicht van een product is de volume/gewicht-verhouding.*

de organisatie en haar klanten respectievelijk haar leveranciers.

Zowel responsiviteit als voorraad heeft een relatie tot logistieke kosten-soorten. Het al dan niet creëren van responsiviteit is van invloed op de handling- en/of transportkosten. Het al dan niet aanhouden van voorraad heeft gevolgen voor de opslag- en/of interestkosten. De voorkeur voor één van de twee instrumenten wordt bovendien nog beïnvloed door bepaalde product- en marktkenmerken.

De door de KL gevoerde producten en markten hebben in een aantal gevallen specifieke kenmerken, die de invulling van de grondvorm kunnen bepalen. De productkenmerken met hun definitie worden hiernaast weergegeven (DMKL, 1995). De marktkenmerken zullen in de beschrijving van het PE scenario nader worden uitgewerkt.

Product- en marktkenmerken

De koppeling van de product- en marktkenmerken met de grondvormbepalende criteria, levert inzicht in de invloed die deze criteria hebben op de grondvorm. Om dit proces van het bepalen van de grondvorm gestructureerd te laten verlopen, is een beslissingsboom opgezet die hierna wordt behandeld. De antwoorden op de vragen zijn de waarden van de diverse kenmerken in de beslissingsboom. Deze waarden voor de grondvormbepalende criteria zijn expliciet gemaakt na de beantwoording van de vragen en vormen het uitgangspunt voor de verdere vorming van de logistieke keten.

Om het model compleet te hebben, worden er in de beslissingsboom eerst een drietal vragen gesteld, die voor dit onderzoek voor alle goederensoorten gelijk zijn. Dit zijn de vragen A tot en met C.

• A. Voor welke organisatie wordt de grondvorm opgezet?

	Handelsgebruikelijk	Militair Specifiek
Hoog	Hefboomproducten Reserve-onderdelen Bv. banden Brandstoffen (bulk)	Strategische producten Reserve onderdelen Bv. Leopard II-motor
↑ Bijdrage aan Gevechtskracht (Mission critical)		
↓ Laag	Routine producten Voedingsmiddelen Reserve-onderdelen Bv. Buitenspiegels	Bottleneck producten Reserve onderdelen Bv. RPV-onderdelen
	Laag ← Toeleveringsrisico → Hoog	
	Klein ← Macht van leverancier → Groot	

Afb. 5 Inkoopportfolio van Kraljic toegepast op de KL

	Militair specifiek	Handelsgebruikelijk
Laag	Reserve-onderdelen Bv. Leopard II-motor Bv. RPV- onderdelen	Brandstoffen Reserve-onderdelen Bv. Buitenspiegels
↑ Vraag- voorspelbaarheid		
↓ Hoog	Kleding	Reserve-onderdelen Bv. Banden Voedingsmiddelen
	Afhankelijk ← Macht van afnemer → Dominant	

Afb. 6 Matrix van Aldrich toegepast op de KL

Deze vraag is voor het overzicht van het model van belang. In deze studie is de organisatie de Koninklijke Landmacht.

• B. Wat is het primair belang voor de organisatie?

Het antwoord op deze vraag geeft aan wat er met de logistieke keten bereikt dient te worden. In inzetoptie 2 is dit voor de KL; het inzetge-reed hebben en toepassen van militair vermogen.

• C. Wat is de afgeleide logistieke doelstelling?

Hiermee wordt vastgesteld wat de

grondvorm moet kunnen leveren. Om de gevechtskracht te kunnen leveren, dient de logistieke discipline te zorgen voor beschikbaarheid voor wat betreft hoeveelheid, hoedanigheid, plaats en tijd.

Vervolgens wordt de vragenlijst gespecificeerd per product (vraag 1a tot en met 4).

• 1a. Wat is de bijdrage van het product aan het primair belang?

Anders gezegd: is het product *mission critical*? Indien dat zo is, zal de organisatie zelf een (deel van de) voorraad in handen willen hebben,

Voortzettingsvermogen *Gebruikende eenheden kennen een zelfstandigheid van 24 uur (= werkvoorraad). Voor de totale ingezette eenheid geldt een logistieke zelfstandigheid van 7 dagen.*

Beschikbare infrastructuur *De infrastructuur is voor een groot deel vernield, waardoor moet worden uitgegaan van eigen capaciteiten.*

Terrein *Geaccidenteerd terrein. Begaanbaarheid is slecht => doorlooptijden hoog en brandstofverbruiken IF2 (intensiteitsfactor 2 = dubbel verbruik).*

Weersinvloeden en klimaat *Mediterraan klimaat, dus warme zomers en koude winters.*

Geweldsniveau *Doorgaans is sprake van een beperkte vorm van geweld, er moet echter rekening gehouden worden met een geweldsescalatie van het hoogste niveau gedurende een aantal dagen.*

Mobiliteit *Gebruikende eenheden zijn volledig mobiel, inclusief voorraden. Logistieke installaties zijn binnen een beperkt aantal uren volledig mobiel, waar bij de voorraden voor 50% mobiel zijn.*

Joint/combined optreden n.v.t.

Afstand Nederland – inzetgebied *Afstand POE-NSE/LogBase = 1800 km = omlooptijd van +/- 3 dagen. Afstand NSE/LogBase - gebruikende eenheid = 100 km = omlooptijd van 1 dag (omlooptijden zijn gebaseerd op wegvervoer).*

Aantal klanten *Het aantal afleverlocaties (contactpunten) is 4.*

Vraagomvang *Munitieverbruik per vuurmondpeloton = 43 ton per dag bij IF2. Totale 41 Afdva = 172 ton per dag bij IF2.*

Vraagpatroon *Munitieverbruik is doorgaans nul, terwijl bij een escalatie van geweld een hoog verbruik geldt (172 ton per dag).*

Vraagvoorspelbaarheid *Voor munitie geldt een hoge onvoorspelbaarheid in het vraagmoment met een redelijke voorspelbaarheid van het gevraagde assortiment (beperkte mix van munitiesoorten).*

Klanteisen bataljon/zelfstandige compagnie *Munitie kent een levertijdseis van 90 minuten (levertijdseis = snelheid waarmee de klant goederen geleverd wil hebben). De klant vraagt een 3-tal verschillende munitiepakketten (mix).*

Wet- en regelgeving n.v.t.

Afb. 7 Marktkenmerken ingevuld voor het fictieve Peace Enforcing scenario

zodat de organisatie minder afhankelijk is van de leverancier.

- *Ib. Hoe is de machtsverhouding tussen leverancier en afnemer?*

Hierbij speelt onder andere de vraag of het product militair-specifiek of handelsgebruikelijk is. Militair-specifieke goederen worden vaak door een beperkt aantal

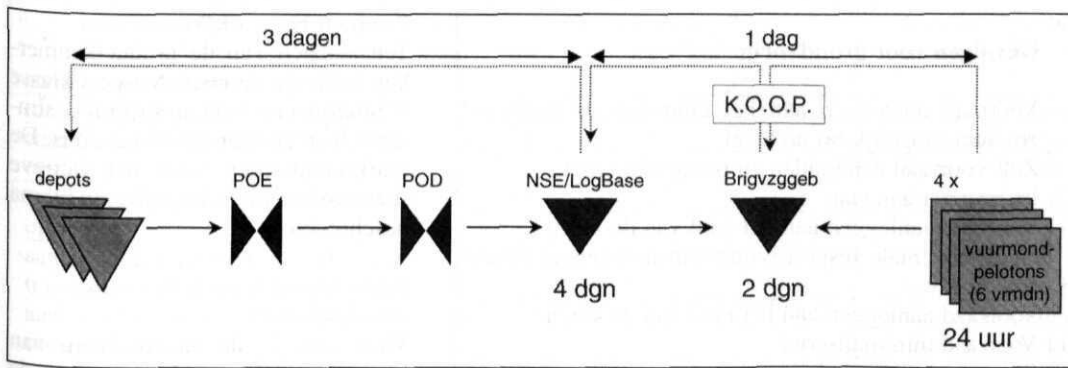
leveranciers geleverd, waardoor de macht bij de leverancier ligt. Handelsgebruikelijke goederen kunnen door vele leveranciers worden geleverd, waardoor de macht bij de afnemer, in ons geval de KL, ligt.

Hierbij wordt alleen gekeken naar de machtsverhouding tussen de leverancier van het product en de KL als geheel en niet naar de onderlinge verhoudingen binnen de KL, omdat naar een oplossing wordt gezocht voor de gehele KL.

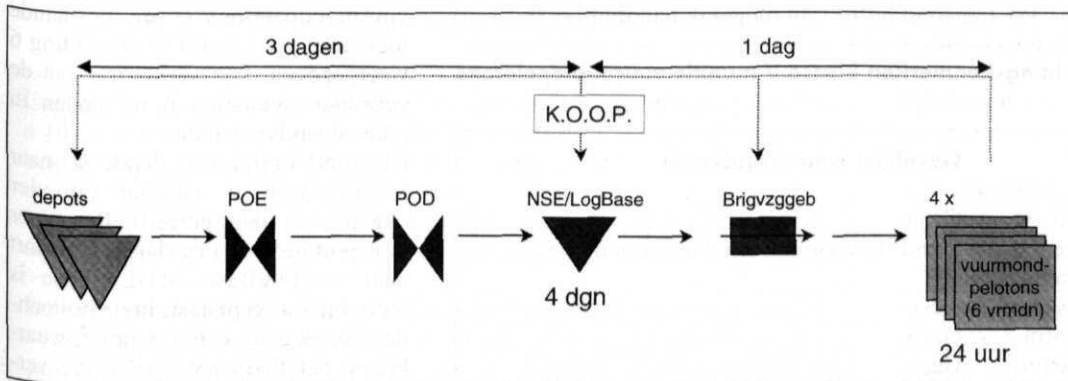
Met behulp van de theorie van Kraljic wordt, vanuit aanbodzijde geredeneerd, een relatie gelegd tussen de bijdrage aan het primair belang (vraag 1a) en de macht van de leverancier (vraag 1b). Dit resulteert in een categorisatie van het soort product, te weten: een hefboomproduct, een strategisch product, een routineproduct of een bottleneck product.

Op basis van deze indeling kan ten aanzien van de grondvorm worden bepaald of er voorraad moet worden aangehouden door de KL om aanleverbetrouwbaarheid te garanderen. Ook kan deze indeling gebruikt worden om de relatie naar de leverancier te positioneren. Bijvoorbeeld routineproducten kunnen in de regel ook in de nabijheid van het inzetgebied van lokale leveranciers worden betrokken. Hierbij streeft men samen met de leverancier naar maximale effectiviteit en efficiency van het bevoorradingsproces.

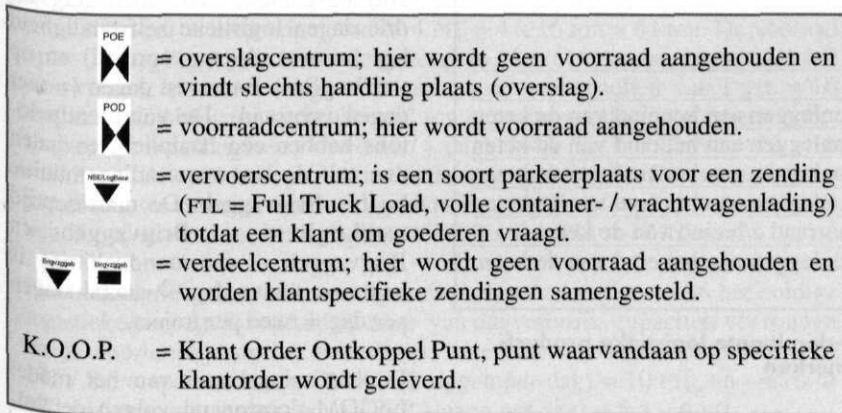
- *2a. Is het product houdbaar?*
Als dit niet het geval is dan kan er vrijwel geen voorraad van dit product worden aangehouden, hetgeen betekent dat beschikbaarheid alleen door responsiviteit kan worden gecreëerd.
- *2b. Is voortzettingsvermogen vereist?*
Als dit het geval is dan dient er in ieder geval voorraad te worden aangehouden nabij de gebruikende eenheden.

Afb. 8
Bestaande
logistieke keten
voor munitie aan
de vuurmond-
pelotons

Afb. 9
Nieuwe logistieke
keten voor
munitie aan de
vuurmond-
pelotons

Legenda gebruikte symbolen in figuur 8 en 9

3. *Is specialisatie noodzakelijk?*
Deze vraag kan verder worden uitgesplitst in:
- Moet het product worden geconditioneerd?
  - Wat is de verschijningsvorm van het product?
  - Is het een kringloopproduct?
- Indien de antwoorden op de bovenstaande vragen uitwijzen dat een sterke mate van specialisatie van de logistieke keten nodig is, dan moet worden bekeken of dit uitsluitend met technische hulpmiddelen kan

worden opgelost of dat de grondvorm ervoor moet worden aangepast.

4. *Welke overige product- en marktkenmerken zijn relevant?*
In principe kan beschikbaarheid worden gecreëerd door een combinatie van voorraad en responsiviteit, waarbij het gebruik van één van beide nul kan zijn. Er zijn echter kenmerken die de vrije keuze tussen voorraad en responsiviteit beperken.

Productkenmerken

Hier wordt op basis van de verpakingsdichtheid en de waardedichtheid van het product een trade-off gemaakt tussen de logistieke focus op de interestkosten (minimaliseren van voorraden) en handlingkosten (minimaliseren van handlingactiviteiten). De volume/gewicht-verhouding heeft vooral effect op de mogelijke transportmodaliteiten waaruit gekozen kan worden.

Marktkenmerken

Met de matrix van Aldrich wordt conform Kraljic gekeken naar de relatie tussen enerzijds de machtsverhouding van afnemer en leverancier en anderzijds de vraagzekerheid, maar dan vanuit de vraagzijde geredeneerd. Hieruit volgt een eis tot responsiviteit of, zoals eerder beschreven in punt 5 van de grondvorm bepalende criteria, voorraad.

Op deze wijze volgt ten aanzien van de grondvorm wederom of er voor-

Product- en marktkenmerken	Gevolgen voor grondvorm
Mission critical	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten = zo dicht mogelijk bij de klant
Militair specifiek, strategisch	Zelf voorraad aanhouden en partnership met leverancier aangaan
Militair specifiek, laag voorspelbaar	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten en/of maximale responsiviteit van leverancier zeker stellen
Grillig vraagpatroon	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten
Hoge waardedichtheid	Voorraad minimaliseren
Veel klanten	Streven naar synergie in voorraden en transport
Hoge vraagomvang	FTL transport en zo min mogelijk handling

Afb. 10 Globale inrichtingskenmerken klasse V munitie-vuurmondpelotons

Product- en marktkenmerken	Gevolgen voor grondvorm
Houdbaar	Geen
Voortzettingsvermogen vereist	Stand-by voorraad a/h einde van de keten
Geen conditioneringseisen	Geen
Vaste verschijningsvorm	Geen
Geen kringloopgoederen	Geen
Lage verpakkingsdichtheid	Geen
Laag volume/gewichtsverhouding	Geen
Klein assortiment	Geen
Slechte infrastructuur	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten
Slecht begaanbaar terrein	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten
Slecht weer en klimaat	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten
Hoog geweldsniveau	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten
Hoge mobiliteitseisen	Mobiele voorraad a/h eind van de keten
Grote afstand tot het inzetgebied	Voorraad aanleggen aan het eind van de keten

Afb. 11 Niet-discriminerende en niet-dominante logistieke product- en marktkenmerken

raad moet worden aangehouden door de KL om aanleverbetrouwbaarheid te garanderen of de leverancier de gewenste responsiviteit kan garanderen.

Het aantal klanten en de vraagomvang geven een beeld van de dikte van de stromen die door de grondvorm gaan. De stabiliteit van de vraag zegt iets over de wenselijkheid om beschikbaarheid te realiseren met responsiviteit. Als de vraag dynamisch is (maar goed voorspelbaar) dan zal de beschikbaarheid eerder met responsiviteit worden opgelost.

Fictief Peace Enforcing (PE) scenario

Aan de hand van een fictief scenario, de inzet van een PE brigade in de Balkan (conform de KL standaard PE brigade ten behoeve van inzetoptie 2), lichten we nu toe hoe met bovenstaande methodiek een grondvorm voor de logistieke keten kan worden opgesteld. Deze grondvorm wordt per product-marktcombinatie (PMC, gebruikende eenheid – goederensoort) gedefinieerd. In dit artikel wordt een PMC nader uitgewerkt: klasse V munitie – vuurmondpelotons.

Product- en marktkenmerken

Ten aanzien van de productkenmerken geldt dat de goederensoort klasse V munitie een militair-specifiek, strategisch en mission critical goed is. De marktkenmerken voor het fictieve scenario van de PE brigade zijn hierna beschreven.

Case: klasse V munitie – vuurmondpelotons

Voor case 1, de aanvoerketen van klasse V munitie ten behoeve van de vuurmondpelotons is de bestaande logistieke grondvorm in afbeelding 6 weergegeven. Een verklaring van de gebruikte symbolen is te vinden in onderstaand overzicht.

De doorlooptijd van depot NL naar NSE/LogBase is geschat op vier dagen: een dag gereedstellen voor transport in NL en drie dagen transport naar NSE/LogBase. NSE/LogBase is dicht bij POD geplaatst. In de bestaande situatie geldt een inrichting, waarbij op het Brigvzgeb (Brigade verzorgingsgebied) een aanvulling tot drie dagen logistieke zelfstandigheid ligt (= twee dagen voorraad) en op NSE/LogBase tot zeven dagen (= vier dagen voorraad). De vuurmondpelotons hebben een haalplicht en halen dus zelf de herbevoorradingmunitie bij het Brigvzgeb. De doorlooptijd NSE/LogBase – Brigvzgeb en Brigvzgeb – vuurmondpelotons is beide een halve dag → aantal slagen per dag = twee per traject.

De beslissingsboom van het model LoGOM doorlopend volgen de volgende globale inrichtingskenmerken voor de klasse V munitie ten behoeve van de vuurmondpelotons.

Dit geeft reeds een globaal beeld hoe de grondvorm ingericht kan worden, maar het is nodig om meer gedetailleerd in te gaan op de kenmerken van de case. De dominante en discriminerende kenmerken voor de inrichting van de grondvorm zijn de volgende:

- hoge onvoorspelbaarheid in vraagmoment met korte levertijden (eis van de klanten),
- een zekere mate van voorspelbaarheid in vraagvolume en

	Huidige concept				Nieuwe concept			
	LB	BVG	klant	tot	LB	BVG	klant	tot
aantal dagen voorraad	4	2	1	7	-	-	1	-
tonnage voorraad	688	344	172	1204	768	192	64	1024
aantal wielvoertuigen opslag	48	24	10	76	48	12	4	64
aantal personeel opslag	97	48	22	167	107	27	8	142
aantal wielvoertuigen transport	6	0	10	16	6	6	0	12
aantal personeel transport	14	0	20	34	14	14	0	28

Afb. 12 Potentiële besparingen in de logistieke keten

Capaciteit van de huidige voertuigen van de externe logistiek (STAU's) = 85% x 19 ton = 16 ton; capaciteit van de huidige voertuigen bij operationele eenheid (VAU 100 KN YAZ) = 85% x 10 ton = 8,5 ton.

160 zwtcie: 1 transportpeloton zwaar trekker-oplegger ~ 16 STAU's ~ 36 personen. 41 afdva: 3 x kl V groep ~ 3 x 7 = 21 YAZ's ~ 3 x 14 = 42 personen.

De werkvoorraad bij de klanten (4 vuurmondpelotons) is in het oude concept 1 SDV, waarbij 50% van de werkvoorraad mobiel is, gezien het beschikbare aantal voertuigen en de huidige capaciteit (YAZ). In het nieuwe concept is de werkvoorraad bij de klanten gerelateerd aan de opvoercapaciteit van een stau: 1 FTL per vuurmondpeloton ?? 4 FTL = 4 x 16 ton = 64 ton. De voorraad op BVG (Brigvzgge) in het oude concept is 2 SDV. De voorraad op BVG in het nieuwe concept wordt (uitgaande van een opvoercapaciteit van 1 FTL = 16 ton, een gelijkblijvend verbruik = 43 ton per vuurmondpeloton en een doorlooptijd LB (NSE/Logbase) - BVG van 1 dag) $\Rightarrow 4 \times 3 \times 1 = 12$ FTL = 12 x 16 = 192 ton. De voorraad op LB in het oude concept is 4 SDV. De voorraad op LB in het nieuwe concept wordt (uitgaande van een doorlooptijd (responsetijd) van depot NL naar LB van 4 dagen) $\Rightarrow 4 \times 3 \times 4 = 48$ FTL = 768 ton.

Het benodigde aantal wielvoertuigen ten behoeve van vervoer in het huidige logistieke concept is bepaald op basis van dagverbruik, capaciteit voertuigen en de doorlooptijd op het betreffende traject: BVG - vuurmondpelotons $\Rightarrow 172 / 8,5$ (capaciteit YAZ) = 20 / 2 (2 slagen per dag) = 10 FTL. LB - BVG $\Rightarrow 172 / 16$ (capaciteit STAU) = 11 / 2 (2 slagen per dag) = 5,5 ~ 6 FTL.

Het benodigde aantal wielvoertuigen ten behoeve van vervoer in het nieuwe logistieke concept wordt: BVG - vuurmondpelotons $\Rightarrow 4 \times 3$ FTL (STAU) = 12 / 2 (2 slagen per dag) = 6 FTL. LB - BVG $\Rightarrow 4 \times 3$ FTL (STAU) = 12 / 2 (2 slagen per dag) = 6 FTL.

(~ : komt ongeveer overeen met)

Afb. 13 Toelichting op het rekenvoorbeeld

samenstelling,
• relatief veel klanten, hoge vraagomvang (bestelhoeveelheid is een FTL = full truck load) en hoge waarde product.

De overige kenmerken zijn minder of niet discriminerend en dominant voor de inrichting van de grondvorm. In afbeelding 9 is de nieuwe opzet voor de grondvorm van klasse V

munitie ten behoeve van de vuurmondpelotons weergegeven.

De doorlooptijd van NSE/LogBase naar het Brigvzgge gaat van een halve dag naar een dag, doordat het Brigvzgge dicht achter de vuurmondpelotons wordt geplaatst $\Rightarrow$ aantal slagen per dag = één. De doorlooptijd van het Brigvzgge naar vuurmondpelotons gaat van een halve dag naar twee uur, doordat de Brigvzgge dicht achter de vuurmondpelotons wordt geplaatst $\Rightarrow$ aantal slagen per dag = zeven.

Op deze wijze worden de kenmerken en eisen van de grondvorm gerealistiseerd:

- onzekerheid in vraagmoment en de geëiste levertijden worden opgevangen door (pijplijn)voorraad op Brigvzgge dicht achter de klant te centraliseren;
- synergie in voorraad wordt bereikt door op het Brigvzgge een gemeenschappelijke (pijplijn)voorraad aan te houden; een beperkte voorraad die door meerdere klanten kan worden aangesproken, en de werkvoorraad bij de klanten te verlagen;
- de hoogte van de voorraden is afhankelijk van verwacht verbruik en responsetijd in het traject stroomopwaarts in de logistieke keten;
- synergie in transport wordt bereikt door op het traject Brigvzgge - klant de logistieke dienstverlener het transport te laten uitvoeren; de klanten hebben geen eigen transportmiddelen meer om de goederen te halen.

Dit alles is mogelijk door een zekere mate van voorspelbaarheid in volume en samenstelling van een klantvraag. Dit maakt het mogelijk om op het Brigvzgge een beperkte mix van specifieke klantvragen (FTL, volle container-/vrachtwagenlading munitiemix) te plaatsen.

Besparingen in de keten

De behoefte aan vervoerscapaciteit op het traject depots NL naar NSE/Log-

Afb. 14 Flatrack met lading die wordt overgeslagen van aanhangwagen (AHW) op wissellaadsysteem (WLS)
(Bron: maj. Ralph Clarijs)

Afb. 15 Voorbeeld van een containermiddel voor de handling van containers in een inzetgebied
(Bron: maj. Ralph Clarijs)

Base is buiten beschouwing gelaten. Volgens het huidige concept wordt de totale voorraad in de keten bepaald aan de hand van een aantal dagen voorraad x dagverbruik x intensiteitsfactor. In het nieuwe concept wordt de totale voorraad in de keten gebaseerd op een verwachte vraag over alle te ondersteunen operationele klanten en de te realiseren respons-tijd. In het rekenvoorbeeld is uitgegaan van een gelijk verwacht verbruik bij de vuurmondpelotons: 1 SDV = 43 ton per vuurmondpeloton per dag (3 FTL STAU'S).

De uitgangspunten en aannames die ten grondslag liggen aan bovenstaand cijfermateriaal worden in het schema hiervoor toegelicht. Uit het rekenvoorbeeld blijkt dat in het nieuwe concept met minder voorraad, materieel en personeel kan worden volstaan.

Ten slotte

In dit artikel heeft u kennis kunnen nemen van een conceptuele toepassing van ketenlogistiek-denken waarbij zeer sterk de klantvraag het uitgangspunt was. *Demand chain management*, het buzz-woord hiervoor, is toegepast op een moeilijk toe-

passingsgebied van de KL, de logistieke ondersteuning van operaties.

De auteurs denken erin geslaagd te zijn de theoretische kennis over dit onderwerp te operationaliseren en toepasbaar te hebben gemaakt voor militaire operaties. Nadere uitwerking en detaillering zal zeker nodig zijn. Dit is met dit artikel echter niet

beoogd. Hopelijk heeft u als lezer wel aanknopingspunten gevonden waar u ook in uw praktijk iets mee kunt. Dit is wat ons betreft een doelstelling die wij ook wilden behalen.

Literatuur

- Boorsma, M.J. en J. van Noord, 'Ketenintegratie' in: *Tijdschrift voor Inkoop en Logistiek*, jrg. 8, nr. 6, pp. 40-47, 1992.
- Christopher, M., 'Logistics and Supply Chain Management', Pitman, Londen, 1992.
- Christopher, M., 'New directions in logistics' in: *Logistics and distribution planning*, edited by James Cooper, Kogan Page Limited, Londen, 1994.
- Van Goor, A.R., Monhemius, W., Wortmann, J.C., *Polylogistiek zakboekje*, Koninklijke PBNA bv, Arnhem, 1993.
- Van Goor, A.R., Ploos van Amstel, M.J., Ploos van Amstel, W., *Fysieke distributie*, Stenfert Kroese, Houten, 1996.
- De Groene, A., *Beheersen of beïnvloeden?*, Boekhandel Fanoy, Middelburg, 1995.

- Hoekstra, S., J.H.J.M. Romme, *Op weg naar integrale logistieke structuren*, Kluwer/Nive, Deventer, 1985.
- Landmachtstaf directie Beleid & Planning, 'Doctrine Publicatie deel 1: Militaire doctrine', Den Haag, 1996.
- TVA Developments bv., '15 miljoen markten', Eindhoven, 1995.
- Vermunt A.J.M., 'Distributielogistiek', Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg, 1997.
- Vermunt, A.J.M. en C.J. Ruijgrok, 'Globalisering en de gevolgen voor de logistieke organisatie', TIAS, Tilburg, 1997.
- Vermunt, A.J.M., *Wegen naar logistieke grondvormen*, rede Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg University Press, Tilburg, 1996.

BOEKEN bespreking

Het Regiment Infanterie Johan Willem Friso

door H.L. Zwitser en J.P.C.M. van Hoof, 56 blz., geïll. waarvan een deel in kleur, uitgegeven door Sectie Militaire Geschiedenis KL, Den Haag, 1999.

f 12,50

ISBN: 90 7067 749 0

Er valt niets te vieren: hij is niet zoveel jaren geleden geboren of gestorven. Er is geen herdenking van zijn regeringsperiode. Neen, er is geen memorabele gebeurtenis die in het jaar 2000 speciale belangstelling zou opwekken voor de jong overleden en daarom buiten de KL tamelijk onbekend gebleven stadhouder van Friesland en Groningen, prins Johan Willem Friso.

Toch is er in Moerdijk een comité gevormd, dat zich noemt 'Monument Johan Willem Friso' en zich inspant om in het jaar 2000 in Moerdijk een monument te plaatsen ter nagedachtenis van prins Johan Willem Friso, die de directe voorvader is van onze huidige koningin Beatrix. Moerdijk is op zich een geschikte locatie omdat prins Johan Willem Friso, nog geen 24 jaar oud, op 14 juli 1711 jammerlijk verdronk in het woelige water van het Hollandsch Diep. Toch zijn er ook andere geschikte locaties te vinden, zoals in het noorden van Nederland, waar de prins in zijn korte leven een belangrijke rol heeft gespeeld, of in België waar hij van 1707 tot en met 1711 moed en doorzettingsvermogen heeft getoond in de strijd tegen de Fransen.

Deze activiteiten treffen wij onder meer aan in de brochure: 'Het Regiment Infanterie Johan Willem Friso'. De brochure is in 1999 verschenen ter gelegenheid van de heroprichting van het regiment. Het is nummer 20 in een reeks brochures die vanaf 1986 is uitgegeven door de Sectie Militaire Geschiedenis KL, het is de eerste

in de reeks die volledig aandacht besteedt aan de geschiedenis van een regiment. Doel van de brochure is de lezer met de historische wortels van het regiment JWF vertrouwd te maken.

Voorgangers

In vijf hoofdstukken wordt aandacht besteed aan het leven van Johan Willem Friso, aan de krijgsverrichtingen die vermeld staan op het vaandel: TIENDAAGSE VELDTOCHT 1831 en CITADEL VAN ANTWERPEN 1832 en JAVA EN SUMATRA 1946-1949. Daarnaast komen kort de verrichtingen van de regimenten aan de orde die als voorgangers worden beschouwd van het regiment JWF. Uitgebreider is de UNIFIL-periode (1979-1985) beschreven. Deze periode spreekt de hedendaagse militair meer aan omdat de nieuwe taak van de KL, optreden tijdens vredesoperaties, toen voor het eerst vorm kreeg. Voor de voortreffelijke wijze waarop de achtduizend Nederlandse militairen bij UNIFIL zich in die periode hebben ingezet werd hen in 1985 de prestigieuze Watelervredesprijs toegekend.

De inzet van de Nederlandse militairen bij UNIFIL heeft daarnaast een belangrijke rol gespeeld bij de ontwikkeling van het Nederlandse veteranenbeleid omdat ook in Nederland duidelijk is geworden dat de inzet tijdens een vredesoperatie niet in alle gevallen bij terugkeer in Nederland ophoudt. Er zijn genoeg militairen die tijdens een vredesoperatie tijdelijk en soms ook blijvend psychisch of lichamelijk letsel oplopen. De brochure sluit af met een beschouwing over de opheffing en de heroprichting van het regiment.

Zoals wij inmiddels gewend zijn van de uitgaven van de Sectie Militaire Geschiedenis is ook deze uitgave weer uitstekend verzorgd, waarbij de illustraties de tekst uitstekend ondersteunen. Een stukje militaire beroepsdeformatie wil ik u niet onthouden, waar het mij bij de foto op blz. 18 opviel dat militairen in 1905 ook al uit de pas konden lopen.

Toch zijn er enkele kleine kanttekeningen te plaatsen. Over het algemeen is de brochure goed leesbaar geschreven, met uitzondering van de opsomming over de afsplitsing van de regimenten. Daarnaast levert de titel van het eerste hoofdstuk

enige verwarring op. Voor een beter overzicht ware het beter geweest de brochure te starten met een inleiding waarin de doelstelling en het aspect traditie worden behandeld om vervolgens in aparte hoofdstukken het leven van prins Johan Willem Friso en de geschiedenis tot de Tweede Wereldoorlog te beschrijven. Aan het begin van een nieuwe eeuw valt het des te meer op dat de schrijvers nog de term de vorige eeuw gebruiken, waarbij ze dan de negentiende eeuw bedoelen.

Een laatste kleine kanttekening is te maken bij het ontbreken van het Koninklijk Besluit van 29 juli 1994 bij de geraadpleegde bronnen op blz. 52.

Tradities

Zoals de schrijvers zelf op blz. 7 aangeven, hecht de krijgsmacht veel waarde aan tradities. Tradities kunnen een voornaam rol vervullen om de saamhorigheid en de groepscohesie te bevorderen. Kan deze brochure een bijdrage leveren aan het inhoud geven van de traditie voor alle militairen van het regiment JWF? Het antwoord daarop is: ja en neen. Neen, omdat de geschiedenis zo kort beschreven is, dat om het de juiste waarde te geven meer voorkennis is vereist.

Ondanks dat het een brochurereeks is, bevat deel 19 180 bladzijden, dus kan de omvang op zich geen reden voor de beperking vormen. De brochure kan wel inhoud geven aan de traditie omdat het voor een ieder prettig leesbaar is geschreven. De beschrijving van de verdediging van een brug in de buurt van Coevorden, in de meidagen van 1940, door vier dienstplichtigen tegen een overmacht aan Duitsers is een goed voorbeeld van wilskracht en doorzettingsvermogen van wat een kleine groep militairen kan bewerkstelligen. Ook de uitgebreide beschrijving van het optreden in Libanon kan voor de hedendaagse militair een voorbeeld vormen voor het optreden tijdens toekomstige vredesoperaties.

Ondanks de genoemde beperkingen verdient het aanbeveling alle nieuwe officieren en onderofficieren van het regiment JWF in het bezit te stellen van deze brochure. Daarnaast wordt deze brochure aanbevolen voor een ieder die algemene belangstelling heeft voor de KL.

drs. J. TERPSTRA, kolonel mpsd

KOPIJVERZORGING

De redactie verzoekt de auteurs de omvang van hun artikelen zoveel mogelijk te beperken. Dat komt de leesbaarheid van hun bijdrage alsmede de variatie van de inhoud ten goede. Een pagina telt circa 800 woorden; dit komt globaal overeen met 2 bladen A4, getypt met ruime marge en 1,5 regelafstand. Auteurs wordt verzocht tevens een beknopte samenvatting (maximaal 150 woorden) aan te leveren, waarvan elders in het nummer een Engelstalige versie zal worden gepubliceerd.

Bij het manuscript de diskette aanleveren: WordPerfect of Word.

Vergeet niet uw adres, telefoon- en bankrekeningnummer te vermelden!

Geen speciale codes en lay-out-elementen invoeren (dus géén vetten, tabs e.d.)
en afbreekprogramma uitzetten s.v.p.

I MANUSCRIPT

I.1 Tekst

- Onder de titel (kort houden): naam auteur met eventueel academische titel; rang of functie; wapen- of dienstvak.
- Kopij typen met anderhalve regelafstand, corps 12.
- Linker- en rechtermarge totaal minimaal 6 cm.
- Pagina's doorlopend nummeren.
- Voorkeursspelling gebruiken.

I.2 Tabellen

- Niet in tekst opnemen, maar op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- Doorlopend nummeren en nummer onder tabel plaatsen (Tab. 1, Tab. 2, enz.)
- Daarachter titel(s) van de tabel(len).

I.3 Literatuuropgaven

- Samen te vatten aan het slot, onder het kopje Literatuur.
- Literatuuropgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.
- Verwijzingen in de tekst door middel van superieur-nummer aan het einde van de zin of citaat.
- Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur – Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer) blz.
Voorbeeld: A.C. Tjepkema – MS 167(1998)(7) 347.
- Vermelding van boeken: Auteur – Volledige titel. Uitgever, plaats, jaar. *Voorbeeld: A. Etzioni – De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht, 1970.*
- Vermelding brochures: Auteur – Titel brochure. Uitgever, plaats, jaar.
Voorbeeld: N. Schrijver – De toekomst van de vrede. Internationale Spectator 53(1999)(1).
- In literatuuropgaven is vermelding van titelatuur bij auteursnamen niet gebruikelijk.

I.4 Voetnoten

- Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren in met '1' beginnende reeks.
- Voetnootcijfers in de tekst, ná desbetreffende zin, superieur typen, zónder haken: '1'
- De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer superieur; graag aan het slot typen (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom waarin de verwijzing staat).

2 ILLUSTRATIES

2.1 Algemeen

Foto's, tabellen en computertekeningen niet in de tekst opnemen, maar altijd los bijvoegen.

2.2 Foto's

- Foto's bij voorkeur zwart-wit, glanzend: formaat maximaal A4.
- Op de achterzijde vermelden: bijschrift, naam fotograaf, en/of beeldarchief, copyright, nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.3 Tekeningen/afbeeldingen

- Afbeeldingen in kleur zijn slecht bruikbaar. Computertekeningen zijn slechts in elektronische vorm bruikbaar indien ze zijn opgeslagen als EPS-, TIFF- of PICT-format met een resolutie van minimaal 300 dpi. Internet-kwaliteit is dus helaas onvoldoende. Graag apart uitdraaien; dus niet in de tekst zelf.
- Letters, cijfers zo groot maken dat ze bij verkleining van tekening tot de breedte van twee kolommen (circa 11 cm) goed leesbaar blijven.
- Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een

eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.4 Bijschriften/legenda's bij afbeeldingen

- Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.
- Verwijzingen in de tekst met: afbeelding I t/m afbeelding ...
- Bijschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; dus niet alleen maar nummeren.

3 DRUKPROEF

- Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie.
- Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

4 MENINGEN VAN ANDEREN

4.1 Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek 'Meningen van anderen' worden door de redactie op prijs gesteld. Diskette graag bijvoegen.

4.2 Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een eventueel wederwoord, binnen twee maanden worden gepubliceerd.

5 BOEKBESPREKINGEN

5.1 Titelbeschrijving

Medewerkers die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, wordt verzocht de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., geïll. uitgever, plaats, jaar. (Eventueel: importeur.) Prijs. ISB-nummer.

Voorbeeld:

To end a war

Door R. Holbrooke, 410 blz., geïll. Random House, New York, 1998.

\$ 25.95

ISBN: 03 7550 057 X

5.2 Verhouding

Kritiek dient te worden onderbouwd. Een recensie dient te bestaan uit een samenvattend en een beoordelend gedeelte.

Idealiter is de verhouding: 100 woorden bij een recensie van 400 woorden; 150 bij 600 woorden, et cetera.

5.3 Honorering

In tegenstelling tot artikelen worden besprekingen niet gehonoreerd; de recensent mag het besproken boek behouden.

6 BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten vijf bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 4,- te bestellen door storting/overschrijving op ABN-AMRO 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Den Haag, Postbus 165, 2501 AP Den Haag, onder vermelding van het gewenste nummer.

7 HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 50,- per gedrukte pagina.

8 NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur dient bij zijn manuscript te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer, telefoon- en eventueel faxnummer.

9 KOPIJ-INZENDING/OVERLEG

Uw bijdrage wordt door de redactie zeer op prijs gesteld. Kopij kunt u zenden aan:

Instituut Defensie Leergangen
Redactie Militaire Spectator
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag

Door auteurs gewenst overleg kan via evengoemd adres plaatsvinden.

Overleg met betrekking tot reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven en planning:

Instituut Defensie Leergangen
Bureauredactie Militaire Spectator
Mw. drs. A. Kool
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag

tel. 015 - 215 27 20 (dinsdag, donderdag en vrijdag)
fax 015 - 215 27 21.

Samenvattingen

A. de Munnik. De manoeuvreoorlog in perspectief

Manoeuvreoorlog is beslist niet nieuw: het Duitse offensief in Frankrijk (mei 1940) vormt een goed voorbeeld. In de loop van 1975 laaide in de Verenigde Staten een nieuwe discussie op rond dit thema. Vietnam en de Jom Kippoer-oorlog vormden een aanleiding om de defensieve operaties tegen het Warschaupact opnieuw te overwegen. Het leidde tot een nieuwe editie van het 'Field Manual 100-5' en introduceerde het begrip 'actieve defensie'. In zijn voorganger, uit 1976, kwam het operationele niveau van oorlogvoeren nauwelijks aan de orde. De editie van 1982 presenteerde de 'Air-Land Battle'. Dit concept werd, met de Golfoorlog in gedachten, ontwikkeld in de editie van 1993. De auteur verduidelijkt de betekenis van manoeuvreoorlog op het operationele niveau van oorlogvoeren, waar 'joint' aan de orde van de dag is, en de implicaties ervan voor het tactische niveau.

J.W.M. Schulten. Militaire doctrine. Minder nieuw dan het er uitziet

De auteur is altijd bereid om de gedachtevorming van andere te stimuleren en daarmee bij te dragen tot de discussie. Zijn kritisch commentaar richt zich op de Landmacht Doctrine Publicatie I, de Militaire Doctrine. Hij vraagt zich onder meer af of Clausewitz inderdaad naar de achtergrond werd verdreven gedurende de Koude Oorlog en tevens vraagt hij zich af of de relatief geringe ruimte voor manoeuvre in de Noord-Duitse laagvlakte inderdaad leidde tot een nadruk op relatief statische operaties. Volgens hem zijn er weinig bewijzen voor deze stelling. Ten slotte bekritiseert hij het gebruik van Fuller's naam, zoals vermeld in hetzelfde voorwoord. Volgens de auteur moet de Militaire Doctrine een stimulans zijn voor vernieuwingen en geen belemmering.

A. de Munnik. Militaire doctrine: iets nieuws?

De auteur reageert op de kritische opmerkingen van Schulten. Volgens De Munnik zijn er vele verschillen tussen de oude doctrine van 1985 en de nieuwe van 1996, gevolgd door drie andere publicaties in 1998 en 1999. In de doctrine van 1985 lag de nadruk op voorwaartse verdediging, in lijn met de politieke en strategische werkelijkheid. Nieuwe technologieën hebben geleid tot een nieuwe manier van denken over 'Air-Land Battle', maar dat neemt niet weg dat de voorwaarden tactische operaties een relatief statisch karakter gaven. De nieuwe politiek-strategische omgeving bracht een behoefte aan verschillende concepten met zich mee, waaronder vredesoperaties. Collectieve of nationale defensie lijkt weliswaar vandaag de dag onnodig, maar de geschiedenis toont aan dat er weinig zekerheden zijn. Wel staat vast dat krijgsmachten niet vanuit het niets in een of twee jaar kunnen worden opgebouwd.

W. H. Tiemens. Waarom 'Arnhem' mislukte

Er zijn vele factoren die bijdroegen aan wat uiteindelijk 'een brug te ver' was. Sommige daarvan hebben te maken met de planning en de voorbereiding, zoals de keuze van landingsgebieden en de keuze van daglicht. Andere factoren speelden een rol gedurende de uitvoering van de operatie: radioverbindingen mislukten, Urquhart werd gescheiden van zijn hoofdkwartieren en materieel viel in handen van de Duitsers. De auteur geeft aan dat er nog een relevante factor meespeelde. De geallieerden besteedden geen aandacht aan het bestaande communicatiesysteem van de Duitse luchtmacht. Door middel van dit systeem kon 'early warning' worden gegeven en het droeg bij tot een snelle reactie. De auteur bespreekt tevens een – nog steeds geheime – missie van een enkele B17, die wellicht de Duitsers heeft gewaarschuwd.

W. de Jonge. Train and Equip

'Military Professional Resources Incorporated' (MPRI) is een commerciële organisatie, gevestigd in Alexandria (Virginia), in de Verenigde Staten. Zijn grootste klant is het Pentagon. MPRI is actief in de vs zelf, maar ook daarbuiten; in politiek-gevoelige gebieden. De auteur bespreekt de rol van MPRI binnen het 'Military Stabilisation Program', gewoonlijk aangeduid als het 'Train and Equip'-programma in de moslim-Kroatische Federatie. Het programma beoogt twee strijdkrachten te integreren: het HVO, Hrvatsko Vijeće Odrane, en het ARBIH, Armija Republika Bosnia i Hercegovina. De auteur bespreekt de geschiedenis en de huidige gang van zaken van het programma. Het programma heeft verschillende dimensies: opleiden, bevoorraden en democratiseren. Wanneer de resultaten en problemen, de hoop en de vrees, tegen elkaar worden afgezet, blijkt dat voortzetting van het programma een iets minder slechte optie is dan beëindiging ervan.

S. van Merriënboer, J.G.M. Rademaker. Efficiëntie door klantgeoriënteerde ketenlogistiek

De auteurs verduidelijken het concept van ketenlogistiek en de betekenis van de klantvraag. Er zijn twee mogelijkheden: 'supply chain management', waarbij de beschikbaarheid centraal staat, en 'demand chain management', waarbij de klant dicteert. Ze werken dit laatste concept uit en gebruiken daarbij een fictief 'peace enforcing' scenario. Volgens hen leidt deze nieuwe benadering tot minder voorraden, minder transportvoertuigen en minder personeel.

Summaries

A. de Munnik. Manoeuvre Warfare in perspective

Manoeuvre Warfare certainly is not new: the German offensive in France (May 1940) is a good example. Somewhere in 1975 a new discussion on this topic started in the USA. Vietnam and Jom Kippoer were among the many reasons to reconsider defensive operations against the Warschau Pact. It brought a new edition of 'Field Manual 100-5' and introduced 'Active Defense'. Its successor of 1976 gave ample space to the operational level of war. The 1982 edition presented the 'Air-Land Battle'. This concept was, with the Gulf War in mind, elaborated in the 1993 edition. The author classifies the meaning of Manoeuvre Warfare at the operational level of war, where 'joint' is the rule, and its implications for the tactical level.

J.W.M. Schulten. Military doctrine: less new than it shows

The author is always ready to stimulate others and, by doing so, the discussion. He levels his criticism at the Army Doctrine Publication I, 'Military Doctrine', the first of a new series of doctrinal publication. More specific, he questions whether or not Clausewitz – as indicated in the foreword to the publication – was pushed into the background during the Cold War. He also questions whether relatively little room for manoeuvre in the North-German Plains indeed resulted in an focus relatively static operations. He does not find much evidence for this thesis. Finally he criticizes the use of Fuller's name in the preface. In his opinion the Military Doctrine should be a stimulus to renewal, not an impediment.

A. de Munnik. Military doctrine: something new?

The author reacts to the critical remarks of Schulten. In his opinion there are many differences between the old doctrine of 1985 and the new as published in 1996, followed by three other volumes in 1998 and 1999. In 1985 the focus was on forward defense, as dictated by political and strategic realities. New technologies brought new thinking on Air-Land Battle; yet the conditions made tactical operations relatively static in character. The new political-strategic setting brought a need for various concepts, among them peace operations. Collective or national defense may not seem necessary at this moment: history learns that there are few certainties. One however is that armies cannot be set up from scratch in one or two years.

W.H. Tiemens. Why 'Arnhem' failed

There are many factors that contributed to what finally was 'a bridge too far'. Some originated in the planning and preparation, such as the choice of dropping zones and the choice for daylight. Others played a role during the execution of the operation: radio communications failed, Urquhart got separated from his headquarters and supplies fell in German hands. As the author clarifies there is another relevant factor. The Allied Forces paid no attention to the existing communication system of the German air-force. Through this system early warning was given and it enabled a fast reaction. The author also discusses a still secret mission of a single B-17 which may have alarmed the Germans.

W. de Jonge. Train and Equip

Military Professional Resources Incorporated (MPRI) is a commercial organization, based in Alexandria (Virginia) in the USA. Its biggest client is the Pentagon. MPRI is active in the continental USA, it is also active in political sensible areas elsewhere. The author discusses MPRI's role within the Military Stabilisation Program, usually indicated as the 'Train and Equip Program' in the Moslim-Croat Federation. This program should integrate two armies: the HVO, the Hrvatsko Vijece Odbrane and the ARBIH, Armija Republika Bosnia i Hercegovina. The author links history, present situation of this program and the activities of MPRI, and the future. The program has several dimensions: to equip, to train and to democratize. Balancing results and problems, hopes and fears, continuation of the program seems to be a little less worse option than ending it.

S. van Merriënboer, J.G.M. Rademaker. Efficiency by customer oriented chain logistics

The authors clarify the concept of chain logistics and the meaning of customer demand. There are two options: supply chain management, in which availability prevails, and demand chain management, in which the customer demand dictates. They employ this last concept, using a fictitious peace enforcing scenario. In their view this new approach will result in less stocks, less transport vehicles and fewer people to do the job.